

Универзитет
Нови Сад
Филозофски факултет
Секција за руски језик и литературу

ТВОРЧОСЦ

ГЛАСНИК ДРУЖТВА ЗА РУСКИ ЈАЗИК И ЛИТЕРАТУРУ

Редакция:

ДЮРА ВАР҃А
ЛЮБОМИР МЕДЕШИ
ЮЛИЯН РАМАЧ
СЛАВКО САБО
ЮЛИЯН ТАМАШ

Главни и одвичательни редактор

ДЮРА ВАР҃А

Лектор

МАРИЯ ЧАКАН

На основи думаня Покраїнского секретариата за образование, науку и культуру число 413-448/75 од 7. януара 1976. року, ошлебодзене од основней порції на обток роби.

Гласнік виходзи раз у року

Редакция: Нови Сад, Сримска 7

Рукописи ше не врацаю

Члени Дружтва за руски язык и литературу доставаю гласнік у рочно виплаценой членарини

Друкос „МИНЕРВА” — Суботица

ГУ ПАМЯТКИ НА МИКОЛУ М. КОЧИША

Дня 16. априла 1978. року наполнели ше пейц роки од вчасней и несподзиваней шмерци Миколи М. Кочиша, професора з Нового Саду, нашого найзначнейшого повоєного линївиста и значного писателя, а дня 1. децембра 1978. року наполнели ше пейдзешат роки од дня його народзенья.

З нагоди рочниці народзенья Дружтво за руски язык и литературу, ведно з Лекторатом руского языка Филозофского факултета у Новим Садзе, отримало дня 7. и 8. децембра у Новим Садзе наукове совитованє на тему **СТАН И РОЗВОЙ РУСКОГО ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРНЕЙ ТВОРЧОСЦИ.**

У той нагоди НВП „Руске слово” видало єдну часцї позбєраних наукових творох Миколи М. Кочиша под назву **ЛИНІВІСТИЧНИ РОБОТИ.** Уводни слова до той кнїжки написали др Митар Пешикан, Андрей Читкар и др Йован Єркович. Пре окреме значенє тих написох, котри з вецей бокох ошвицую наукову діялносц М. М. Кочиша, исти друкуюме и на тим месце з чим и у часопису на найприкладнейши способ означаєме його рочниці.

Як знаме, Микола М. Кочиш бул тиж плодни писатель и з той нагоди у виданю НВП „Руске слово” вишла и кнїжка **ПОЗБЕРАНА ПРОЗА** у котрей друковани його приповедки за старших. Векша часц тих приповедкох уж були даїдзе обявени, а даєдни, медзи нїма тераз перши раз друковани.

Редакция у тим числу часопису, у одредзених рубрикох, оживює памятки на богату линївистичну и литературну творчосц М. М. Кочиша. У часци **ПИТАНЯ ЯЗЫКА** друкуюме напис др А. Дуличенка под насловом **НОРМОВАТЕЛЬ И ПРЕУЧОВАТЕЛЬ ЛИТЕРАТУРНОГО ЯЗЫКА ЮГОСЛАВЯНСКИХ РУСНАЦОХ,** а у часци **ПИТАНЯ ЛИТЕРАТУРИ** друкуюме напис мр Юлиана Тамаша под насловом **РЕВОЛУЦІЙНА ПОЕЗИЯ МИКОЛИ М. КОЧИША.**

*

Миколу Кочиша не треба представляти Руснацом. У рускей язичней култури вон себе обезпечел тирваце место пионира и фундатора. Плоди його роботи, печачи, котри вон вдерел родзеному языку, драги и напрямки котри вон трасировав буду присутни у шицким цю ше будзе робити на рускей язичней култури, на каждой школскей годзини на котрей ше будзе пестовац руске слово. У малочисленей групи руских филолоґийних и культурних роботників котри себе поставели циль власне мацеринске слово оспособити, и розвити до инструмента всестраней дружтвеной комуникаций, конституовац еден славянски диалект до литературного и стандартного языка — Кочишово место було и остало чолне и централне.

Югославянски линґвисти, и сами припадаюци народом котри недавно або релативно недавно виградзовали и конституовали свою литературни языки, можу добре розумити, шицку зложеносц, и чежкосу, тей роботи з тим чежшею же пионирски фази формованя стандартного виразу требаło преходити, у часе кед бурйовити дружтвени и культурни розвой накладал нови зложени задатки прилагодзованя и доградзованя и языком котри мали за собу значну традицию, котри ше уж розвили и стабилизували, цю окреме чежко було ризиовац, у языку котри ище лем гледал свою норму. Вони годни, маюци то у оглядзе, оцениц и вельки досяги Кочиша як кодификатора и нормативиста, як першокласного и невисатого роботника на полю пестованя языка, одкриваня и унапредзованя його виразного потенцияла, обединьованя цехох живота народного виразу до складней системи, на роботы котра гледа же би ше злучело субтилне фахове и познаване язичней материй и мудри реализм.

Пионирска робота на полю язичней култури скоро неґвибежно вязана з просвтительну мисию, а при Кочишови ше то у подполносци витворело. За ним остало вельке число його учебників, школских приручникых и других роботох котри пошвецени самей, педагоґийней и просвтитней тематики, котри маю неґреходне значене за руске школство. И не лем то: думка просвщиваня, унапредзованя култури и ширеня знаня и образованосци уткана до цалосного Кочишового животного дїла.

Применену сербскохорватску и програму унапредзованя сербскохорватскей язичней култури вон окреме задлужел розроблююци интензивно, з вельку увагу и безсумнїву квалификованосцу з проблемами вичованя сербскохорватского языка як немацеринского, як языка дружтвеного стредку у котрим живю и дїйствую поедини народносци у нашеї жеми.

Широки дияпазон творчей, культурней и фаховей дїялносци — од поезий и приповедацкей прози до проєктваня наставних програмох — не загамовав Кочиша же би дал барз значни прилог науковому обробку рускей язичней материй, не лем на полю примененей науки о языку и нормативистики але и у обласци линґвистичней анализи, преучованя и обробку язичних системох. Вон добре знал же без науковей подлоги не може буц правого устиху аї у пестованю языка за практични потреби дружтвеного комуникваня, и мож повесц же зоз Кочишовима роботами филолоґийни обробок руского языка уходзи до науковей литератури, до славистичного линґвистичного апарата.

На основи того руска язична материя забера свою место у славянским линґвистичним мозаїку, одкрива ше и твори ше ище една каричка у зложеним ланцу и сплєту славянских языкох и диалектох. Понеже настал у

карпатскей обласци на роздражу вельких славянских линґвистичних зонох, розвивани у окремих социолінґвистичних обставинох миграцийох и дотикох з другима язичними стредками, руски язык представя интересантни приклад крижаня славянских изоглосох и сплєтох зявеньох розличних напрамох и пресецераньох. Тото крижане не значи механїчну миманїну влївох и назношеньох; напроцив, кед ше цюлоу секундарни зявеня, одкрива ше интересантни системски склад, у котрим паралелно зоз зявенями котри залапюто широки славянски простори исную и резултати специфичного власного розвою, котри у даєдних случайох пошол далєй як гоч у котрей другей славянскей язичней системи.

Кочишово роботи, автентично и коректно, одкриваю нам тоту линґвистичну материю и на тот способ збогацую славистичну науку и фонд елементох з котрима вони оперую. Превчасна шмерц онєможлївела го же би тоту часц, своей дїялносци розвил и комплетовав але и то то цю засигнув зробити, оправдує же бизме Кочишово филолоґийни роботи цїцро предложели уваги шицким югославянским и другим славистом котри ше жадаю цю подполнєйше и всестранше упознац з панораму славянских языкох и диалектох и з розвитосцу їх линґвистичней материй.

За руских филолоґийних роботників Кочишово роботи представляю добру основу и драгоказ у їх роботы. Розвиваюци и докончуюци линґвистични обробок руского языка, вони му буду оможлївювац живот и функционоване и на тот способ його материя будзе вше доступнєйша за славистичну науку. На тот способ ше источасно найлєпше одлужа своему заслужному сонародникови, бо за єдного роботника на полю науки и култури найлєпша памятка на нього — предлужоване його дїла.

др Митар Пешикан

Полни два дзешецроця по ошлєбодзєню у САП Войводици настава сербскохорватского языка у школах народносцох була без теорийного жридли, та и без єдинственого приступу. Док ше у даєдних стредкох їу тей настави прєступало як їу настави странского языка, цю у тедишнїм часе значело примену драматично-прекладательного метода, дотля ше у других стредкох вона вїєдначовала з методом у настави мацеринского языка. У обидвох випадкох не пренайдзена суцносц гєвтого цю твори змїст настави сербскохорватского языка як языка дружтвеного стредку. Ані тенденциї же би ше иснуюци стан прємогло не рушали з линґвистичного, але зоз психолоґийного становиска — засновїванє початковей настави на бависку и форсированє шпиваня у познєйших етапох влївує лем на мотивацию школярох.

Зоз снованьом Одсеку за програми и учебники школах народносцох при тедишньому Заводу за унапредзєне общого и фахового образованя Войводици у септембре 1963. року, а окреме од снованя Покраїнского заводу за видаванє учебників два роки познєйше, у його Студийним оддєлєню настава сербскохорватского языка як языка дружтвеного стредку ше детално анализує и виградзую ше моцни теорийни жридли засновани на досигнуцох сучасней линґвистики. Печач тей цалосней роботи дал Микола Кочиш.

Модерно школовани и окреме надарени, Микола Кочиши ясно спатрел слабосци дотедишней настави сербскогорватского языка як языка дружтвеного стредку, ясно указал напрямы його дальшого розвою и дал добри фундаменти за практичне запровадзованє єй реформи.

Микола Кочиши указал же основни недостаток скорейшей настави сербскогорватского языка як языка дружтвеного стредку бул у тим „же ше не рушило од найзначнейшого елемента — од язичней матерії, не вигледовани основи сербскогорватского языка и системи поступного звладованя суцних елементох сербскогорватскей язичней системи”.

Теорийни основи сучасней настави сербскогорватского языка як языка дружтвеного стредку дати у II глави приручїка СЕРБСКОГОРВАТСКИ У ШКОЛОХ НАРОДНОСЦОХ — 1 под назву ОСНОВИ СЕРБСКОГОРВАТСКОГО ЯЗЫКА. Тоту часц написал Микола Кочиши и на ней ше снує практично шицко цо по тераз на конципированю и реализації тей настави зробене — програми, учебнїки, методични поступки.

Змист настави сербскогорватского языка як языка дружтвеного стредку по Кочишови треба же би творели „системи сербскогорватского языка котри го творя средством комуниковања”. На основи штирох критерийох — 1. пообщеного цїлю виказованя, 2. основних синтаксичних одношеньох, 3. лексично-морфологийних характеристикох, 4. педагогийно-методичних вимаганьох ученя языка дружтвеного стредку — вон видзелєл 12 типи бешедних єдинкох (структурно-смыслених єдинкох) и уградзел их до новей програми настави сербскогорватского языка як языка дружтвеного стредку у основней школи. Зоз тоту свою роботу вон порушал наукови обробок системи сербскогорватского языка за потреби тей настави, при чим инсистовал и на контрастивних анализах сербскогорватского языка и мацериинского языка школярох як на єдним од суцних предусловийох за рациональне орґанизованє язичней матерії котру школяре маю усвоїц, у настави языка дружтвеного стредку.

Своєю теорийни розпатраня о настави сербскогорватского языка як языка дружтвеного стредку Микола Кочиши преточел и до вецей учебнїкох и так дал вельке доприношенє же би ше його идеї и практично оживотворели.

Гоч Микола Кочиши насампредз обраблял свой мацериински язык, вон вдерел фундаменти сучасней настави сербскогорватского языка як языка дружтвеного стредку. О значеню його идейох бешедує и факт же вон нешка прилапени не лєм у настави сербскогорватского языка як языка дружтвеного стредку але ше на нїм снує цалосна настава языкох дружтвеного стредку у САП Войводини, а примена його идейох очиглядна и у настави языкох дружтвеного стредку и звонка Войводини. То лєм доказ вецей о велькосци и моци його таланту и його особи.

Андрей Чипкар
др Йован Ёркович

ПИТАНЯ ЯЗЫКА

НОРМОВАТЕЛЬ И ПРЕУЧОВАТЕЛЬ ЛИТЕРАТУРНОГО ЯЗЫКА ЮГОСЛАВЯНСКИХ РУСНАЦОХ

„Зоз свою потерашню роботу я сцел буц хасновити нашому языку на його розвойней драги”

(М. Кочиши)

Мало ест людзох котрим ше уда так почац и закончиц свою творчу драгу же би тот початок и тот конец непрерывно були характеризовани з епитетами найвисшого ступня, або з такими епитетами хтори ше, у других случайох, хасную з вельким меркованьом — не їу каждому их мож похасновац. Ридко кому ше поспиши през цали живот назберац о себе таки значни венец епитетох од цалого поколеня. Ниа лєм даскельо:

наш найплоднейши и найталантлївиши повойнови писатель,
афирмовани и плоднейши поета,
єден з найвизначнейших наших культурних работнїкох, писательох и науковцох;
наш найтознатши науковец,
наш найвизначнейши наукови работнїк, професор, писатель;
наш найзначнейши лингвист,
наш визначнейши языкови науковец,
завжал перше место як значни Јаховец,
вирни син руского народу,
правдиви титан работи,
наш вельки человек...

И ище о нїм:

єден добри человек,
скромни,
барз приступни,
одмерани у словах,
вше готови помогнуц;
вше бул у перших шорох;
потребнейши як око у глави;
будователь...

Вибрали зме барз малу часц епитетох хтори адресовани на Миколу М. Кочиша ище под час його живота, а вец и после кед го нестало.

Децембра 1. 1978. року наполнил би 50 роки . . . Але його живот ше застановел на 45. року. Престал необчковано, нажалъ не у правой хвильки.

*
* *

Же бизме достойно оценели допринос Миколи М. Кочиша розвитку сучасного руского литературного языка, мушиме ше огляднуц назадок и опатриц цо зробене пред нѣм, на яким фундаменту почал робиц и яки задатки мал ришиц.

Як цо познате, живи початок литературно-язичного процеса бачко-сримских Руснацох одноши ше на 1904. рок — на час язвеня першей самостойней русской поетичней кнѣжки „З мойого валала” Гавриѣла Костельника. „Идилски венец” котри розчаровал самого автора прего же го мало куповали и мало читали, обективно дал Руснацом Бачкей и Сриме импулс за культурно-язичне порушоване. Сам Г. Костельник после тей кнѣжки унапрямуе свойо интересоване на виучоване законох мацеринского языка, на гледане задовольюющей графий и орфографийних правилох; на установяне фонетичних и граматицих законох, на вибор такого лексичного фонду при котрим би и фонетична и словотворча форма словох одвиговала духу мацеринского языка. О тим крашне шведоча писма Г. Костельника од 1904. року велькому росийскому лингвистови академикови А. Шахматови, и од 1904—1909. р. велькому етнографови и фолклористови В. Гнатюкови котри перши одкрил (за науку) бачко-сримских Руснацох, и другим.

Од 1913. року рух достава вецей або меней масовни характер, дзекуючи работи дюрдьовского священѣка Дюра Биндаса, чия дѣялносц окончела позитивну улогу у реализації идеї литературного языка югославянских Руснацох и розвиваню просвищованя на мацеринским языке. Проект того часу видавац „на руским бачванским языке” новини и рочни „Календар”, барз потримани з боку Г. Костельника закончени з неуспихом. Але уж не бул нужни таки длуги час же би тога идея заш була актуална. Року 1918. Дюра Биндас ше заш обраца гу Руснацом з поволанку котра ма правдиве историйне значене. На отриманей „народней русской схадзки” у Новим Садзе 1919. року, снуе ше Руске народне просвитне дружтво, котре ришело розвивац просвиту и культуру на мацеринским языке, и поставени еден з основних задаткох: „. . . наш язык худобни, не виробени, не совершени . . . Но твардо зме прешвечени шицки, же наш язык ма способносц розвитка . . . Длужносц є наша да го усовершиме” (Руски календар . . . на прости рок 1930. Нови Сад, 1929, б. 25).

Представителе РНПД ше з тим цильом обрацаю Г. Костельникови, хтори ше живо озива и уж 1919. року сообщуе Дюрови Биндасови же Граматика руского языка закончена. Зоз закладаньом Руского народного просвитного дружтва „Граматика бачванско-рускей бешеди” Г. Костельника ше друкуе у Сримских Карловцох 1923. року.

„Граматика” Г. Костельника, як зме уж раз и указали (опать „Г. Костельник и його Граматика бачванско-рускей бешеди” з нагоди 50-рочниці од ей виходзения, часопис „Швелосц”, Нови Сад, 1973. число I, бок 67—76), одбавела вельку улогу у кодификації нормох литературного языка бачко-сримских

Руснацох. Г. Костельник означел (правда, часто у общих рисох и допушуюци вельки варианты) основни фонетични, лексични и словотворчи, морфологийни и синтаксични норми, з тим же би ше гу литературному языку подходзело як гу вецей або меней стабилней системи. Обачливи факт преориентации Г. Костельника у одношеню на руски правопис: док у послеслове своей першей кнѣжки „З мойого валала” преглашуе, поволуюци ше на идеї сербского просвитителя Вука Стефановича Караджича, принцип писаня „по гласу, як ше вигваря” (зров. Вуково: „пиши као што говориш”), дотля у „Граматики бачванско-рускей бешеди” указуе же у рускей язичней материй найбаржей одвигуе принцип морфологийного писаня словох, т. є. вельки слова ше пишу не так як ше вигваряю, але ше водзи рахунку о тим яка була их перша форма и яки их вязи з другима, зроднима словами — же би ше не трацела тога вяза, наприклад: *терас* у народней бешеди, але *тераз* у правопису (понеже тото слово з компонентох *те* < *тей*, *тот* + *раз*). Г. Костельник у предложеной орфографийней системи охабя, заш лем, места и за фонетични принцип писаня словох.

Барз важни принцип котри вицека з „Граматики бачванско-рускей бешеди” Г. Костельника то потреба „применїц гу духу нашей бешеди” цудзи слова, кед вони претендуо на уходзене до лексичней системи литературного языка югославянских Руснацох. Иншак тоти слова вше останю цудзи, не буду прилапени и не буду ше хасновац, гоч кельо их будземе препоручовац.

„Граматика” Г. Костельника суцно дѣйствовала на розвиток языка руских публикацийох довоеного периода, починаючи од першого календара (не забудзме же зоз змистом „Граматики” явни работниці РНПД були упознати ище 1919. року!). Так тоти виданя дѣйствовали на розвиток литературного языка бачко-сримских Руснацох медзи двома войнами. Начишлиме найважнейши з нѣх:

- 1920 — Руски народни календар за южнославянских Русинох на прости рок 1921. — шицкого 21 кнѣжка од 1921. по 1940. рок;
- 1924 — Руски новини, виходзели раз у тижню по 1941. рок;
- 1937 — Наша заградка, дзецински часопис, виходзел по 1941. р.

Нацагнуте би було заключене же у довоеним часе „Граматика бачванско-рускей бешеди” Г. Костельника ришела шицки питаня структури и розвитку младого литературного языка и же ше нормох утвердзених у ней безусловно притримовали шицки хасноваче руского литературного языка. Ситуация того часу вельо компликованша.

Насампредз треба замерковац же у самей „Граматики” норми не вше строго одредзени, т. є. часто там дзе ше могло не доказовало ше першенство хаснованя едней граматичней форми пред другу и, спрам того, не давана препорука же би ше го хасновало як едину правилну у сфери литературного языка (же би ше дошло до вецей або меней стабилней граматичней системи). И вецей од того, Г. Костельник часто лем констатовал иноване граматичних вариантох (наприклад, два флексий истого припадку при меновникох, два форми едного заменовника — як цо хтори и котри, два словотворчи форми едного слова и под.) не застановуюци ше на питаню котри першенствено треба хасновац у литературним языку. Даедни питаня у „Граматики” едноставно анї не нашли потребне ошвицене. Тото ше у велькей мири одноши и на правописну систему котру дал Г. Костельник.

Так можемо повесц же у „Граматики бачванско-рускей бешеди” Г. Костельника утвердзени общи начала — у обласци фонетики, твореня словох, лексики, граматики (морфології и синтакси) и правопису. Ясне же тотя особеност наукашного порядку не давала можливости до конца реализовац у пракси принципи нового литературного языка. Ту причином вонкашного характера котри гамовали творене стабилней системи литературного языка Руснацох пред войну, можемо додац: неисноване потребного числа фаховцох за язык и його наукових обробкох (ту лем статі общего характера Г. Костельника и дробни призначки о барз конкретних питаньох правопису и граматики Г. Надя), неисноване удатней координації о язичних питаньох медзи культурно-просвитними институциями и редакциями периодичних виданьох; окрем того, редакторе новиных, часописох и других виданьох допушчовали друковане текстох з барз вираженими индивидуальними особеностями у обласци граматики и правопису (не запровадзовало ше виедначоване як бизме нешка поведли) и ин. Не на остатнім месце була и улога часу: кратки бул период за стабилизацию младого литературного микроязыка.

Указани причини наукашного и вонкашного характера приводзели до того же у литературним языке довойнового часу пановала вариянтност формох, а його лексична система була фактично отворена: кажде хто писал хасновал тоти слова котри знал и звикол хасновац, котри тримал за умесни або просто тоти котри му „були по смаку”. Можемо илюстровац поведзене на прикладох даскеліх виривкох вжатих з руских виданьох 20—30-их рокох. Сучасному рускому читателюви легко будзе обачиц як далеко пошол його нешкайши литературни язык. (Подполно вирно наводзиме и особеност ортографії аж и друкарски помилки — як указатель писмено-язичней култури того часу, котри у велькей мири гамовал стабилизацию датих нормох):

Вино ше прави зос грозна. Грозно ше дави, прави ше мошт помишани зос квасом ферментуе и уж є вино у вторим є алкоголь. Слично як з грозна, мож направиц вино, и з других овоцох . . . Барз розпространете пице, є пиво. Перше робя слад обично зос ярцу, а вецка даю доньго квасу . . . Да пиво лепше випатра, даю до ньго вшеліяки примешки . . .

(Зос статі Михайла Черняка „О алкоголь” у вид.: Руски календар . . . на прости рок 1921. Сримски Карловци, 1920. бок 84—85).

Найбаржей оптерховани порезом нашо тарговец и ремесельніки, хтори плаца на свой приход:

1. Тециварину III. разред. (10% од чистої добитка).
2. Доходарину и (имовину до края 1924. року).
3. Порез на пословни промет (1% од промета).
4. Инвалидски порез и коморски прирез.

. . . Тециварину III. разреда плаца надалей земльо-закупници (арендаше) тоти, хтори вецей жеми арендую як кельо можу зос свою фамелию сами оробиц.

(Зос статі чиновніка Онуфрия Сакача „Яки порези маме плациц до 1. I 1929 року” у вид.: Руски календар . . . на прости рок 1929. Нови Сад, 1928, бок 93.

Психолошка интелігенция, або з другим словом интелігенция то є едно свойство, особина, способност або карактеристика нашого духа, хтора нам дава и указує нашу духовну моц и спремност за даяку роботу . . .

А як тоти шицки способности повязани медзи собу и своєї активности (роботи), то є и интелігенция єден скупни суд, заєдничка оцена и една потполна слика чловечого духа.

(Зос статі Осифа Торми „Психолошка и социална интелігенция и їх розвиване (история)” у вид.: Руски календар . . . на прости рок 1937. Сримски Карловци, 1936, бок 123.)

Але окремна язична пестрост пановала на бокох виданьох Культурно-Национального Союза югославянских Русинів. Ту, як ше точно у свой час виражел Г. Костельник, „починало ше по велькоруски, а вец ше далей писало по бачванско руски. И вецей од того. Виданя о котрих бешедуєме характеризовали ше з досц незвичайну графичну систему и ортографию. За илюстрацию вежнеме кратки виривок з новиных „Руска заря” (Нови Сад, год V, 1938, число 16, 25. децембра, б. 1):

Остатних рокох спадла цена земледѣлских продуктох на ньеобично ньиски степен и нашо земледѣлство стой безпомочне пред ситуацію хтора настала без його участія. Слаби проби да ше подзвигне цена житу остали без іякого успиху.

. . . Фабрични гнои су ньеобичней вредности за обрабьяне поля, бо бильини кажди рок вицагую зос жеми вельо минералних састойкох, хтори ше жеми муша врациц. Тоти састойкі, фосфор и, як найважньейши, душик. Шицки тоти матер и муша ше доволно находзиц . . .”

(Статя „Техническое напредованье польопривреди и положение наших селянох”).

Випатра же ту нет ніч од началох котри виложени у „Граматики бачванско-рускей бешеди” Г. Костельника.

Така, у общих рисох, ситуация з литературним языком югославянских Руснацох до войны.

*
* *

По войны у Югославії установена народна власц и за розвиток руского литературного языка отворени нови можливости. Важне було не претарговац почату традицию. А на нови способ ше мал організовац культурно-просвитни живот у нових дружтвено-политичних, економских и социалних условийох. Перших повойнових рокох медзи єдну часцу рускей интелігенції зявели ше песимистични розположення по питаню дальшей судьби власного литературного языка. Песимизм ше конкретно зявел у питаню: чи будовац културу на основох своего власного языка, чи преисц на даяки други язык?

Як пошлїдок теї дилеми 1945. року у новиных „Руске слово” зявела ше статя поета Мафтея Виная „Наш язикови проблем”, у котрей ше и виражує

сумня по питаню языка котра залапела часц руских явних роботнікох повойново-го периоду. Дискутовац на тоту тему предложел у своїм одвиту поет-селян Янко Хромиш. Вон предкладал „схадзку“ на котрей би ше з векшину гласох ришло питанє, але така схадзка не отримана.

Як одраженє другого розположеня такой у повойнових рокох почала дискусия на бокох новинок „Руске слово“ (1945—1946) по питаню рускей графики и ортографіи котру започал тедишні професор рускей гимназиї у Руским Керестуре Яша Баков. У полемичних статях под общу назву „Борба за правопис“ Я. Баков предкладал преїсц на сербску кирилицу и вжац за основу руско-го правопису правило Вука С. Караджича „пиши као што говориши“ (по руски: „пиши як бешедуєш“). Тераз тоти предкладаня Я. Бакова випатраю цудзи понеже их подробно анализовац и конечно одруцел и на початку вику и 20—30-их рокох Г. Костельник (у послеслове кнїжки „З мойого валала“, б. 44 и у „Граматика бачванско-рускей бешеди“, б. 9). Видно же ше почали забувац ортографски и фонетични принципи котри виробел Г. Костельник. То и розумліве: „Граматика“ постала давно библиографийна ридкосц, а язични традиції котри вона формовала були претаргнуті з войну; ту тому, тоти традиції требало на даяки способ прилагодзиц ту новим соціалним, дружтвено-політичним и економским условийом.

После краткого „захицу“, концом 40-их рокох, зявюю ше кратки статї популярного характера наменєни углавним школяром од Гавриїла Нады. У векшини вони ше дотикаю питаньох правопису даєдних буквох або словох. Видвоєе ше лем статя Г. Нады 1950. р. „З нашого правописа“ („Рочна кнїжка 1951“, Руски Керестур, бок 47—52), у котрей автор розпатра питаня правопису префиксох и суфиксох. Але вообщє, починаючи од повойнового часу та аж по стредок 60-их рокох питаня нормованя и розвитку литературного языка, кед так можеме повєсц, занєдзбани: нет фаховцох, нет бази за ришенє таких важних питаньох.

Така ситуація ше суцно виражєла и на литературно-писаним язичу того периоду. Ниа як о тим писала Мария Г. Пушкаш („Шветлосц“) Нови Сад, 1970, число 3, бок 224):

„Два децениї назад, кед зме по войни баржей почали розвивац свою власну видавательну діялносц при „Руским слове“ и кед зме при Радио Новим Садзе на перши завод основали руску редакцию, ми зоз языка повируцовали слова: слон, канализация, овоцни сок, брак и др., хаснуюци место нїх лем: елѣфант, бѣлѣзация, овоцова юшка, малженство. Познейше зме вируцени слова знова хасновали, бо зме дознали же слон гваря и Украинци, а сок, канализация и брак и други Славяне, та зме похопели же би чкода було кед би ше ми за нїх охудобнели. Док зме робели тоти дробни роботи, найважнейши граматични роботи, хтори би допомогли общому розвою нашей культуры, нам стали. Чувствовала ше велька потреба после нашей першей Граматики бачванско-рускей бешеди, хтору др Гавриїл Костельник видал у Сримских Карловдох року 1923, видац другу...”

У тим особеносц перших двох повойнових деценийох.

*
* *

У повойновим часе, на таки способ, ясно ше указала нежадана, або точнейше поведзене опасна тенденция пуциц най ше руски литературни язык розвива стихийно. Тоту тенденцию ше мушело зопрец и зошицким закончиц з ню. И не лем тото вимагал час. Мушело ше розвиток литературного языка унапрямци на таку драгу котра би го привєдла до стабилносци, еластичносци и развитосци. Випатра же сама тота необходимосц, виволана з обективними причинами, видзвигла за свою реализацию Миколу М. Мочиша. Вон ше зявел так природно и тиж так необходимо як цо то було и з Костельником на початку вику и 20—30-их рокох.

Лингвистични етапи Кочишовей драги можеме представити на таки способ:

- 1956: закончел групу сербскогорватского и російского языка на Висшей педагогийней школи у Новим Садзе;
- 1963: дипломовац на Филозофским факултету (южнославянски язики) Новосадского университета; його учителя били познати лингвисти Павле и Милка Ивич,
- 1963: перша статя о власним язичу — „Потенциал“, вид.: Народни календар, 1964., Руски Керестур, Руске слово, 1963, бок 150—153,
- 1963: сотрудиц за потреби школства на руским язичу у Заводзе за унапредзене общого и фахового образования Войводины, Нови Сад.
- 1965: перши фахови руководитель за руски язык у Заводу за издаване учебнікох АП Войводины, Нови Сад.
- 1965: Мацеринска бешєда. Часц I. Граматика за V и VI класу основней школи. Нови Сад, Завод за издаване учебнікох АПВ, 1965, 135 б.
- 1965: Роботна кнїжочка зоз граматики за V класу основней школи з руским наставним язичом. Завод за издаване учебнікох АПВ, Нови Сад, 1965, б. 40.
- 1965: Роботна кнїжочка зоз граматики за VI класу основней школи з руским наставним язичом. Нови Сад, Завод за издаване учебнікох, б. 48.
- 1966: руководитель Комисії за правопис руского языка формованей з боку Издавательного совиту „Руского слова“.
- 1967: Мацеринска бешєда. Часц II. Граматика за II класу основней школи. Нови Сад, Покраїнски завод за издаване учебнікох 1967, 79 б.
- 1968: Мацеринска бешєда. Граматика за VIII класу основней школи. Нови Сад, Покраїнски завод за издаване учебнікох, 1968, 98 б.
- 1968: Контролни задатки зоз мацеринского языка за VIII класу основней школи. Нови Сад, Покраїнски завод за издаване учебнікох, 1968, 66 б.
- 1970: Граматика руского языка за V класу основней школи. Нови Сад, Покраїнски завод за издаване учебнікох, 1970, 120 б.
- 1970: Контролни задатки з граматики руского языка за V класу основней школи. Нови Сад, Покраїнски завод за издаване учебнікох, 1970, 50 б.
- 1970: История. Словник терминов: сербскогорватско-руски и руско-сербскогорватски. Нови Сад, Покраїнски завод за издаване учебнікох, 1970, 89 б.

1970: основане Дружтво за руски јазик (Нови Сад) а регистровано 1971. и постава њого перши председателъ.

1971: Правопис руского јазика. Школске виданс. Нови Сад. Покрајински завод за издаване учебникох, 1971, 159 б.

1972: Приручни терминологијни словник сербскогорватско-руски-украјински. Нови Сад, Руске слово, (1972), 370 б.

Тото цо вошло до того попису приказуе Миколу М. Кочиша як нормователя литературного јазика југославијанских Руснацох и организатора акцијох котри з тим повязани. Список не одражуе едну од важних характеристикох лингвистичней діялносци М. Кочиша: њого вигледованя веліх конкретних питањох власного јазика. Кочишови-вигледовачови припадају понад дваецц статі о најрозличнейших але вше актуалних питањох руского литературного јазика: правопису, морфологији, лексикологији, твореня словох, стилистики.

Так ше лингвист Микола М. Кочиш зявюе пред нами як нормователь, преучователь, организатор и практичар литературного јазика југославијанских Руснацох.

*
* *

„... наш јазик зложел своју веліку матуру, же доказал своју одрослосц и озбиљносц ище раз, на матерји котра блізько науки, або котра наука у својей основи. На тот способ наш јазик уж нешка указал своју не мали можлівосци на вецей польох: у розгварковей, каждодньовей бешеди, у литературней бешеди, у публицистичней, науково-популарней и у науковей бешеди. Мушине констатовац же таки нагли крочај не могли прејсц без нежданых пошлїдкох. Не було досц часу за мирне ушедане жгриду, ані досц часу за кришталоване правдивих красох и прето ше случовало же правдиви вредносци и жгрид ведно преносени далей, помишани, необачени и нероздзелени, та јазик калічени и там дзе не мушел буц, а правдиви вредносци остали недосц виховани. ... Неконтроловани рост може привесц до розліваня недосц компактней јазиковей матерји, може привесц до каліченого деформованя правих вредносцох пре буйни рост негатијних и паразитских прикметох, може дац јазик нежданани димензији котри го неодлуга приведу до розпаданя”, —

так писал М. Кочиш о нукашњоструктурних можлівосцох власного јазика и о опасносци котра му грожи кед ше њого розвиток охаби стихији, кед вон не будзе унаправмовани („Прилог зредзованю терминологији у нашеј бешеди”, „Шветлосц”, Нови Сад, 1968, число I б. 52—53.

У такеј ситуацији најприроднейше ришене було:

„Пробовал сом зазначити норми котри у нїм [јазик] уж витворени прето же би ше стабилизовац и же би мал у својим розвиваню тварду основу на котру ше опре же би могал легчейше напредовац”.

(„О јазик, правопису и словнику”. — Шветлосц, 1973, ч. 2, б. 150).

У сучасней лингвистики под норму литературного јазика подрозумјоуе ше целосносц колективних реализацијох едних јазичней системи, котри едники пријали ношителе датога јазика на одредзеној етапи розвитку и походяју их (ношителе) як едини правилни и прикладни. Исноване утврдзених и прилапеных нормах обезпечуе стандардносц литературного јазика и векша часц лингвистох го припознава за едну од основних характеристикох литературного јазика. Цо ше дотика славјанских микројазикох, дзе ше учишлјоуе, наприклад ведно з Градишанскогорватским, молизкославјанским (або молизкогорватским) и другима, и руски јазик, литературна норма и за нїх неабходне условие. Але, за розлику од строгих нормах националних литературних јазикох, котри маю длугу историју и котри своју норми творели виками, норма литературного микројазика ма шлєбоднейши характер. У даедних микројазикох, як цо то, наприклад, у кашубским, чакавским и кайкавским, норму можеме наволац аж и шлєбодна норма прето же учасники у литературнојазичним процесу обично хаснују власну бешеду — цо, правда, не завадза розвитку тенденцији ту твореню общих, наддиалектних елементох (тенденция може достац и свој конец — таки условия у кашубским микројазик, а може ше и застановити на пол драги як цо то у кайкавским и чакавским јазик). У других, заш, литературних микројазикох, як наприклад у градишанскогорватским, молизкославјанским и руским, норма ше намага ту стабилносци и строгосци — у тих микројазикох присутна тенденция ту нормом як и у веліких националних литературних јазикох зоз длугу историју. Литературна норма ше фиксиуе у граматичних ділох (учебникох, граматикох, приручникох) и словникох и постава обовязна за шицких цо пишу и бешедују на тим јазик.

Час у котрим жил Микола М. Кочиш гледал не лем граматични приручник; важне було уж виградзени норми дзекујуци работи Г. Костельника и цалей предходней етапи рускеј култури и просвити, и тоти цо ище требало утврдзити (кодификовац) — дац як систему за школски потреби, а отадз их прешириц и на други сфери у котрих ше хаснуе литературни јазик. Так ше зявюу три граматике Миколи М. Кочиша под общу назву „Мацеринска бешед” (1965—1968). Такој мушине подцагнуц же важносц тих граматикох барз преходзи граници школских потребох.

Перша часц „Мацеринскеј бешеди” (1965) давала не лем учебни материял школяром, але ришовала и окремини нормативни питања. Граматика ше состој з двох уводних главох („Бешедуе о згваряню” и „Бешедуе о јазик”) после котрих приходзи часц под назву „Виречене”, а после шлїдза фонетична и морфологијна часц. Ту не шицко идеалне, то похопиовал и сам автор, прето же граматика написана през кратки час. Ту тому ище автор не мал пред собу образец по котрим би могал викладац материял власного јазика. Методисти можю пригваряц (у критичних огляднуцох и рецензијох вони то уж и зробели) тому же о окремених фонетичних и морфологијних темох нет вежби и же даедни граматични питања недосц потолковани. Ище бизме додали тот момент: на б. боку наводза ше 10 файти словох руского јазика дзе остатниј словка (партикули але о теј файти словох не найдземе текст у теј кнїжки. Цо ше дотика јазичного материяла, не шицки питања ту ришени на задоволюјуци способ, не досц точно и лојично: може зачудовац, наприклад, класификация котру дал Микола М. Кочиш у гласовей системи руского јазика консонант *т* и *д* як африкатох (зляти гласи) — то би було оправдане лем з дияхроничного аспекта. Тото ше одноши и на квалификацију африката *дз* у сучасней гласовей системи як мег-

кого (!) консонанта. Деклинація меновнікох подзелена на три типи, при чим за основу вжати, пре цошка; знак роду, т. е. перши тип то меновніки хлопского роду, други стреднього, а треци тип то меновніки женского роду (и мале число меновнікох хлопского роду на -а, -я), гоч очиглядне же меновніки хлопского и стреднього роду маю у векшини припадкох еднаки флексії (законченя) и лем у номинативе и акузативе ше розликую! Як особеносц компаратива прикметнікох видзелюе суфиски -ши, -ейши, -ейши, гоч требало визначиц лем елементи -и-, -ейи-/-ейи-, прето же -и ту флексия (закончене), зровнай зоз женским родом: *висша, твардейша* и под. У часци „Присвоєни заменовніки” ніч ше не гутори о формах за 3. особу єднини и множини (т. е. *його, ей, їх*) и прето у таблички деклинації видно того препущене. У часци „Дієслова” (часовніки) стретнеме ше зоз недосц обробеними формуляциями, котри очежю розумене „Дієслово означую *конець законченой роботи*” (б. 103); переходне дієслово гледа не объект котри просто одвитує на питане *кого* и *чо*, але акузатив (б. 103) инфинитив—то заш лем не „основна форма” але „неодреджена” або „неозначена” и прето непотребна формуляция як „початна фурма” (б. 105—106); у комбинації типа *жадам приповедац* инфинитив не „дополнює значене” першого дієслова, але виражує основне значене; а *жадам* — то дополнює, модальне, значене (б. 106); „Прости перфект сам дієсловни прикметник роботи без допомогного слова” (б. 116) — то не точне: так наволани прости перфект (типу *я писал*) як обовязну компоненту у своїм составе ма и особни заменовнік, без котрого не може исновац; плусквамперфект ше лем спомина, не приказує ше його структура и нет парадигмох по котрих ше дієслова у тим часе мєняю (б. 117); у спосбе можливосци (потенциялу) субект у форми меновніка мож похасновац лем за 3. особу єднини и множини а не за шицки особи як ше то гвари у учебнику; за 1. и 2. особу єднини и множини мож похасновац лем особни заменовніки: *я би читал, ти би читал* итд. (б. 119); автор пише же „применовніки звичайне єднокладни слова” (б. 124) и такой ту наводзи вельки список словох котри ше состоя з двох и вецей складох; злучніки типу *прето же, як чо* квалифікую ше як „зложени”—а у ствари зложени наприклад *прето, зато, накеель*, а скорей наведзени — составни злучніки, бо би ше иншак мушели писац ведно *претоже, якчо* и под.

Але главне було зробене: подробнейше и точнейше як при Г. Костельнікови описана гласова система руского языка зоз замеркованьом на даєдни прєменки гласох, охарактеризовани основни граматични категорії файтох словох и указане зявйоване тей або другей категорії або члена виречєня у тексту и бешеди. То була и нормативна система котра до себе прияла не лем уж скорей виробени елементи, але и тоги котри ше зявели познейше и котри видзвигнул сам розвиток младого литературного языка. Нормативносц порушана лем з присуством велькей вариянтносци формах и впливом цудзих языкох. Мож обачиц же М. Кочиш пробовал звладац и тоги препрєчєня похоплюючи же „строги правила затєраз не мож поставиц”. Споминаючи варияносц флексії ґенитива (-а и -у), автор пробує одредзиц вецей або меней точни граніци хаснованя тих флексийох. Вон установел же приклад, флексия -а ґенитива єднини формує обично: 1) власни мєна людзох: *Штефан . . .*, 2) презвиска кед ше хасную у кратшей, меновніцкей форми: *Чакан . . .*, 3) мєна мешацох *януара . . .*, 4) мєна заніманьох: *гарчкара . . .* (б. 58). За флексию -у одредзує други условия; аналогійни случай и з локативом и його флексиями -у, -е з дативом — флексії -ови, -у, з вокативом — флексії -у, -е.

Цо ше дотика впливу цудзих языкох, насампредз сербскогорватского языка, М. Кочиш, як то можеме судзиц уж по першей часци „Мацеринскей бешеди”, гледа найрациональнєшу драгу за ришенє того питаня. Так фиксиує як ненормативну конструкцию менского предиката, кед ше под впливом одвитующих конструкций сербскогорватского языка хаснує допоможне дієслово „буц” у формах терашнього часу: место *Ти ши младши одо мнє* треба хасновац *Ти младши одо мнє* або *Младши ши одо мнє* (б. 15); бешедуюци о випадних вокалох, М. Кочиш ше ище досц ганьблїво виящює о тим питаню чи єст у руским языку, окрем -о- и -е-, и випадне -а-? (б. 36).

Познейше, кед видата треца часц „Мацеринскей бешеди” (1968), велі недостатки першей часци ґраматики М. Кочиша одстранени, велі питаня нашли ведей або меней строги або закончующи ришеня. Досц указац на нове ришенє питаня прєменки меновнікох: у „Мацеринскей бешеди” 1968. р. типи прєменки ше роздєлюю уж по общосци флексийох, а не по родзе як цо то було у першей ґраматики; за резултат ше достава подполно друга слика о дєклинаційней системи руских меновнікох:

перша дєклинация — меновнікох хлопского и стреднього роду;
 друга дєклинация — меновнікох женского роду на -а;
 треца дєклинация — меновнікох женского роду на консонант;
 штварта дєклинация — меновнікох стреднього роду з прєширийованьом типу -ец-, -ац-, (*каче, качеца . . . ; качата . . .*

У ґраматики з 1968. р. розпатраю ше лем випадни вокали -о- и -е- як присутни у рускей фонетичней системі, а о випадним -а- котре ше зявює под впливом сербскогорватского языка ше вообщє не пише (б. 13—14). Познейше у статі „Сучасни проблеми нашого правопису” (1969), М. Кочиш пробує доказац же „у нашей бешеди нет випадного -а-”, з виключєньом власних меновнікох сербскогорватского походзєня и слова *бакар*. У розсудзованю М. Кочиша єст лойки и пракса литературного писаного языка то и докаже, але то не можеме повєсц за категорични совит хаснованя формах типу *социализм* а не *социализем* (б. 34). Видно же и сам автор почувствовал недостаточну прєшвєчлївосц своїх аргументацийох похоплюючи же стихия бешеди постави условия вигварєня даякого вокала у таких ґрупох консонантох як цо *зм, тр* и подобне. Прето познейше у „Правопису руского языка” (1971) и у „ґраматики руского языка” (1974) допущє як нормативне хаснованє форми типу *социализм* и *социализем, ритм* и *ритем* и *спектр* и *спектер; септембер* и *Александр* и др.

Превозидзєна и категоричносц даєдних ришеньох котру стретаме у ґраматикі 1965. р. За приклад мож вжац квалификацию як погришних формах типу *Руснакох, Руснаком* и под. (б. 38). Але далєй сам М. Кочиш одступа од формулованя правила (т. е. -ц- лем у номин. множ. пред -и: *Руснаци*; цо ше дотика других припадкох, то то -к- не може прєйсц до *ц* прето же ше не находзи пред -и, наприклад *Руснакох* и подобне. А у статі „Руснаци чи Руснаки” (1971) вон фактично допущє обидва форми, не указуюци, правда, же писанє типу *Руснацох, и Руснацом* виталне прето же твори полни шор, парадигму, зров. ном. *Руснаци*, ґен. *Руснацох*, дат. *Руснацом* итд. (а не: ном. *Руснаци*, ґен. *Руснакох* итд.). Тото гледаю нукашні закони розвитку языка, намагаючи ше ґу виєдначованю формах; то то олегчує язични узус, т. е. хаснованє одредзєних формах од страни ношитєльох.

Школски граматика М. Кочиша давали можливість, як ще писало у критикох, „пойсц ище еден крочай напредок”. Таки крочай бул необхідни. Тото похощивал и сам автор, а и тоти цо разумно и активно участвовали у утвердзованю и дальшим розвитку нормох литературного языка. Рок пред свою шмерцу, у єдним од интервьюох обявених у „Руским слове” (1972. число 26, 30. юний, б. б.), М. Кочиш гварел:

„У школских граматикох язык узко обробени за потреби школи, а у велькей граматике би бул всестрани и були би наглашени шицки характеристики рускей бешеди. Теди би ще наш язык могол поровновац и з другима славянскими языкама”.

На такей граматике вон и робел. Судьба кнїжки була трагична: автор ю не сдигнул закончиц. Дзекуюци усиловносцом Рускей редакції Покраїнского завода за видаване учебнікох САП Войводини и словакистови проф. Андрейови Чипкарови, котри рецензовал рукопис и источасно дацо и зробел на його конечней редакції, граматика заш лем видана 1974. року.

„Грамматика русского языка” М. Кочиша була велька подїя у культурним живоче югославянских Руснацох. Руска редакція Покраїнского завода писала же тот кнїжка „мала буц природне заокружене єдней етапи його (М. Кочиша) роботи на преучованю русского языка, етапи котра будзе ношиц його печат”. „Граматику” оцели як „найудатнейше авторово намагане у витирвалей роботи на нормованю литературного языка югославянских Руснацох” и як „правдыву коруну лингвистичней науковей діялносци Миколи М. Кочиша” (Дю. Папгаргаї); рецензент А. Чипкар ю охарактеризовал як „найсучаснейше концеповану стредньошколску граматичку мацеринского языка у нас, у Югославии”, заключуюци же „зоз ней мож видзиц велькосц автора як фаховца и борца за сучасне похопене языка”.

Прикладуюци ше тим общим оценом, додаме ище же значене „Грамматика русского языка” М. Кочиша за розвиток сучасного русского литературного языка мож поровнац з тоту улогу и з тим значенєм котре мала на першей етапи розвою литературного языка югославянских Руснацох „Грамматика бачванско-рускей бешеди” Г. Костельника. Зазначме и символични момент: за нову етапу розвою русского литературного языка у Югославии нужни були 50 роки.

„Грамматика” би була и векша по обсягу, ортодокснейша и глїбша по материялу кед би ю автор сам закончел. На кнїжки лежи печат обективно настатих недостаткох: фрагментарносц часци „Лексика”, неисноване синтаксичней часци, повторйоване даєдних питаньох (опать, наприклад боки 17 и 18, 20 и 26; опать характеристику поняцох фонетика и морфологїя и ин. у уводним слове и у одвитующих часцох кнїжки), друкарски помилки котри наставали пре тото же дзепоедни места у рукопису не були ясни сотрудніком котри доробели кнїжку або лектором. Але у кнїжки єст и спорни моменти котри одражене думаня самого автора. Так непотребне було до лингвистичного дїла як цо „Грамматика” брац материял о версификації и структурних прикметох стиха (б. 34—39); порушана ортодоксалносц у твореню словох, а не потолковани процес твореня, наприклад, меновнікох од других файтох словох (б. 42) — автор дава; сам—самотносци, тераз—тераиносци, нука—нукаиносци, вонка—вонкаиносци. У стварносци ту процес твореня сло, вох ишол на други способ: сам—самотни—самотносци, тераз—тераини—тераи-

носци, нука—нукаини—нукаиньосци, вонка—вонкаини—вонкаиньосци, т. є. од заменовніка и присловніка преїт прикметинїка гу меновніку. Сумніва випатра и квалификация формох типу тракториста (б. 45) як словох женского роду — тото автор думал и у уж преанализованих школских граматикох. Форми цо вошли до русского языка зоз сербскогорватского типу тракториста хлопского роду, без огляду на „женску” флексию; женски род того слова ма глашиц, як ше нам видзи трактористкиня або трактористка. При характеристичности типох деклинації меновнікох автор пре якушик причину думал же у IV деклинації нет нїяки особеносци (б. 53). У стварносци їх особеносц у тим же ше характеризую з окреммим типом преширеня -ец-, -ен- (єд.), -ат-, -ен (мн.) котрого нет у других типох пременки (наприклад ном. племе, генит. племена . . .). Цо ше дотика флексийох, меновніки IV деклинації ше нї у чим не розликую од меновнікох (окреме стреднього роду) I деклинації. Автор кратко але ясно описує єдну од формох перфекта, котру вон наволеу зложена (писал сом, писал ши . . .), але не приказує другу форму русского перфекта — я писал, ти писал . . .; не видзимо гоч лем парадїми того перфекта на б. 108. и вообщє нет авторового думаня о тим яки одношеня медзи тима двома формами перфекта (аналогийно и медзи формами потенцияла: бим писал — я би писал).

Ище три моменти, по нашим думаню важни, автор спорно представел у тей кнїжки (а так исто и у других роботох).

1. „Грамматика” ше пестри од велького числа формуляцийох котри указую на тото же автор давал векше, як ше у таким случаю допусує, значене субективизму у ришованю питаньох и даваню предлогах вибору тих або инших формох. Читаючи кнїжку стретнеце ше з констатациями и совитами типу: „Язиково чувство нам не допуци похасновац неодвитующе закончене”, „треба ше затераз ослонїц на язиково чувство” (правда, дотля „док єдно закончене не премогне друге”), „треба хасновац закончене котре ше не проциви нашому язиковому чувству”, и права поволанка: „Контролуйце свойо [язиково] чувство” и под. Не думаме вообщє осудзовац идею автора о „язиковим чувстве” — вироятне ситуация з руским литературним языком котри ище допусує вельке количество вариантносци формох и з тим небарз стабилну граматичну систему, тото не мож обкероват.

2. У кнїжки єст дост моменти котрим место у историйней граматике языка. Слово о мишаню двох аспектох у граматике сучасного языка — синхроничного (т. є. сучасного) и дїяхроничного (т. є. историйного). Можеме ше не складац з такима думаняма котри були и опубликовани а котри найлєпше видно праве ту. Дїяхронични моменти, кед ше на нїх не пририхта читатель, можу пред нїм поставиц нови питаня. Наприклад, бешедує ше о тим же ше консонанти к, х и др. можу у сучасним языку змегчовац, т. є. переходза до одвитующих ч, ж (човек—чловец, бог—боже). З позиції историйней граматике то змегчоване, але кед слово о сучасним языку, (котрому пошведена „Грамматика”) то не змегчоване але обична пременка консонантох. Ище єден приклад: лем историйно мож квалификовац у словох типу предза, садза остатнї элемент -а як суфикс (б. 67). У сучасним языку тото -а то обичне закончене (флексия), опать: ном. предза, ген. предзи, акуз. предзу, INSTR. предзу, лок. предзи. А суфикс ма остац исти у шицких припадкох, т. є. -а.

3. Автор нїгде специялно не бешедує о одношеню коцурскей характеристики русского языка гу литературним нормом и вообщє о тим цо з тима формами. Вон лем дакеди констатує же у Коцуре не гуторя лєжал або скричал,

але *лежел* и *скричел* и под. (б. 103). За таку „Граматику” важне би було видзеліц шицки копурски характеристики и одредзиц своєю становиско справ нїх. По терз то не зробене.

Тоти три видзелени спорни моменти не характеристични лем за „Граматику руского языка” М. Кочиша. Тоти моменти ше зявюю и у „Граматики бачваньско-рускей бешеди” Г. Костельніка. Не жадаюци ше ту затримовац на тим, посиламе читателя на книжку Г. Костельніка, у котрей легко пренайдзе потвердзене за тоту паралелу у подходе іу язичному материялу тих двох авторох.

Найважнейша подія у культурним живоце югославянских Руснацох бул виход 1971. р. „Правопису руского языка” Миколи М. Кочиша. Нужне наглашиц же рিশоване правописних питаньох не меней важне як граматичне нормоване литературного языка. Аж треба додац же ортографийне и граматичне часто цесно повязани, вони подрозумюю одно друге, бо при розпатраню питаня писаня словох такой ше зявюе питане стандартносци законченьох, суфиксох итд. Нешка, кед уж прешло досц часу од дня виходзенья „Правопису”, мож повесц же його перше видане „як пробни камень”: цо ше у пракси прилапи, то остане, а цо ше не прилапи — до другого виданя не войдзе” (М. Скубан).

Фактично „Правопис” вишол з рамикох школских потребох и у пракси ше указал як драгоцени приручник и учебник руского правопису за работнікох у шицких сферах дзе ше хаснуе руски литературни язык. „Правопис” ришел велі питаня котри до того часу не були зошицким ришени. Конечно було подцагнуте же у основи руского правопису лежи морфологийно-фонетични принцип, при чим ше улога фонетичного значно зменшала, опять наприклад, место дакедишнього правила: *зоз* — пред словом котре почина на звонки консонант, и *зос* — пред словом котре почина на недзвонки консонант, — „Правопис” совитуе писац лем *зоз* итд. „Правопис” одклонюе трияду типу *политички* — *политицки* — *политични* котра у предвойновим и повойновим чаще, випатрала неришима (препоручуе остатне); але, правда, зявели ше после „Правопису” и нови трияди та аж и квартади (?) типу *анатомийни* — *анатомични* — *анатомни* — *анатомски*; *биографийни* — *биографични* — *биографски* и под., котри вошли и до виданя триязичного „Словніка” з 1972. р. (опять о тим нашу рецензию у часопису „Советское славяноведение”, Москва, 1974. число 3, б. 114—116).

Високо оценени намаганя котри уложел М. Кочиш до „Правопису руского языка” з боку рецензентох (наприклад М. Скубан, А. Д. Дуличенко), але указане и на неришени питаня. „Правопис” охабел на проверйоване у пракси писане типу: *стрела* — *стрила*, *знаменїти* — *знаменити*, *пекельни* — *пекелни*, *безменни* — *безмени* и под.; *читач* — *читатель*, *предани* — *предати*, *бетонски* — *бетонови*, *турски* — *турецки*, и тиж так уж наводзени трияди и квартади; *минута* — *минут*, *вибудов* — *вибудова*, *програ* — *програма* — итд. Зазначене и намагане іу уводзенью нових словох место уж прилапених и тих цо ше хасную: *оцїнка* место *оцена*, *виховане* место *воспитанє*, *росийски* место *велькоруски*, *загальни* место *обици*, *артист* место *ілумец*, *мистецтво* (але *мистецїц*?!) место *уметносїц* (*уметнїк*!) и под. Пракса укаже наклево були оправдани тоти новосци.

Але критика вимагала дакус и вецей як цо то могол дац „Правопис”. Ту думає на критику вариянтносцох, наприклад, флексийох: ген. ед. (*меморіяла* и *меморіялу*), локат. ед. (*у живоце* и *у животу*) итд. Тото питане не нательо правописного, кельо граматичного характера. Іу тому ище зявене двох флексийох у истим припадку не ридке и характеристичне не лем за руски язык. Вельки

национални литературни язики тиж так хорую од тей аналогийней неопредзеносци, наприклад, у сербскогорватским я. инстр. *керу* и *кери*, *путем* але и *путом*; ном. мн. *бркови* и *брци*, *вукови* и *вуци*, и под.; у російским ген. *сахара* и *сахару*, инстр. *судьбой* и *судьбою* итд. Заслуга автора „Правописа” же пробовав одредзиц семантични типи меновнікох котри ше у едним припадку зявюю з едну флексию. Так за ген. ед. за флексию *-а* М. Кочиш видзелел 7 семантични типи, а за флексию *-у* 6 типи (б. 42—43). Аналогийно и з другима припадковима флексиями.

Нормованосц языка не мож задумац без систематизації його лексичного состава. Прето словник тиж так приручник як цо то и граматика бо у нїм находзїме одвити кед ше стретнеме з питаньом типу: *похасновац* своєю слово *чи цудзе*, з яким значеньом *виступа* слово *до нас* *интересує*, *чи тото* слово *литературне* *чи ше хаснує* лем *у бешеди*, *чи воно* *локальне*, *чи термин* итд. До словника *патрїме же бїзїме ше прешвечели* до *правилносци* *писаня* слова и *хаснованя* його формох. Таки словник *плановал* и М. Кочиш.

Перша етапа на драги іу велькому словнику бул и його школски терминологийни сербскогорватско-руски и руско-сербскогорватски словник з истории (1970) и триязични „Приручни терминологийни словник сербскогорватско-руско-українски” (1972), котри ма коло 14 тисячи слова, а котри наменени у першим шоре за практични потреби школярох, преподавательох итд. Триязични словник вельки допринос за розвиваюцу руску лексикографию. У першим шоре ту термини котри ше найвецей хасную у розличних обласцох науки и дружтвеней пракси — зоз тим ше толкує уключоване до назви словника слова „терминологийни”, котра заш лем не закрива слова общого (нетерминологийного) языка а вони ше нашли у словнику: *бїда*, *сїцака*, *векши*, *ставац*, *ше*, *наисце*, *нови*, *ноц*, итд. Прето не закономерне було гледане у дзепоедних критикох словника дац у нїм цо вецей обици (нетерминологийни) слова.

У „Приручним словнику” нашли своєю реалне отілотворене принципи ортографії и твореня словох котри автор розвивал у своїм „Правопису”. Даядни з нїх, як зме уж гварели, спорни и лем язична пракса годна ришиц тото або друге питане.

*
* *

Як преучователь языка Кочиш не мал веліх предходнікох: до войни окремени статї о питаньох власного языка охабелі Г. Костельник, Дю. Биндас; конкретни питаня руского правопису и морфології дотикал Г. Надь. Вельке число своїх лингвистичних идейох М. Кочиш виражел у Граматики — Правопису — Словнику. Вецей як дваецц статї пошвечел правопису, морфології, лексикології, стилистики; обраблял и общетеорийни питаня. Шицки статї публиковани на бокох новосадских часописох „Шветлосц”, „Билтен” Покраїнского завода за видаване учебнкох; часц кратких статъох и надпомнуцох друкована на бокох „Руского слова” и у додатку „Литературне слово”, у дзедцинским часопису „Пионирска заградка”.

Векшина ортографийних роботох М. Кочиша пошвечена конкретним питаньом (проблемом). Обачліво ше видзелює статя „Сучасни проблеми нашого правопису” (1969), котру сам автор тримал „як прилог дискусії о проблемох

нашого правопису". Фактично тоту статтю мож тримац за фонетично-морфологічну. Ту виложене становиско и дати уж нам познати совет котри ше одноши на випадне -а- и описане становиско у одношеню на випадни вокали -о- и -е- автор ше приклонює традиційному писаню типу *матеріал* а не *материал*; виражує можлівосц иснованя формох типу *критериум* паралелно з *критериумом*; даваюци першенство формом типу *педаіогічни* над *педаіогічки* и *педаіожки*. М. Кочиш дакус побива самого себе: на истим боку (38) вон ше вияшнює за першенство хаснованя у тих случайох суфיקса -ичн-, але ше оградзує же ше то одноши на уж прилапени форми (таке радзене познейше будзе з його боку значно преширене). Важна часц тей роботи то анализа хаснованя законченых ген. и лок. меновнікох хлопского роду. Познейше ше тота анализа одражи и у „Правопису” и у „Граматики”.

М. Кочиш вельо писал о дієсловє, як о єдней од найважнейших часцох словох у граматичней системї языка. Єдна з тих роботох — то менша статя „О потенциялу” (1963), котри ше барз специфично явя у руским языку. После шлідзела велька робота „Творенє дієсловох у нашєй бешеди” (1967, з двох часцох). Ту досц подробне представени дієслова виведзени з других файтох словох з помоцу суфикох и префиксох. Випатра же ше од тей статї вше ридше почали хасновац дієслова зоз суфикох -ира-, котри ше звичайно заменяє зоз суфикох -ова-; место *організирац* — *організоваци*, место *репродуцирац* — *репродуковац*. Заключене автора статї обективне; воно виражене досц сликовито: „до категорії дієсловох широко отворени уходни дзвери за слова других категорийох”. Таки можлівосци маю и сами дієслова при переходзе до других файтох словох. Статя „Дієсловна система руского языка” (1967) дакус абстрактного характера. Операючи ше на идеї лингвистох А. Белича и М. Ивич, М. Кочиш пробує одредзиц граници тирваня дієсловох, беруци их у тєрашнім, прешлим и будучим часе. Шлідзела статя „Прилог класификації дієсловох” (1967), котра була нове, после Г. Костельника, пробоване розподзелїц руски дієслова по класох, водзаци рахунку о особеносцох формованя инфинитивней и презентскєй основи. Тота статя ше опера на класификацію А. Белича, котра ориєнтована на дієслова србскогорватского языка. Нажаль, автор досц просто-линийно пренес типи Беличовєй класификації на руски дієслова; на концу класификация, котра видзелює 8 класи, не залапєла шицки типи дієсловних основох. Мож замєрковац же автор и сам познейше почувствовал недостатки предложєней схеми: у „Граматики руского языка” (б. 99—103) находзимє уж другу класификацію зоз 14 класами, котри практично залапою шицки руски дієслова.

Меновніки — то друга файта словох котрей М. Кочиш пошведує досц поваги. Автор робєл над питаньом творєня меновнікох — после його шмерци опублікована робота „Творєнє меновнікох у руским языку” (1973), котра фактично представя префиксно-суфиксни инвентар руских меновнікох. Автор точно видзелює основни способи формованя тєй файти словох: префиксни (*пращидо*), суфиксни (*хижка*), префиксно-суфиксни (*неприятельство*), безафиксни (*виходзиц* — *виход*).

За похвалу пробованє М. Кочиша розпатриц припадкову систему меновнікох (и прикетнікох) руского языка у єй взаємним одношенє з блізкими языками — украинским, словацким и польским. Тота идея виражена у малєй статї „Законченє генитива и локатива множини меновнікох у нашєй бешеди” (1970) и у виданєй по шмерци „Деклинації руского языка поровнана з украин-

ску, польску и словацку” (1973). Але такой мушимє указац на погришносц способу на котри сцєл М. Кочиш одвитовац на дзєпєднї питаня: нажалє, вон материял языка югославянских Руснацох зровновал, з єдного боку зоз заходноукраїнскими бешєдами, а з другого боку — з материялом литературних (!) языкох польского и словацкого. Тото противслови елементарней логики и водзи по погришнєй драги: поровнує ше тото цо не мож поровновац. Кєд у руским языку, окрем заходноукраїнских находзимє и характеристики восточнословацкого походзєня, вєц и зровнованє муши буц з тим диялектом, а не з литературним словацким языком, котри ше, як познате, базує на другим диялекту — стрєдньословацким. То слаби бок тих роботох. Як вельо драгоценше ту ше зявює у нїх представєна припадкова система и особеносци окремних флексийох руских меновнікох.

Лексикологічни виглєдованя М. Кочиша добре познати. Найвєцєй од шицкого ту дате терминології. У статї „Прилог зредзованя терминології у нашєй бешеди” (1968) вон назначує три драги розвиваня рускей терминологийней системи: 1. На основи власного язичного материялу, 2. операючи ше на србскогорватски и 3. украински словніки. Мож повєсц же М. Кочиш у словнікох виданих после того вєцєй-менєй шлідзи тоти три принципи.

Док робєл на складаню словнікох, М. Кочиш не могл не обрациц повагу на присутносц у руским языку велького числа позжичкох з других языкох. Резултат тєй заинтересованосци була статя, або, лєпше поведзєне, словнік позжичкох з малярского языка (под назву „Позжички з малярского у нашєй бешеди” 1971) котри обляпєл коло 310 слова. Єдна часц з тих словох уж постали архаїзми, але їх зазберованє було важнє за виучованє культурней исторії бачко-сримских Руснацох. Барз драгоценє у тєй роботї толкованє маляризмох и паралєли з другими языками.

На концу, сцємє зазначїц и вельки допринос М. Кочиша рускей ономастики. Його словнік „Фамилійни презвиска и назвиска Руснацох у Югославїи”, котри друковани у часопису „Шветлосц” (1973), представя драгоценє жридло за преучованє руских власних менох. Списки менох уж и скорєй були друковани з боку других авторох, але котри не досц подполни и документовани. Зборнік презвискох и назвискох, котри нам охабєл М. Кочиш, ма велькє значєнє не лєм за лингвистох, але и за преучоватєльох исторії и исторії культури. Тот материял може ошвициц окремнї питаня походзєня бачко-сримских Руснацох.

Важнє на концу наглашиц и соціолінгвистични аспект преучованьох М. Кочиша. У статї „Руски язык у покраїнских законох Скупштини САП Войводини” (1973) вон пробовал одредзиц круг проблемох з котрима ше стрєтнул руски язык кєд ше за його розвиток розширєли сфєри хаснованя: вон постал не лєм язык уметніцкєй литератури, школи и периодики, але и язык науки, администрації, цо глєдало и стварянє одвитуєцєй терминології. Автор гордо пише же руски язык „з узкого кругу вишол на широке польє науки, политики, законодавства и шветовєй литератури”.

*
* *

Практична и організаторська діяльність М. Кочиша, котра пов'язана з власним язиком, заслужує окрему повагу. Познате же од 50-их роках М. Кочиш робел як учитель по рижних валалох, уключуючи ту и Коцур и Руски Керестур. Окрем годзинох сербскогорватского и російского языка, тримал и години мацеринского языка. Як сотрудник за потреби школьства на руским язике у Заводу за унапреджене общего и фахового образования Войводини (Нови Сад), 60-их роках, М. Кочиш вельо роби на усовершенствованю програми русского языка за школу. (Починаючи од 1944/45. и по школьски 1959/60. рок окремною програми за руски язык не було, и прето ше власни язык виучовал по програми сербскогорватского языка за школи СР Сербії; року 1960. публикуе ше перша програма русского языка за основни школи, котра, правда, представляе переклад на руски язык програми сербскогорватского языка за основни школи зоз сербскогорватским наставним язиком; аж 1969. р. ше прилапюе, а 1970. р. публикуе програма котра адаптована ту особеносцю русского языка и литературы). Його граматика „Мацеринска бешед“ (1965—1968) тиж так вельо дали за одредзоване границох програмного виучованя граматичней матерії.

Кед ше 1965. року у Новим Садзе формовал Завод за издаванне учебнікох САН Войводини (познейше — Покраїнски завод . . .), М. Кочиша поволую за першого фахового руководителя за руски язык; познейше основана и Руска редакция Покраїнского заводу, дзе вон бул перши фаховец. Од теди почина интензивна діяльність М. Кочиша на твореню и издаваню перших учебнікох русского языка.

Але вон не лем творел. Вельо часу му одняла работа на рефератах о учебнікох („Поуки о язике” за II, III, I класу основней школи Я. Олейра, М. и Е. Чакан, „Читанка” за IV класу русской гимназії Дю. Папгаргая, „Буквар” за першу класу русской основней школи Я. Олейра и М. Ковача и др.), на рецензованю (наприклад, першей „Читанки” Ю. Рамача и Дю. Сопки за I класу русской гимназії), упорядкованю (наприклад „Швицаци дражки” — книжка за читане за VI класу основней школи Е. и Дю. Варга), и аж и лекторованю (опять, наприклад, обьяжени учебніки истории за I и III класу гимназії, котри преложени зоз сербскогорватского)!

Вон сциговал бул член велького числа комісійох: бул уключени до составу Редакційного колегіюма часопису „Шветлосц”, Литературного совиту, Редакційней комісії Видавательного одделеня Видавательного підприємства „Руске слово”, а у Комисії за руски язык Просвітного совиту САН Войводини бул председатель. Познати допринос М. Кочиша за розвиток рочних семинарох за учительох русских школох, на котрих вельо раз виступал з актуалними рефератами и преподаванями. Вон бул преподаватель на 6-мешачним семинаре (курсу) русского языка котри організовани спеціально за преподавательох, новинарох и др. Як припознати фаховец у обласци нормованя русского языка, М. Кочиш вельо часу пошвецовал язичней обробки нормативних актох представницьких орґанох (целох) САН Войводини, окреме у рамках Прекладавательней служби Скупштини САН Войводини.

Кед 1966. р. Видавательни совет „Руского слова” формовал Комисию за правопис, перши до ней вошел М. Кочиш. Праве ше на нього найвещей раховало у зредзованю правописних нормох русского литературного языка. Операючи ше на помощь других членох Комисії, Микола Кочиш результативно

закончуе першу етапу роботи тей Комисії — зоз виробком школьского „Правопису русского языка” (1971).

У вецей нагодох зме мали можливість упознац плани М. Кочиша у вязи з дальшим розвоєм русского языка. З його несподзивану шмерцу який час застала работа на дальшим виучованю и обробку русского языка цо було зошницким природне, понеже у тей хвилки не були фахово особи котри би превжали на себе витвориване наукововигледовацких роботох, планованих у Дружтве. Пре утрату найзначнейшого носителя веліх лингвистичних роботох, у Дружтве ше длуґши час пририхтовали млади фахрвци и оспособйовали, зоз помощь других орґанизацийох и институцийох, за тимски способ роботи котри дотля не бул розвивани у Дружтве.

У таких неприкладних и чежких обставинах Дружтво достало помощь у Институту за сербскогорватски язык САН и на Лекторату за руски язык Филозофского факултета у Новим Садзе. Так пририхтане вецше число сотрудникох проекта Сучасни язичи народох и народносцох САН Войводини. Дзекуючи такей здуманей роботи, остатніх роках ше досц удатно вишолною програмни задатки Дружтва на плане дальшого розвою русского языка и литературы.

Микола Кочиш окреме подцаговал, на вецей заводи, необходимосц виробку велького словника русского языка („инвентар лексичного богатства”). Його плани ше остатніх роках витворюю з виробком словника сербскогорватско-русского, котри будзе мац коло 80 000 слова. Источасно ше роби и на наукововигледовацких темох як цо: Лексиколоґийна картотека русского языка, Ретроспективна библиоґрафия Руснацох у Югославиі и инши.

У повойнових роках друковани вецей роботи (як у Югославиі тиж у ище даедних жемох) з русской лексиколоґії, твореня словох, морфолоґії, синтакси, стилистики и правопису. Але ище вше треба вельо робиц, окреме у обласци синтакси, твореня словох и стилистики. У дальших роботох требало би цо скорей обробиц питаня общетейорійного характера: поровноване русского языка з другима славянскимима язиками и диалектами, походжене русского языка и подобни питаня з истории русского языка.

Дружтво успішно витворело сон М. Кочиша о издаваню власного часопису котри виходзи од 1975. року под меном „Творчосц”.

Таке предлужене лингвистичней діяльності и планах Миколи М. Кочиша.

* * *

Зединене лингвистичней и литературноуметніцкей обдареносци не стрета ше часто. При югославянских Руснацох тот дар мали Гавриіл Костельник и Микола М. Кочиш. Перша книжка Г. Костельника була поетична збирка „З мойого валала”, а М. Кочиша — дзедински прозни зборник (перши у русской литературы) „Крочай”; друга книжка Г. Костельника — його позната „Грамматика бачванско-рускей бешеди”, а М. Кочиша — „Мицеринска бешед”, после котрей шлідзели други учебніки русского языка, „Правопис русского

языка", „Приручни терминологични словник сербскогорватско-руско-українски” и, на коншу, „Граматика руского языка I”.

Тота паралела не случайна, вона указатель нашлїдзованя найлєпших традицийох културно-язичного живота югославянских Руснацох.

др Александер Д. Дуличенко

ГУ ЕВОЛУЦІЇ СИНТАКСИЧНЕЙ СИСТЕМИ ЛІТЕРАТУРНОГО ЯЗЫКА ЮГОСЛАВЯНСКИХ РУСНАЦОХ И ПРИНЦИПОМ ЕЇ ОПИСОВАНЯ

Раз зме уж обрацели увагу на синтаксу як на найменей обробену часц граматики руского літературного языка¹. Обставини ше и по тераз не премєнєли: исную лєм даскельо статї у котрих вигледовани окреми, углавним барз дробни питаня рускей синтакси². Прето кажди приступ гу синтаксичней матерї руского літературного языка будзе актуални и необходни.

При кодификації нормох літературного языка югославянских Руснацох синтакса була дата у найобцейших смугох, з препущєнями и недошлїдносцями. Ту маме на розуме, насампредз, першу руску „Граматика бачваньско-рускей бєшеди” Гавриїла Костельника (1923), у котрей синтакса забера лєм 7 боки³.

Подробнейше синтаксичну матерїю руского літературного языка розпатрал Микола М. Кочиш, але лєм за потреби школского виучованя — дума ше на учебник „Мацеринска бєшеда” за школярох II класи основней школи з руским виучуючим язиком⁴.

Кед розпатрїме розвиток руского літературного языка од часу його зявеня (т. є. од 20-их рокох ХХ в.), творєнє його нормох, лєгко обачїме же ше у нїм збули досц вєльки премєнки, медзи иншим и у обласці синтакси. Вєлї еволуційни процесї ту ище вше жию и указую же літературни язык югославянских Руснацох досц гнучка граматична система котра ше нагло розвива. Як приклад може послужити случай допоможного дієслова „буц”, и його форми терашнього часу: *сом, ши, є* (єднина), *зме, сце, су* (множина). Вшєліяк же як специфичне руске зявенє мож раховац хаснованє спомнутих формох у терашнім часе при менским предикату лєм у ситуації кед субект спеціально не означени, кед є не виповєдзени: Кед *сом* у нужди, не робиня *сом* (Е. Кочиш ОС, 113); Щєшлїва *сом* же мир у доме. Щєшлїва [форма *сом* вихабєна пре єднородносц членох-предикатох у єдним контексту, гоч и у рижних вирєченєох] же ши, сину, знова заорал „свою” жєм (Е. Кочиш ОС, 146); Значи, процївни

¹ У прєглядней статї под насловом: Прєгляд сучасних питаньох виучованя языка югославянских Руснацох. — Творчосц (Гласник Дружтва за руски язык и литературу), Нови Сад, рок I, 1975, ч. 1, б. 22—23

² Список и библиографийни податки о тих роботох оп: А. Д. Дуличенко. Библиография повоїновних роботох з языка югославянских Руснацох. — Тиж там, б. 26—27. (Роботи под ч. 59. 1 — 61. 4 Г. Надя, М. Г. Пушкаш и А. Д. Дуличенко).

³ Анализа тей страни Граматики Г. Костельника и єї оцена зоз точки патрєня сучасней лингвистичней науки дата у роб.: А. Дуличенко. Г. Костельник и його „Граматика бачваньско-рускей бєшеди”. (З нагоди 50-рочїци од єї виходзєня). — Шветлосц, Нови Сад, рок XI, 1973, ч. 1, б. 67—76.

⁴ М. М. Кочиш. Мацеринска бєшеда. Часц II. Граматика за VII класу основней школи, Нови Сад Покраїнски завод за видаванє учебнїох, 1967, бок 79.

ши тому цо чловєческе, законите (НК 1963, 141); Знаш добре же ши сам виновати . . . (НК 1963, 142); Мац праве не виходзи и вєдєй є у посцєлї, слаба є и кашлє . . . (Е. Кочиш ОС, 118); Най чита хлапєц, видзицє же є не за парастку роботу (ОР, 103); Гоч зме мали пионирє, надосц знаня мамє (Я. Фейса ЖЛ, 66); Же зме запожнєли та зме виновати — то зме добре знали (Шветлосц, 1969, 3, 213); У толкованю Покраїнскей ради ше гвари же ше роботи о таких премєнкох за котри ше рахує же су оправдани и ясни . . . (РС, 1967, 24. III); Дзєкуюци єй вєлї кнїжкї не стоя у магазинє але су у рукох того за кого су писани (РС, 1968, 9, 6).

Хаснованє формох терашнього часу допоможного дієслова „буц” такой постава непотребнє и недошлєбодзєнє накеди ше у вирєченю зяви субект. Зров. барз виразни у тим одношеню приклад: *Ми сушєди*, мамє. Ти знаш же зме сушєди (Е. Кочиш ОС, 62). У першей часци контекста присуство субекта „ми” виключує хаснованє допоможней форми „зє”; у другєй часци, процївно, одсуство субекта „ми” надопнєнє ше зоз форму „зє”, котра указує на першу особу множини.

У тим ше и состої специфичносц случаю о котрим пишєме.

Заш лєм дате правило безпрєкорно „дїєвує” лєм кед ше роби о 1. и 2. особи єднини и множини, т. є. *сом, ши* и *зме, сце*. Цо ше дотика формох 3. особи єднини и множини „є” и „су”, у историй руского, источасно и літературного языка було обачлївє, кед же так мож повєсц, пробованє експанзї спомнутих формох и у конструкторї з менским предикатом кед субект у нїх бул. виповєдзєни, т. є. присуствовал, бул виразєни з окремиим словом. Уж у руских фолклорних текстох єст „потупєня” такого порядку, наприклад: „Шак ту нєт нїдзє нїч. Мой дом є на стрєд моря” (РНП, 288); зров. тиж так „нормативну” ситуацію: Но, пойдзє нука. Мост готови (тиж там). Зров. тиж так приклад „потупєня” зоз запису живєй бєшеди котри зробєл В. Гнатюк концом XIX вику: Нєшка є вєлька пиха мєджу (!) младу чєлядзду; нє знаю за нужду, нї за яку . . .⁵

Причини „потупєньх” о котрих бєшедуєме можу буц рижни. Могли бизмє предпоставити же зявенє котрє описуємє не „потупєнє”, але реликт дакедишнього обовязного правила хаснованя дієслова-вязи (и у терашнім часе) при менским предикату. На тоту думку наводзи нас и таке надпомнуцє Г. Костельника у Граматикї: „Фурми є и су наш язык любї опуцац, дзє лєм мож . . . є и су мож хасновац лєм пре нужду, т. є. да ше може точно порозумити того, цо ше сце виповєсц. Н. пр.: Гам вєльо лїудзє. Процївнє „єст” є „нєт”⁶. Правда, Г. Костельник, як видно зоз цїтата, не дава точни гранїци хаснованя формох „є” и „су”, гоч и бєшедує о нужносци таких гранїцох. И не случайно у текстї Граматикї Г. Костельника мож найсц надосц приклади котри указую же не так лєгко огранїчити сферу хаснованя формох „є” и „су” при менским предикату. Так Г. Костельник предклада: Тота кнїжка є твоя; Дунай є рика (б. 91); Кед вирєченя є зложєни овисно, тєди у таким вирєченю мамє . . . (б.

⁵ Зоз записох В. Гнатюка котри вон обявєл у статї „Рускї осєлї в Бачцї (в полуднєвїй Угорщинї). — Записки НТШ, рік VII, 1898, т. XII, кн. II, стор. 12.

Ту и далєй приклади з тєй работи наводзимє зоз сучасну руску графїю и правописом.

⁶ Г. Костельник. Граматика бачваньско-рускей бєшеди. Ср. Карловци 1923, б. 82.

Ту и далєй ше поволуємє на „Граматикю” Г. Костельника по тим, першим, виданю. У 1975. р. „Граматика” була знова друкована у другєй кнїжкї позбєраних ділох Г. Костельника, нажалєбез виправляя помилкох, аж и елементарних и друкарских котрих було надосц у виданю 1923. року. Оп.: Г. Костельник. Проза на бачваньско-срїмским язикю (Позбєрани дїла Гавриїла Костельника, кнїжка II). Нови Сад. „Руске слово”, 1975 о. 207—312.

95)⁷, итд. Противно Г. Костельникови, М. М. Кочиш допущує хасноване формох 3. особи терашнього часу у случайох кед и субект и предикат представляє едно исте слово (правда, тот автор надпомина же таке хасноване старшого походження): Живот є живот. Человек є человек^{7а}.

Кед розпатраме спомнути реликти, можеме утвердиц же процес трапця формох 3. особи еднини и множини допоможного дієслова „буц“ при менским предикату ище не цалком закончени и же його початки треба гледац не у таких давних часох.

Зявене о котрим бешедуєме мож тиж так поясниц и як вплив другого языка. Добре познате же од самого початку живота Руснацох у Бачки, а потим у Сриме, їх язык бул под впливом сербскогорватского языка, у котрим хасноване формох терашнього часу допоможного дієслова „бити“ при менским предикату обовязне, независно од особи. Треба наглашиц, тиж так, же ше форми 3. особи еднини и множини дієслова „бити-буц“ у сербскогорватским и руским языку и фонетично складаю: *e — e* (т. е. *je*), *cy — cy*. У каждым случаю, друга зоспомнутих причинох не противсловна, кед же мож повесц же сербскогорватски язык бул тиж фактор котри бул препречене конечному щезованю спомнутого реликта. Цо ше дозика литературного языка; у нїм тоти „потупеня“ (або реликти) вше ридши. Ствар у тим же у розпатраней конструкциї на месце „e“ и „cy“ вше частейше мож стретнуц указуюци меновник „to“: Найлепши способ заліваня [паприї] *то* зос штучним димжджом (РС, 1970, 26, 6); Самоуправяне — *то* барз широке поняце (РС, 1968, 10, 10); За нього *то* край войны и знова буц зос своїма (Шветлосц, 1970, 2, 87); Красота лїубови *то* твоя красота (Шветлосц, 1970, 2, 84).

Можливе тиж так подполне одсуство гоч якого заменьованя „e“ и „cy“; у таким случаю при писаню того мож означиц зос смугу, а у бешеди — з паузу: . . . наш живот лем едно стретнуце (Шветлосц, 1970, 2, 84); Социализам сила хтора ма задачу дзвигац, твориц (Е. Кочиш, ОС, 24); Ганча — пионир и вона ма своєю задачи (Е. Кочиш, ОС, 16).

Зачатки тей тенденциї зазначел ище Г. Костельник, а М. М. Кочиш уж пробує кодификовац у своім учебнику того младе зявене^{7б}

*
* *

У тей роботы вецей ше затримаєме на зложенших конструкциїох, окреме на зависно зложеных виреченьох. Ту нас буду интересовац, у ствари, не сами типи таких виреченьох, але насампредз средства з помощью котрих ше вони творя. Слово о злучнікох и злучних словах у зависно зложеных виреченьох. За опширене питаня, поставеного у наслове нашей роботы, злучніки (и злучни слова) найхарактеристичнейши.

Нажаль, по нешка не установени приближно подполни и точни список руских злучнікох независного и зависного типу. Г. Костельник у своей Граматики розпатра злучніки зос становиска историйней граматики — ведно зос

⁷ Ту помилки у формох числа. Правильнейше би було: Кед виречене є зложене овисно . . . , або: Кед виреченя су зложени овисно, теи у таких виреченьох маме . . . У другим виданю „Граматики“ того не виправене, оп. б. 299.

^{7а} М. М. Кочиш. Мацеринска бешета. Часц II . . . , б. 16.

^{7б} Опять паралельно: Г. Костельник. Граматика . . . , б. 82; М. М. Кочиш. Мацеринска бешета. Часц II . . . , б. 16.

словками и при тим лем начишлює даєдни зос злучнікох^{7б}. Барз неподполни список злучнікох дава М. М. Кочиш у своім першим учебнику мацеринского языка за V — VI класу — коло 15 независни и зависни злучніки⁸; дакус вецей начишлени у учебнику за III класу⁹. Ту лем просто начишлени окреми злучніки без илустрациїох котри би указовали їх конкретну функцию у каждом конкретним случаю.

У рамикох тей роботы не маме можливосци дац подполни приказ системи злучнікох руского языка и ей функционалну специфичносц. Затримаєме ше на розпатраню составу и функцийох окремих злучнікох и на тих прикладох буду обачливи еволюциїни процеси котри ше одбуваю у синтаксичней системи сучасного литературного языка югославянских Руснацох; источасно таке вецей або меней подполне розпатране злучнікох годно послужити як аналогия при описованю цалей рускей системи злучованя.

КОТРИ ~ ХТОРИ

Тоти два форми едного истого злучніка една другой конкурую. Г. Костельник, випатра, давал першенство форми „хтори“; оп., наприклад, текст його Граматики, а тиж так и часц о зависних означуюцих виреченьох (б. 96). Правда, у часци о заменовнікох Г. Костельник дава як основну форму „котри“, а у заградзеню, такой за ню, дава „хтори“ (б. 59). М. М. Кочиш препоручує насампредз хасноване форми „котри“ — дакеди як єдине можливе, а дакеди такой за нїм у заградзеню дава и „хтори“^{9а}. Але першенство форми „котри“ часто наглашує и витирвало препоручує як єдине правилне.

Розпатыме як ше практично реализує тота препорука и яка ситуација була у прешлосци. И „котри“ и „хтори“ функционално истого значеня. У фолклорних текстох и записох живеї бешеди Руснацох з конца XIX вику хасноване обидвох формох у едним контексту, аж и у едним виреченью — не ридке зявене, напр.: Бул видати розказ вароского дому, на *хторого* газду дойдзе шор, чи дваец, а лебо пейдзешат газдове, жеби вишли вонка, *котри* того дня яраш прияли (В. Гнатюк, Руські оселі . . . , б. 28).

Г. Костельник у прозних творох и у наукових статьяох хасновал переважно форму „хтори“, независно од того чи вона була похаснована з применовніком або без нього: Лем як еден образ, на *хторим* вони намальовани — Кредла и Кредлания; так ми стоя пред очами; Та, видзице, ест таки норови, *хтори* до шмерци не годни преболіц, же ше мушели виселіц зос Керестура (Г. Костельник, Проза, 19, 58).

Форма „котри“ тиж так не пудза Г. Костельникови, але вон ю вельо ридше хаснує: О, тоти противни становиска, з *котрих* людзе патра на живот и швет! (Г. Костельник, Проза, 99); Така коньчина тих, *котрим* ви шпивали писні (Г. Костельник, Проза, 63).

^{7б} Оп.: Г. Костельник. Граматика . . . , б. 88.

⁸ М. М. Кочиш. Мацеринска бешета. Часц I. Граматика за V и VI класу основней школы. Нови Сад, Завод за издаване учебнікох АП Войводини, 1965, б. 126.

⁹ М. М. Кочиш. Мацеринска бешета. Граматика за III класу основней школы. Нови Сад, Покраїнски завод за издаване учебнікох, 1968, б. 75.

Часц без вименкох превжата у кн.: М. М. Кочиш. Граматика руского языка. I фонетика. Морфология Лексика. Нови Сад, Покраїнски завод за издаване учебнікох, 1974, б. 122.

^{9а} Оп.: М. М. Кочиш. Мацеринска бешета. Часц II . . . б. 3, 39.

И при Костельникови мож обачиц же хаснуе обидва форми у єдним контексту: А Фамелия „Keresturi” сигурно же ше так волала пре Керестур, *хторому* тиж вона мушела буц паном. Тота иста фамелия у тим часе була паном и Томбошу и валала „Kamaras”, *котри* бул у сушедстве Томбошу (Г. Костельник, Проза, 161).

Даєдни сучасни руски писателе даваю предносц даєдней з тих формох, але не сцекаю од хаснованя и другей. Так поет Василь Мудри углавним хаснуе „хтори” и лем кеди-некеди похаснуе форму „котри” (оп. зборник писньох „Подшніжніки викукую”). Тото ше одноши и на прозаїка Владимира Кирду, автора велького романа „За горами”. Лем В. Кирда, так нам випатра, хаснуе „хтори” найчастейше у случайох кед ше тот злучник зявює з даяким применівником, а „котри” хаснуе у безприменовниковей конструкції. Як приклад ту предходному розпатраню може послужити слідуєщи контекст: Блукали по улїцох . . . , зопераючи кажду младшу женску *котра* би надишла и розпитуєщи ше за майстра чийо мєно не знали. На остатку их Рилюон одвед ту хижки у *хторей* бивали родичи дзивки зоз *хтору* ше вон прешлого лета забавял (В. Кирда, 67).

Владо Костелник, автор велїх приповедкох и двох романох — „Жеми моя” и „Бисерни дражки” — хаснуе звичайно лем форму „котри”. За прозаїка Йовєна (Евѣенія) Кочиша, автора приповедкох и романох, характеристичне хаснованє „хтори”. Пре обєктивносц треба надпомнуц же у ділох Й. Кочиша у остатнім часе обачлїве виправяне „хтори” на „котри”.

Напевно же регуловац хаснованє формох „котри” и „хтори” не так легко, з тим баржей же вони по функції єднакого значєня и же їх паралелне хаснованє у руским язїку походзи з давних часох. Же тот процес не мож легко регуловац обачлїве на прикладу текста з учебнїка историї за I класу гимназїї, прєложеного зоз сербскогорватского на руски язїк¹⁰. Прєкладач, по походзєню з Коцура, Микола Кучмаш (под руководством лектора М. М. Кочиша!) през цалу кнїжку хасновал скоро виключно форму „хтори”. Лем у меншей часци учебнїка, под назву „Восточни Славяне” (б. 332—341), замерковани преход на „котри” — прето же тоту часц адаптовала друга особа — Симеон Сакач! Тот приклад тиж так бєшедує на хасєн тези о тим же хаснованє „котри” и „хтори” у руским язїку найчастейше завиши од прихильносци автора, особи. Исти случай и з тижньовима новинами „Руске слово”, у котрих ше зявюю тексти або зоз „котри”, або зоз „хтори” — у зависносци од того хто писал статю або призначку.

Строги препоруки хасновац лем форму „котри” не маю, як випатра, озбильней основи. Навєдзєме за тоту єден характеристични приклад. Прєанализовали зме зоз того становиска кнїжочку науково-популярного характера котра обявена на руским язїку 1949. року¹¹. Як випатра, прєкладач тей кнїжочки бул тиж на становиску же у литературним язїку ма право „гражданства” лем форма „котри” (а „хтори” вон барз ридко хаснує!). Текст тей кнїжочки ма надосц конструкції яки ше у сучасним руским литературним язїку намагаю заобиходити: Кулаци и неуки людзе, *котри* им того одобравали, приповедали же трактори погубя жєм, . . . же то чортова машина, *котру* прєнашол чорт, *котри* сцє погубиц поля (б. 24); При єдному есєсовцови, *котрого*

забили партизанє, нашли . . . врачанїну *котра* чува од пєгавого тифусу и рєндочку у *котрей* була завязана молитва, *котра* нїби чува од партизанох (б. 35—36). Таки ланц формох „котри” знїжує швидке розумєнє текста, ведзе ту рєдукції другого, трєцого злучнїка итд., а у уметнїцким ділу вон стилистично неоправдани; оп. таки приклад: Каменїцки достал и други упуствия, *котри* ше дотикали меркованя на жительство и прєнаходзєнє людзох, *котри* мали даяки вязи . . . (В. Костельник Жм, 86).

Замерковали зме же даєдни руски авторє сцекаю од того нежданого „ланца” на тот способ же источасно хасную и „котри” и „хтори”, зров.: Зоз тоту газдиньову констатацию складала ше и Терика, дробна женска хорїоватого попатрунку, *котра* встала у удзєрїох приклетних дзєвєрох на *хтори* вишла понєже ше, очиглядне, и сама первєйка пребудзєла (В. Кирда, 60). Зров. тиж так приклад з наукового текста: Почал плївац зоз часом *котри* и його потресал и *хтори* конечно почал розтрєсац його фарби: розпознаваня; . . . проза, *хтора* дотля була главни литературни вираз, слабнє, а поезия — *котрей* тот народ дотля скоро анї не мал — моцнєє (Швєтла у К, 268).

У тим ше, випатра, криє єдна з причинох того же ше форма „хтори” не подчинєно препоруком кодификаторох литературного язїка. Друга причина „вїталносци” злучнїка „хтори” — у його вонкашней подобносци зоз опитно-односним заменовнїком „хто”, котри ше тиж так зявює у улоги злучнїка у зависним вирєчєню; зров. тиж так досц розвитку заменовнїчку систему зоз хт-, -хт-: *хториши*, *хторишик*, *дзєхтори*, *хторибудз*, *хтоши*, *хтошик*, *хтошкаль*, *хтобудз*, *дзєхто*, *дахто*, *койхто*, *нїхто* и под.

Микросистема „котри ~ хтори” стасно ше виклада интензивному вонкашньому дїєствованю. Роби ше о тим же хаснованє „котри ~ хтори” поступно вше узше, а на їх месцє ше часто находзи другє злучнє слово „цо”, котрє виполнює тоту исту (звичайно зависну) функцію. Ниа даскельо характеристични приклади: Анї не знаюци як, Мижко ше нашол под саму трємаду гною, *котра* була на другим боку дражки, *цо* [= *котра* ~ *хтора*] круци коло лєса (В. Костелник, Бд 196); Єст жени *хтори* не осєтя, а єст *цо* [= *хтори* ~ *котри*] роками хорую (Є. Кочиш Л, 219). Зров. ище приклад зоз фолклорного текста котри, напевно, бєшедує о давносци процеса: Єдна жвир, *котрей* було мєно Далєковидзи, гутори . . . Друга жвир, *цо* [*хторей* ~ *котрей*] єй було мєно Далєкочує, так гуторєла . . . (РНП, 179)¹².

Вироятно же место „котри ~ хтори” можу стац як синоними „яки” и „хто”; зров.: Стипендїї ше каждого року додзєлюю зоз средствох того фонду студентом *котри* [= *яки*?] студираю тоти фахи *котри* [= *яки*?] на подручу Општини прєглашєни як дєфицитни (РС, 1978, 21. II). И процивно: И железнїчна драга, *по якей* [= *котрей* ~ *хторей*] зме ше мали врациц до Львова, була прєрвана на двох местох; Од прєсїцєня людзє ошала . . . , та муша цєрпиц тоти страшни муки несвоей шмерци, *яки* муки [= *хтори* ~ *котри*] кажди дзєнь вони наруцую на своїх подвладник (Г. Костельник, Проза, 148, 31). Зров. тиж так: Алє графя ше и таки, *хтори* [= *хто*?] увєрєл (Г. Костельник, Проза, 38).

¹⁰ Иван Божич. Истрия. За I класу гимназїї. Нови Сад, Покраїнски завод за видаванє учебнїкох 1971, 378 б.

¹¹ Ив. Сергєєв, Наука и празновирє. („Наука и живот”). Нови Сад, „Братство—Єдинство”, 1949.

¹² Подробнїше о конкуренції „котри и хтори” и „цо” оп. у часци о злучнїку „цо”.

Злучнік „цо” у сучасным руским літаратурным языку спада гу вельо-функціональным і з тым найчасцей хаснованым злучніком. Насампедз треба абраціц увагу на актывні процес у котрым, як зме уж спомлі, злучнік „цо” видрылюе зос хаснованя злучнік „котри ~ хтори”. Понеже „котри ~ хтори” ма у себе шіцкі граматичні прыкметы (як і прыкметнік: род, число, прыпадок), а „цо” ~ ма лем прыкмету прыпадку, хасноване „цо” завадза яснасці адношэня зависней часці гу тому або гевтому слову і його формы у главней часці вярчэня. У такім случаю у зависней часці ше зьявюе абект у выду замяновніка (асобного) котри ше склада зос словам главнаго вярчэня у шіцкіх граматичных прыкметах — у прыпадку, числу, роду: Шешлівец, *цо о нїм* гутори перзійска прыпаведка, бул худобні пастыр; . . . іншы выдумую себе даякі ціль, *цо го* не можю посцігнуц, та през потреби огорчю себе живот; Тоті писні, *цо їх* тєраз выдало РНПД, то по найвекшей часці новшы писні; Але грубі дїждж равномєрно шєкол і шєкол — бугновал по плєховым покрыцу нашєй хижы, *цо зме ю* себе выменєлі на лєто од валалскаго писара; Нїгда сом себе не подумал, же бї такі малі поточок, *цо зме го* вше прєскаковалі, могол валал заляц! (Шіцкі прыклады зос: Г. Костельнік, Проза, 97, 104, 114, 144, 145); О атомных бомбах і нєшка чїтаме, о „печаркох” *цо их* бомбї направили (В. Мудры 79).

Цалком ясне же кєд бїзме у наведзєних контекстах похасновалі злучнік „котри ~ хтори”, вєд бї прысуство замяновніцкаго абєкта було непотребнє, зрєв.: Шешлівец *о котрым (о хторим)* гутори . . .; ціль, *котри (хтори)* не можю посцігнуц ітд.

Злучнік „цо” мєсто „котри ~ хтори” хаснує ше і у случаюх кєд не абобходнє у самім злучнім слєвє повтєрно вярчєвац тоті істї граматичні прыкметы котри вярчєвє корєлатывнє слєво главнєй часці понєже корєлатывнє слєво зос своєю формоу досц ясне і находити ше непотрєдно прєд зависну часцу. Зрєвалі зме два рєдакціі єднєй істєй прыпавєдкы („Прє богатствє”) сучаснаго рускаго прєзайка Оскара Кочыша. Прыпавєдкы була першы раз друкована 1962. року у выданю „Былтєн Клуба писаца-аматєра у Кудурї” (брє 2, март, стр. 22—26); по другї раз вона була аблапєна у зборнїку вярбраных прыпавєдках писатєля. Пада до оч же злучнік „хтори” у першєй рєдакціі замянєні цєз „цо” у другєй рєдакціі: У абысцу шіцкаго, крем злогы і любєвы — а нєт анї рок як ше оженєл з богату і шумну дзывку *хтора* тєраз тиж мєртвє . . . (б. 22); зрєв. у другєй рєдакціі: . . . дзывку, *цо* тєраз тиж мєртвє . . . (О. Кочыш, 13) ітд.

Особлывєсц на котру зме абрацєлі увагу — жывы доказ єволуціі у функціаналнєй сфєрї рускых злучнікох.

Попры хаснованя у функціі злучніка „котри ~ хтори”, злучнік „цо” барз інтєнзывно выдрїлює зос хаснованя злучнік „хто”; вєдно з тым ше зьявює нєрозумлїва тєндєнція гу ігнєрєваню прыкметы жывєго пры слєвах у главнєй часці вярчєня. Прыклады: Єст то такі коякі прыпавєдкы о тых, *цо* (мєсто *хто*) у цємніцї абє на пустынї самы жылі (Г. Костельнік, Проза, 23); Дружтвє ше розшмєяло, та вєра булі такі, *цо* наставалі на того, *цо* (мєсто *хто*) ше вхвалывєвал . . . (Г. Костельнік, Проза, 44), зрєв. абєлєгїйны случай. Іщє му

вєцєй койцо плєтол шалєного та ше шмєял і шмєял — дабомє з того, *хто* увєрєл (Г. Костельнік, Проза, 39).

Найпрєшвєчлївшы прыклады кєд у єднім істїм контексту абє вярчєню у єднім случаю абєчнє замянованє „хто” на „цо”, а у другім — нє, зрєв.: тому *хто* у нуджы, ту ше кланяю; а впадзї індзєй кланя ше тот, *цо* (!) у нуджы . . . (Г. Костельнік, Проза, 14); Голєм так могол выпатрац тому, *хто* нєосєтнї. Выдзєлі вы такогє, *цо* (!) на чудє танцувє, і такогє, *цо* (!) танцувє, як кєд бї лєтал? (Г. Костельнік, Проза, 20).

Барз частє мож абачыц хаснованє „цо” мєсто „хто” у случаюх кєд корєлатывнє слєво главнєй часці вярчєня (звычайно указуюцї замяновнїк „тотї”) стєі у множыны: Шєднї, нєлє! — муштровалі ше зос нїм *тотї*, *цо* го добрє позналї (Г. Костельнік, Проза, 40). „Цє” послє указуюцєго замяновнїка „такї” главнєй часці замянєнє звычайно нє „хто”, алє „котри ~ хтори”, зрєв.: Булі людзє, цє ше ошмєховалї; алє булі і *такї*, *цо* [= котри ~ хтори] мї абєцєвалї . . . (Г. Костельнік, Проза, 25).

Барз рыдкы, як нам выпатра, случаї хаснованя „цо” мєсто злучніка „(так) же” на початку зависнаго спєсобєвогє вярчєня; нїа прыклад зос запысєх В. Гнатюка з конця ХІХ выку: Вше ше зрєдзєло, *цо* [= так же] змє могол цєрєвину выплацц; І *так* нам [шашкє] пєєдла жыто шіцкє, *цо* [= же] нє остєло нам нїч . . . (Руськї осєлї . . . стр. 13). Ту бї зос злучнїком „же” абєвязно ішлє корєлатывнє слєво „так” у главнім вярчєню.

У літаратурнім языку тот процес ше, очыгядно, нє рєзвїл.

ЯК И ЯКИ

Прыслєвнїцкє „як” і прыкметнїцкє „якы” ше розлїкую нє лєм по функціі („як” увєдзї звычайно розлїчны тыпы зависных спєсобєвых вярчєнєях, а „якы” — абєзначуюцї абє доплєню юцї). У сучаснім рускым літаратурнім языку злучнїк „якы” ше хаснує, мож повєсц, барз рыдко; зужєнє сфєры його хаснованя мож потєлєковєц насампедз зос єкспанзю злучнїкох „котри ~ хтори”, „цо” і „хто” до тых зависных конструкцієх котры ше дакєды увєдзєло зос злучнїком „якы”, зрєв.: А у тым року бул [Кєрєстур] од Туркох так опустєшєні, же по тым нїгда вєцєй нє прышєл гу тєй сылї і славы, *яку* [= *котру ~ хтору*] мал спєрвоцї (Г. Костельнік, Проза, 162); Створ сєбє такі швєт *якы* [= *цє* го] жадаш (Є. Кочыш ОС, 114); чувствєвал же є нє тот і нє такі за *якогє* [= *за когє*] го трїмаю людзє (Є. Кочыш ОС, 83); Марков нє думал мє унїжц, алє мї сцєл шчїро указєц *на якы* спєсоб ше мушым борц зос прєпрєчєнїямы же бїм могол твєрдє крачєц гу цїлю (Є. Кочыш ЛІІ, 170). У остатнїм прыкладу увєднї слєва „(на) якы” спрычынєні насампедз з тым же тєто злучнє слєво уводнї до сєставу фразєологїзма „на якы спєсоб” мєсто котрєго бї було абєобходнє похасновєц злучнїк „як”, зрєв.: указєц *як* ше мушым борц . . .

Злучнїк „як”, у порєвнєнню з „якы”, досц актывнї у хаснованю; за розлїку од того остатнєго, злучнїк „як” послужєл як абєнова за твєрєнє у рускым языку цєлєго рєду зложєных (вєльєчлєных) злучнїкох. Ту спомнємє такі пры-

клади з основну компоненту „як”: *як цо, як кед* и *як кед би, як же би, як лем, як да* (и *яїда*), *яїод* [як + їод = яїод] *да, яїод кед (би) яїод же*. Правда, М. М. Кочич не препоручає хасновац у литературним язичу (пре їх странске походзене) конструкції „як да” (и „яїда”), „яїод да”, „яїод кед (би)”, „яїод же” рахуючи же место нїх у тей истей функції з успихом мож хасновац, власни, т. е. руски, злучніки и злучни конструкції „як”, „як кед (би)”, а тиж так „як же би”^{12а}: Паноцец ше *яїда* [= кед] почал гнївац, бил з ногу до жеми . . . (Г. Костельник, Проза, 90); Так ше якошик нашому бачикови видзело, *як да* [= *як кед*] невидни ангели брєнкаю, здалеки, з неба иду . . . (Г. Костельник, Проза, 58); Нагло ше спуци (слунко) *як да* [= *як кед*] ше скрива . . . (М. Надь, 25).

У литературним язичу процес такого заменьованя, гоч и помали, чече, зров. приклади зоз першей и другей редакції приповедки О. Кочича „Пре богатство”: . . . потим, патраци даїдзе далеко — *яїод да* бешедує сам за себе — почал . . . (б. 22) — потим, патраци даїдзе далеко, *як кед би* бешедовал сам зоз собу — почал . . . (О. Кочич, 13); Иринка *як да* ше насправди предумала (б. 25) — Иринка *як кед би* ше насправди предумала . . . (О. Кочич, 17) итд.

Питанє о злучних конструкційох зоз „як”, до котрих уходза компоненти „да” и „їод”, заслужує окремну увагу.

Ту бизме ше сцели застановиц на єдней особливости злучних конструкційох „як цо”, „як кед” и „як кед би”, „як же би” и „як лем”. Други и наступни компоненти ту звичайно ноша допільную функціонално-семантичну набитост. Та у конструкції „як цо” друга компонента дава зависному виреченю обектне значенє: Инакш ше годно случиц же до остатку будзе досц и єдна учальня за тих цо останю, *як цо* ше наисце и збуло (В. Кирда, 64); зров. зависну конструкцію без „як”; Заш лем, мож ту предпоставиц присуство указованя кед би место „цо” бул похасновани указуюци заменовник „го”: *як то* ше наисце и збуло.

У конструкції „як кед би” компонента „кед би” випольнює функцію условности: . . . вон непрекидно бул таки преплашени, *як кед би* му сам живот бул у питању (В. Кирда, 68).

У конструкції „як кед” компонента „кед” виражує ниянсу часу: як ше [вона] червенела, *як кед* велька лампа з округлим їнотом гори. Як у Паши шерцо било, *як кед* вельки цинталов дзвонї (Г. Костельник, Проза, 38).

Требало би, заш лем, детальнейше преанализовац особливост о котрей ше ту роби.

Обачливе же допільную функціонално — семантични ниянси компонентох котри зме анализовали не завадзаю же би даєдни з тих злучних конструкційох могли ступац до синонимичних одношеньох зоз другима злучніками. Так „як цо” може буц синоним зоз злучніком „кед”: Я знам же нас браца Серби чесо приму *як цо* [= *кед ми*] їу нїм щиро и братски приступаме (Автономия Войводици, 384).

Тиж так можливе заменьовац конструкцію „як цо” зоз злучніком „яки”: Нїхто не знал таки бешеди и наздравици, цо їх маю гуториц старостове и видаваче, *як цо* вон знал (Г. Костельник, Проза, 76) — зров.: Нїхто не знал таки бешеди и наздравици . . ., *яки* вон знал.

Таки обставини нам даваю можливосц напредок заклучиц же злучни конструкції, у котрих централне компонента „як”, ище не виградзели свою,

^{12а} Оп.: М. М. Кочич, Мацеринска бешєда. Часц II . . ., б. 46.

специфичну, окремну специализацию як би ше могло обчековац. Процес утвердзованя такей специализации випатра же ище „у драже”.

НАЙ

Єдно спомедзи наймладших синтаксичних зявеньох у руским язичу — то напевно хаснованє словка „най” у функції цильового и допільного злучніка. (У формах „най бим”, „най биш”, „най би” итд. — кед предикат зависного виреченя виповедзени з дїєсловом у особней формі). Досц чєжко одредзиц чи „най” у тим або гєвтим случаю виступа як словко або як злучнік. У записох усней рускей бешеди з конца XIX вєку напшли зме приклади дзе „най” у составе конструкції котра могла буц зависна часц зависно зложєного виреченя баржей словко як злучнік: А кед пошол газда своєю жито кошиц, а на паньске не пошол, ишпан розказал, ординанц *най* прага конї, да иду по того чловека (В. Гнатюк, Руські оселї . . ., стор. 11), зров. злучну функцію: розказал *най* ординанц . . . Але приклади кед „най” мож окваліфіковац и як злучнік єст надосц уж у фольклорних текстах и у спомнутих записох: Вона уж видзєла же з нїм на край не видзє та пристала *най* придзє на вєчар (РНП, 261): Дайце ми, дайце голєм дакус кромплї, *най* дзєци накармим, придзєм вам одробиц (В. Гнатюк, Руські оселї . . ., стр. 25).

У сучасним руским литературним язичу така двофункціоналност „най” ше, випатра, зачувала, але ту би ше могло зробиц слїдуюцє розгранїченє: кед „най” похаснованє вонка зоз зависней конструкції, вєц розумлїве же тото слово мож раховац як побуднє словко: — Га, чорт *най* го однєше — одвитовал други глас (В. Кирда, 65); Ставайце, рботни людзє, *най* нет вєшелю краю . . . (В. Мудри, 66); „най”, похасновац у составе зависней конструкції, виступа як зависни злучнік у допільюющим або намирним виреченю даваюци им при тим ниянсу побудзованя: . . . там ше зипшла наша младеж *най* геройских бордох вїта, *най* подзвигнє прапор слави, *най* желєзну драгу справи (М. Надь, 30); Їому требали гоч яки товарише, голєм дахто познати, *най* не будзє сам, *най* може голєм з даским прєгвариц даєдно слово . . . (В. Кирда, 65); Повєдз му *най* придзє нука (ОП, 62).

На злучну функцію „най” у прикладах наведзєного типу указує и тот деталь: место „най” мож похасновац злучну конструкцію „же би”, котра, правда вимага и обрацанє дїєслова з терашнього або будующого часу до прєшлого. Приклад: Але припуцим самому панотцови, *най* то вон о тим приповєда . . . (Г. Костельник, Проза, 24) — зров.: Але припуцим самому панотцови, *же би* то вон о тим приповєдал . . .

Паралєлнє дїєство „же би” и „най” у руским язичу досц активнє. Навєдзєме барз очиглядни приклад котри подкрипує тото твердзєнє: Треба *най* шицки ю добре знає (ПЗ, 1969, 7, 11). Спочатку ше „треба” у руским язичу хасновало лєм з инфинитивом: *треба знац, треба патриц* итд. Под впливом сербскогорватского язика, його конструкційох „треба да” и „треба да би”, у руским язичу постали звичайни конструкції такого истого типу; познейше їу злучней компоненти такей конструкції ше почал нагинац власни, руски еквивалент и так ше зявєла конструкція „треба же би”, котра тєраз досц

активна и рахує ще за нормативну, гоч ще по терас досц часто хасновали и сербскогорватски конструкції „треба да би”. Случай з конструкцією „най” подкрипує нашо думанє о тим же „най”, як и даєдни други млади злучніки, почина поступно „урастац” до синтаксичней системи руского языка. Можливосци за таке уростанє ест надосц. Попри конкуренції зоз „же би”, „най” ма даяки потенції гу видрильованю инфинитива — праве так як то роби сербскогорватски злучнік „да”. У фолклорним тексту зме нашла таки приклад: Теди шаркань пита од своєї жени води, най му принесе *най* ше напие (РНП, 276), дзе други по шоре злучнік „най” по функції ровни зоз сербскогорватским „да”. Инфинитив ше уводзи з одстраньованьом „най”: *най ше* му принесе *напие!* (перше „най” не таки случай!). Зров. тиж так приклад М. М. Кочиша, котри злучней конструкції зоз сербскогорватским „да” — „же цо да” проциставя руску злучну конструкцію, руски еквивалент „же цо най”: место „Погуторела им *же цо да* робя”, вон препоручує як правилне „Погуторела им *же цо най* робя або — *же цо маю* робити”¹²⁶.

ЖЕ

На концу, злучнік „же” найрозширенши у руским языку. Тота розширеносц условена насампредз з його вельофункционалносцу. Як ані еден други окрем, можебуц, спорного злучніка „да”, злучнік „же” може окончовац дополнююцу, означуюцу, намирну и способову функцію. А практично його хаснованє переходзи тоти рамки. Як ані еден други, злучнік „же” барз продуктивна база за творенє такволаних вельочислених злучнікох або злучних конструкційох.

Обични функції злучніка „же”, котри вяжу спомнути типи зависних виреченьох за главни мож илюстровац зоз тима прикладами:

а) дополнююца: Еден роботнік, хтори ше хвалел *же* вон зоз директором пертує, *же* були ведно у борби, *же* ше знаю як браца, *же* ведно пию, картаю ше и *же* му ніхто ніч не може, *же* вон може зоз едним словом зробиц то *же* человека одпуца зоз роботи (Е. Кочиш ЛП, 180).

б) означуюца: Слухали зме шпиванки и котри ище не досц доробени, але и шпиванки и їх интерпретаторох котри не лем *же* задоволели, але указали и таки уметніцки квалитет *же* несподзивали присутних патрачох (РС, 1970, 26. VI);

в) условна: *Же* ше дакус збунім, так вец попатрице, а *же* ми ше уда, вец ме похваліце (Я. Фейса Жл, 62).

г) намирна: Подзвиг руку *же* ю вдери, але сом го зопар (Е. Кочиш ЛП, 208);

г) способова: Догварел ше так *же* Янчи пойдзе до студні, а Циґан будзе чувац (РНП, 274).

Обачліве *же* злучнік „же” ма тенденцію видриліц други злучніки котри би могли окончовац аналогічни функції; з другима словами, мож оба-

чиц случаи синонимичних одношеньох медзи злучніком „же” и другима злучніками. Тото можеме илюстровац зоз слідуюцима прикладами:

а) *же* и *чи* котре уноши ниянсу питаня до зависного дополнюючого виреченя: Я не знал лем того, *же* так е. И видзело ше ми, *же* баш так добре. Я не знал, *же* могло би инышак буц. Чи знал я теди вецей себи жичиц и не навидзиц? Чи знал я преклінац? (Г. Костельник. Проза, 66) — зров.: Я не знал, *чи* могло би инышак буц;

б) *же* и *кед* у зависним условним виреченю: — Ей, андьо, *же* ви то не даце хлапцом муштровац, най би дакце(?) служели, у люцкого . . . (Г. Костельник. Проза, 36) — зров.: *кед* ви то не даце . . . ; естрадне виводзене поезії ест часто, док случаи *же* прозаїк чита своєю твори пред публику — ридкосц (РС, 1978, 21. VII) — зров.: случаи *кед* прозаїк чита . . . ;

в) *же* и *же би* у зависно дополнюючим виреченю: У фабрики ше ані не памета *же* у потерашней роботи було дакеди таке калічене (РС, 1978, 21. VII) — зров.: *же би* у потерашней роботи було дакеди таке калічене;

г) *же* и *бо* у зависним причиновим виреченю: Звалели человека на *жем*, *кед* му едну уцали, человек станул горе, *же* е невиновати, вон ше не да биц; Лехко газдовским дзивком буц пооблекани, *же* ім худобни на штварте кукуруци окопу . . . (В. Гнатюк. Руські оселі . . . , стр. 12, 31) — зров.: станул горе, *бо* е не виновати; . . . *бо* ім худобни на штварте кукуруци окопу.

У руским языку ше розвила барз специфична функция злучніка „же” котра ше состої у тим же видрилює инфинитив и твори одвитуюци тип зависного виреченя; место инфинитива хаснує ше конструкція „же + дієслово у форми зложеного або простого будучого часу”. Тота особлівосц, досц розвита у сучасним руским языку, настала под непосредним впливом сербскогорватского злучніка „да”, котри тиж так може замініц инфинитив. Ниа, даскельо приклади: Були людзе, цо ше опшиховали; але були и таки, цо ми обецовали, *же ше попитаю* по валале; Пришло време, *кед* себе Дюра Предняк надумал, *же ше виселї* (Г. Костельник. Проза, 25, 51); Тогорочна жатва жита почала з обачлівим запожньєм пре невидогдну хвилю котра грожелла *же зніщи* цалорочни труд польодїлцох (РС, 1978, 21. VII).

Процедура заменьованя конструкції „же + форма терашнього часу дієслова” зоз инфинитивом барз проста, зров.: обецовали *ше попитаю*; надумал *ше виселї*; грожелла *зніщи*.

Функция котра настала под впливом сербскогорватского злучніка „да” ше моцно утвердзела у сучасним руским литературним языку, о чим шведоча не лем вельочислени приклади у текстах художней литературы и периодики, але и препорученя у учебнікох граматики (без одвитуючих надпомнуцох!) Так М. М. Кочиш у учебніку „Мацеринска бешета” (ч. II) тоту нову функцию злучніка „же” аж и илюструє зоз прикладом: Сочел гу облаку *же* [= *да*] го отвори и *же* [= *да*] сцекне през двор, але при облаку стал жандар (б. 47).

При Г. Костельникови, як и при познейших авторох, мож найсц надосц приклади сушедства у едним зложеним виреченю: зависного виреченя зоз злучніком „же” и зоз злучніком „да”: Жени и сушедом готорел, *же* идзе пре родзину, *да* ю опатри . . . Так обично гуторя нашо виселенци, *кед* иду на кирбай до Керестура або до Коцура. Але у себе бачи Предняк думал, *же* найбаржей прето, *да* ше у Керестуре похвалї зоз нову руску церкву у П.; Шак то шицки легине таки, *же* любя дацо напаратовац, *да* ше вецка шмею зоз того

¹²⁶ М. М. Кочиш. Мацеринска бешета. Часц II . . . , б. 42.

Кед би живот бул вода, та би зме могли повесц, же ше млада, буйна душа не люби купац у мирней води, але ше руца до бежацей, да ше преукаже, же цо вона може (Г. Костельник. Проза, 56, 74).

Тоти приклади — очиглядни доказ барз обачлівого присуства злучніка „да” у руским язичу и пременкох до котрих пре нього пришло у хаснованю руского злучніка „же”.¹³

Уж зме спомли же злучник „же” барз активна компонента злучних конструкційох. Легко обачиц же тот злучник практично може стац у препозиції каждому злучнику каждого зависного виреченя. У составе вецейчленого злучніка (злучней конструкції) „же” окончує барз специфичну функцию: вон змегчує опитну, побудну и инши ниянси зависного виреченя; цо ше дотика самого типу зависного виреченя, на нього тот злучник у таким положеню вообщце не впливує.

Понеже маме написац окремну роботу о вецейчленених злучнікох руского язика, у котрих перша компонента „же”, ту их лем начишліме без илюстрованя з прикладами:

же цо	же кадзи
же дзе	же прецо
же кед(и)	же гоч
же яки (же на яки...)	же кельо
же чом	же чий
же хто	же одкаль
же як (би)	же чи (би)
же док (ля)	же да
же нацо	же котри ~ хтори
же най	же як да и др.

Випатра же то уникатна специфичносц рускей злучней системи.

ЗАКЛЮЧЕНЯ

I. На основи розпатраного материялу мож повесц, же ше еволюційни процеси у синтакси сучасного литературного язика югославянских Руснацох манифестую у слідујуцим:

1) у зменшованю функционалней едносмисловносци (або оградженей функционалносци) даєдних злучнікох и универсализації їх хаснованя котра з тим у вязи, зрв. „як” и „же” як основни компоненти одвитујуцих вельчленених злучнікох або злучних конструкційох; зоз „же” ше вяжу рижни типи зависних виреченьох за главни виреченя;

2) З єдного боку, у зужованю сфери хаснованя даєдних злучнікох и злучних словох (зрв. „цо” место „котри ~ хтори”; „котри ~ хтори,

¹³ Оп.: А. Д. Дуличенко. Ту питано о злучнику „да” у язичу югославянских Руснацох. Шветлосц Н. Сад, р. XII, 1974, ч. 3, 6. 226—235.

„цо”, „хто” место „яки” и под.), а з другого — у преширйованю тей сфери (зрв. „котри ~ хтори” место „яки” „хто”; „цо” место „хто” и др.);

3) у процесу видрильованя єдних злучнікох (и злучних словох), з другима, цо може поцагнуц за собу пременку граматичного складу (конїруенції) медзи главну и зависну часцу зависно зложеного виреченя, наприклад: *д р а ж к а, к о т р а к р у ц и к о л о л е с а!*; ном. ж. р./ж. р., єдн./єдн.: але дражка а цо круци коло леса!; таке складанє може буц, установене зоз специфичними средствами як у случаю зоз „цо” место „котри ~ хтори”: *писні, цо їх — множ* множ. акуз./акуз.;

4) у вариянтносци синтаксичних єдинок котра не муши значити проблем, але дакеди може буц и устишне средство за одстраньованє єднообразносци нежаданого повторйованя више истих єдинок, зрв. хаснованє у єдним виреченю або контексту и „котри” и „хтори”;

5) у барз перспективним пополньованю злучней системи руского язика зоз вецейчленима або злученима конструкциями — понад 20 таки злученїни витворени, наприклад, з помоцу „же”, по чим тота система кед же не уникатна вец голєм досц специфична у кругу сучасних славянских литературних язичох и микроязичох окреме;

6) у досц живим процесу пополньованя злучней системи з помоцу словкох (и других файтох словох); на прикладу „най” зме указали як тот процес чече;

7) у интензивним дійствованю иноязичних елементох на злучну систему руского язика, цо видно не лєм по уходзеню до ней (системи) иноязични злучнікох або по їх угляду витворених колкох („да”, „як да”, „яїод да” итд.), але и по премесцаню даєдних карикох функционалней системи даєдних злучнікох, зрв. злучник „же” [= да] и можлівосци видрильованя инфинитива, конструкції „треба да” и „треба най”;

II. Описованє рускей синтаксичней системи (як зме указали на материялу злучнікох зависного типу) треба окончовац водзаци рахунку о ишицких случаях (реализаційох) синтаксичней єдинки у тексту (бешеди). З тим у вязи треба обрациц увагу як на склад анализованих єдинок, так и на їх вариянтни характер, на їх синонимични можлівосци (а з тим и можлівосци преширйованя сфери їх хаснованя), на їх способносци спричиньовац преправяне граматичних одношеньох медзи часцями зависно зложеного виреченя итд.

ЖРИЦЛА

I.	1. НК	— Народни календар. (Рочне виданє) Руски Керестур — Нови Сад, „Руске слово”.
	2. ПЗ	— Пионерска заградка. (Мешачни часопис). Руски Керестур — Нови Сад, „Руске слово”.
	3. РС	— Руске слово. (Тижньово новини). Руски Керестур — Нови Сад, „Руске слово”.
	4. Шветлосц	— Шветлосц. Часопис за литературу, культуру и друштвени питаня. Руски Керестур — Нови Сад, „Руске слово”.

- II. 1. Автономия Войводина — Автономия Войводина. Вибрани списа. Преложели (зоз сербскогорватского) Н. Канюх, М. Биндас. Нови Сад, „Руске слово“, 1977.
2. В. Кирда — В. Кирда. За горами. Роман. Нови Сад, „Руске слово“, 1974.
3. В. Костелник Бд — В. Костелник. Бисерни дражки. Роман у трох часцох. Нови Сад, „Руске слово“, 1971.
4. В. Костелник Жм — В. Костелник. Жеми моя. Роман у трох часцох. Руски Керестур, „Руске слово“, 1967.
5. В. Мудри — В. Мудри. Подшнівјинки викукую. Писні. Нови Сад „Руске слово“, 1973.
6. Г. Костельник. Проза — Г. Костельник. Проза на бачванско-сримским руским литературним јазуку. (Позберани дїла Гавриїла Костельника. Кнїжка II). Нови Сад, „Руске слово“, 1975.
7. Е. Кочиш ЛП — Е. Кочиш. Осупени слизи. Ляд на гарадичох Нови Сад, „Руске слово“, 1968.
9. М. Надь — М. Надь. Бакарни дзвон за Дунајом. Писні. Руски Керестур, „Руске слово“, 1967.
10. О. Кочиш — О. Кочиш. Приповедки. Нови Сад, „Руске слово“, 1977.
11. ОР — Одгук з ровніни. Зборнїк приповедкох 1941 — 1961. Руски Керестур, „Руске слово“, 1961.
12. РНП — Народни приповедки бачванских Русинох. По етнографичних материялох Володимира Гнатока. Руски Керестур, „Руске слово“, 1967.
13. Шветла у К — Шветла у котлянки. (Вибор прози сучасних словацких писателюх у СФР Югославії). Преложел зоз словацкого М. Скубан. Нови Сад, „Руске слово“, 1977.

Др А. А. Дуличенко

ПИТАНЯ ЛІТЕРАТУРИ

РЕВОЛУЦІЙНА ПОЕЗИЯ МИКОЛИ М. КОЧИША

Дзелїме думанє Ирини Гарди-Ковачевичовой же пре писні з циклуса „По шлїдох жвира“ у кнїжки *Ми ту не гosci* (1973) Микола М. Кочиш „заслужел найвекше припознание не лем прето же тоти писні на високим уметнїцким уровню, але ище баржей прето же би така, революційна, воєна поезия без його мена у нашеї литератури була права ридкосц“ („Учебнїк краси словох и слики“, Швелосц, ч. 2/1973, бок 200). Окреме значне же тоти писні зоз вчасного периода Кочишовой литературней творчосци, з часу кед ше могло обчековац або же поет на початку шпиваня останє недоповедзени, фрагментово добри, або же спадне до плїткого патосу поетики социялистичного реализма яки теди, на початку пейдзешатих рокох, ище не бул по конец превладани у югославянскеї и рускеї литератури. Медзитим, ніч з того. Писні *Жертви цудзих войнох*, *Писмо зоз цемнїци*, *Бешета зоз Тису* и *Батина — шмери, и слава* класични руски революційни писні у своеї чистоти значеньох и поступкох епичного оформюваня.

Руска литература пред тима Кочишовима писнями мала и два моцни социялни писні з указованьом на революційну перспективу виходу зоз стану социялней експлоатациї и биди роботних масох — то писні *Крик бидних* (Заря, 1934, ч. 28, стр. 3) Евґенія М. Кочиша и *Паразити* Митра Надя. После другей шветовой войны у рускеї литератури зявели ше и писні з прешвечлївим дожицом войны — то писні Мирона Колошняя *Мацерино обчекованє* (1953) и *Здогадованє на войну* и сценски образок *На руїнох* Михала Ковача — але ані еден поет у рускеї литератури не вишпивал источасно социялно и класно одредзени, уметнїцки инвентивни и епични по розмаху революційни писні, шпиваюци источасно о безсмыслу войны але и потреби же би ше шлебода и лепши живот хранил по активней сили живота, дружтва и универзума, як цо то зробел Микола М. Мочиш. Прето ше ище раз окреме затримаме на интерпретациї їх значеньох и поступкох оформюваня, на їх краси и окремносци у Кочишовой и рускеї литератури.

Жертви цудзих войнох поема хтора оформена у осем строфох неседнакого числа стихох. Стих не ма стаємну метричну схему. Строфи окончую функцию периодох, цалосних музичних фразох у рамикох хторих ше спрам значеня и його росту, оформює и интонаційна слика поеми. Рима не стаємна, але ше зявює спонтано и Кочиш не сцека и од дїєсловней рими хтора ше громадзи

у едней періоди, строфи. Не погриши ше кед ше пове же ритмична и звукова слика поеми вироста з музичней и ритмовей слики українскх думох, як форми героїчного епа. Поема вираста зоз усней клятви и розвива ше у двоох напрамох: перши суґерує емоційну, потресну глібину факта же браца по горким хлебе и браца по крєви цо им сципує заєдніцки крєвопий, пре интерес того крєвопийца воюю еден другому з другого, а други напрям приходзи до вираженя на концу поеми як ей поента и вираз соціалней, класней функції поеми, поволанки на борбу за класне ошлебодзене експлоатованих селянских роботних масох:

Пришол уж час же би ми бидни ведно
свою войну водзели,
синове нашо ше бию за себе, и тебе,
а не за даякого пана.
Не кирвав руки у войны цудзей,
и за це швита бліжей и бліжей
червена заря рана.

Остатні два стихи поеми парафраза революційней пісні „Будзи ше восток и запад”. Конєц поеми виражує и ей конструктивну идею (поняєе часто хаснує Ала Марченко) — поволанку людзом рижних наційох же би ше зєдинели на класней основи — мали комунистични манифєст — як найпевнейшим мерадлу за дзелене интересох людзох и же би ше так зєдинени борєли за власну „червену зарю рана”. Кочишово предпоставяє класного над націоналним мерадлом согласне позиції марксизма у одношеню ту процесом живота дружтва. Навєдзєни стихи финале поеми, гєвта остатня шветлосц цо шлїдзи зоз ей-цєла, гєвта шветлосц руца и назадок, односно на початок ей можлівосц же бизме спатрєли ей рост. Поема почина зоз апострофу:

Не зорвице ше, очи,
не розцип ше, шерцо,
не охабяй ме, розуме,
пред страшну слику невидовну!

Апострофа по своей природи оживює поетово одношенє спрам зявєньох хтори ше меную и твори того одношенє непосредним и цєплим. Як поступок класичней рєторики апострофа не унапрямена од бєшєдніка ту публики, але є унапрямена на суґєрованє насущней вязи мєдзи субєктом поеми и ей шветом, а окрем того твори и интонаційну напнутосц.

Початок Кочишовей поеми нагадує змист спрам хторого нас напредок рихта як на змист зоз хторим ше чловеково чула и моци чувствує подполно зневажєни пред страхотним одрєканьом звичайних и основних нормох искуства и чловеочности, смисла живота, пре „страшну слику невидовну!”. Поступок зоз хторим нас шпивач прєшвєчує до страшних и нечутих подійох цо их ошпивує стрєтає у усней епикѣ. З нїм ше наглашує судьбове значєнє їх, придава ше им димєнзиї, согласно героїчней гиперболи, питаня обстояня швета.

У другєй строфи упечаток нерозумности и нєлюдскости ше прєширює и помощю: до кругу свидомости уключує ше факт же швету грожа сами людзє, у ствари нєлюдзє, а поєт их поровнує, хаснуюци-топоси усней епикѣ, зоз жвирами и „ґаладними ястрабами” цо ше спущую на доми и поля. При-

сутни мотив лову дзивини на питомих и невиних, слабших и миролю бивих, на живот як на творчу силу.

У трєцєй строфи події ше конечно меную: знаме же то „вчєрайши йобадь, бирєш и слуга нашу бирєшску скору з хрибта здєра”. То тота страшна слика невидовна. Же же кирвавя браца, нови митолоґийни сємантєм о нєзложних братох — по гєвтєй: хто ци го видлобал? Брат. Зато и так глібоко — сєляне єден другому скору здєрзю, а до вчєра им обидвом братом по зноу и хлебу пановє скору здєрали. По конєц упечаток о невидовней слики заострєло поровнанє його зоз сном яки не мож шнїц. У тєй трєцєй строфи закончени єден цєк поеми, хтори розвивал поступок епичного шпивача прєшвєчиц нас и пририхтац за страхотни події цо шлїдза, а починаю други два цєки хтори йду по конєц поеми: перши з нїх шпорує слики и ситуації хтори вяжу по єднєй судьби мадьярского и руского бирєша, и його финале стихи цє зме их на початку наведли, а други клятва хтору на панох руца поєт, субєкт поеми, хтору вигваря як звичайни руски бирєш:

Бй, пановє ґаладни и гамишни,
прєкляти бисцє були, сто раз прєкляти!
Бодай вам косци жєм вируцєла,
бодай потомства вам не видзєла
ясна зорнїца на билим швєцє,
бодай вас наша крєв омивала,
а нєнаситносц вас поховала
кєд и нас у ґалавосци своей
прєтвориц на рабох и гроби сцєцє!

Штвєрта строфа аж першираз спомина панох, на своїм концѣ, и отада та по конєц Кочиш запровадує тот класни контрапункт, прѣотивставяюци бирєшох и панох. У истєй штвєртєй строфи, тиж согласно конвенційом и швєту усней епикѣ, субєкт поеми — а знаме же вон позиция бирєша — зоз штирома анафорами „хто же ци . . .” чудує ше, гоч зна, хто могол мац моц „злого духа” та нагнац брата на брата. Пановє так ше зоз становиска бирєша меную з нечисту силу и на нїх ше руца клятва, тиж согласно швєту усней епикѣ, дзє ше за найчєжшѣ клятву трима жаданє же би дачийо косци нє мали мира, же би дахто нє мал потомкох, и же би ше у крєви невиних давєл.

Лєм пията строфа оформєна як усна клятва, як така вона може и видзєлєна з контєкста поеми стац, алє цалє дальшє шпиванє у сликох, найхарактеристичнейших за заєдніцку судьбу мадьярского и руского бирєша, а зоз хторих видно же тварда сєлянска глава нїяк же би уж раз научєла историйну правду хтора ше нє раз повторєла — а вона же то шицко войны цудзи, нє сєляново, гоч вшє прєйґ сєлянового хрибта ишли — вяжє ше зоз викричнїком „ей”. Викричнїк „ей” зявює ше осєм раз, як одгук клятви и як интонаційна капча мєдзи архитєктонски оддалєншими часцами поеми. Прєто и мож повєсц же гоч лєм пията строфа ма форму клятви, цала поєма вираста з нєй. Слово „ей” хаснує ше кєд ше сцє виражиц дачийо чєжкє нєскладанє з дачим, кєд дахто знєвєрєл дакого або дацо, а за то нє мал нїякєй причини и нє шмєл то зробиц, бо потупєл основни морални норми або норми живота, логикѣ, чловеочности. Алє слово „ей” нє виражує лєм нєскладанє, емоційну поврєдзєносц, алє и єдну файту прєбачованя, порозумєня гоч и нє оправданє, психичну уби-

тосц субекта до себе „здикуе” зоз тим „ей”. Так ше пребачуе у телей мери у хторей ше пребачуе дакому гришка направена пре недостаточну свідомосц.

Глас биреша з поеми *Жертви чудзих войнох* свідоми историйного биреша и ясна му драга по „червене швитане”. По тей революційней свідомосци су-субекта поеми, вона и блізка М. Надьovej соціалней писні, хтора остава у рамикох лирики, думаме на *Паразитох*, а по тих сликох бирешованя, слуго-ваня, хтори ше одноша як типово и на шицки селянски маси и їх судьбу, Кочишова поема *Жертви чудзих войнох* прибілжуе ше соціалней писні Евгенія М. Кочиша *Крик бидних*, хтора, заш лем, вироста баржей зоз епічних и соціал-них писньох з уметніцкей літератури, першенствено з гевтих до шпиваю о безглавим, убитим народу як у сценах Мажурановичового *Гарача* и Шантич-ovej писні *Вече на шкољу*.

Поема *Жертви чудзих войнох* пала збудована на частих лиричних паралеле-лизмох, зоз чим достава на емоційней тоналносци и на архитектонскей чер-ствосци и по значеню оддаленших, гетерогенших мотивох и сликох. Ей ефектна поента лирични и реторични (епічни) цек зединюе и соціализуе до уметніцки прешвечлівей поеми.

Писмо зоз цемніци лирична писня. Ма пейц строфи по штири дванацскла-дово стихи. Дванацскладово стихи стретаме и у слідоющих двох Кочишових писньох. Випатра же у руским язiku дванацскладови стих найподзековнейши за виражоване епічних змистох и вон вец окончуе функцию сербского дзе-пецскладового стиха у руским язiku. До себе добре прима розприповеданши, розвитши поетични слики и думки и оможлівуе зложенши лирични паралелиз-ми хтори у основи *Писма зоз цемніци* и *Бешеда зоз Тису*, а хтори вельо ридши у епічней писні *Батина — шмериц и слава*.

Лирична писня *Писмо зоз цемніци* дата у форми писма мацери, значи, як розгварка з мацеру сина хтори у цемніци чувствуе блізку шмерц, та ше мацери споведа же не чежко младому човекови умрец за шлебоду, але чежко не ужиц живот а младосц го з каждую жилику, преполна, чувствуе. Писня почина тиж з апострофу мацери, хтора ше три раз повторюе, и вона знова коспанік хтори ведно трима оддаленши мотиви писні. Перши два строфи розвиваю поетични слики до суґерую присуство болю, шмерци и цемніци хтора прецагла и обняла не лем гарештованих борцох за шлебоду, але цалу природу: лем косци вшадзи, „боль у кореню младей рошліни рие”, пламень живота и шмелосци капе з очох и души, помощи нїодкадз, шмерц найгласнейша.

Перши два строфи шорую поетични слики страданя без черствейшей вязи. Слики суґерую вирвани фалати живота, хаос хтори пануе медзи людзми и у природи: „Ланци на снох шлебоди . . .” Вшеліак оковани не буквални сні о шлебоди, але оковани соціализовани сні о шлебоди, оковани тоти цо знали будни о ней шніц у рамикох дружтвеной визиї сна хтори ше може витвориц.

Други два строфи процівставени першим двом як строфи хтори роз-виваю поетични слики цо конкретизую причини пре хтори младому човекови чежко не ужиц живота. Вони доволowane краси и ускраченого природного права каждого человека. Вони твора контрапункт поетичним сликом цемніци:

О, мамо, любел бим жиц, жадни сом слунка
и лісца . . . птицох шлебодних у природи,
польох цо пахню на швижи хлеб и росу,
жадни сом оплесц варґочи бурі — шлебоди!

Жадал бим видзиц твари дзивкох, Мелану,
жадни ей словох цо щесце обеую,
видзиц ю крегку у полю над снопами,
патриц ей жренка цо любов одблїскую.

Слунко и лісце, птици, поля, пах швижого хлеба (жита) и роса, простор щесца хтори окремну красу и моц достава з перспективи попатрунку на фалат неба, єдине цо гарештанцови остава, цо ше видзи през облачок цемніци.

У цeku писні психични стан лиричного субекта, гарештанца, проєктуе ше до цалей природи, дава ше му космични розмири, зоз чим ше суґеруе зна-чене же то не лем питане шлебоди єдного человека, але то питане шлебоди живота воообще. „Ланци на снох шлебоди” маю свою процівстановиско: то значене метафори „оплесц варґочи бурі-шлебоди”. Шлебода придзе як буря и розорве ланци на снох, опшлебодзи их, а гарештанец шніе о тим же праве вон тоту бурю претвори до красней, ушореной дзивки з виплеченима варґочами. Метафора шлебоди як дзивки преображуе ше до памятки гарештанца на власну дзивку. Еґзистенциалне значене метафори дзивки буквализуе ше. Дзивка Мелана „крегка у полю над снопами” у перспективи гарештанца не будзи чувство санованя прето же слабучка жена окончуе чежку роботу, але будзи чувство краси и радосци: слово о дистанци, памятки хтора траци чежи-ну, бо велька розлика медзи положеньом гарештанца и положеньом дзивки у, гоч чежкей, шлебодней роботи.

Остатня, пята строфа лиричней писні *Писмо зоз цемніци* виражуе виру до побиди и пригону шлебоди, гоч и син мацери остане у цемніци. Син модлі мацер най не плаче, най мацерица слиза, хтора не будзе обачліва оку злодія, будзе тиж єдно средство борби з нїм. Слово о болю хтори понад каждую слизу, як придавени психични рух. Чежко тому цо у борби з нїм и слаби поставаю моцни, бо стримац у себе боль не прикмета слабих. През час пренешу ше мена и приклад, и живот не бул даремци — поцешене и вира сина у цемніци хтори ше одпитуе од мацери и живота.

Бешеда зоз Тису лирична писня хтора вироста зоз усного нариканя. Добре замерковал Дюра Папгаргаї же после тей Кочишовой писні Тиса постала „символ, у літератури ридко хасновани, тиж таки яки, поведзме, *Козара, Сут'єска, Неретва* при немалочислених уметніцких обробкох” („*НОБ и рево-луция у літератури югославянских Руснацох*”, Творчосц, ч. 1/1975. бок 42). Писня ма осем строфи и каждая ма по штири стихи. И вона збудована на лирич-них паралелизмах. У ней поет водзи розгварку у мено нас з рiku хтора була шведок злодійствох окупаторох над невиними жителями, голорукиим народом. Шицки осем строфи по єдна апострофа. Усне нарикане тиж розгварка живеї особи з неживу, хторей ше споминаю и начишлюю шицки гевти ситуації и прикмети цо нарикача вяже зоз оплакованим и прецо иснуе глібока вяза медзи нїма. Лем же *Бешеда зоз Тису* тварда, хлопска розгварка без слизох, зоз памят-ками на чежку прешлосц и невини жертви цо спадли за шлебоду.

Писня у себе отвера три круги апострофов, спрам одношеня субекта писні гу рики. Перши круг апострофов оформлюю три перши строфи. У їх основи реторични питаня: поставя ще питане (поет рики), а у нїм уж и одвит. З нїма ше твори ефект вецей розгварки зоз самим собу, думаме розгварки у рамикох лиричного субекта, а Тиса ту шведок за хторого памятки, предмет

розгварки, тиж вязани. Шорую ше слики зніщования людзох таки страхотни, же з німа у памятокх чежко жиц кед ше звезду на їх каждодньову меру.

Штварта и пята строфа утаргую реторични питаня и у ніх субект писні, як кед би провадзел цо остало у паметаню рики Тиси, сам ексликуюе страхоти памятки и тераз як контрапункт сликом зніщования, на концу пятей строфи, слика ситуації каждодньового живота тих цо пережили и за стол шедаю зоз памятками хтори не мож забуц и кед би ше сцело. На ніх вше здогадую у, хвилькох шветочности, кед ше цала фамилия збера, „празни места коло стола”:

Ти паметаеш йойк мацери, страх од шмерци,
крів невину котра ище вимстиц вола,
але не знаеш каждодньови корч у шерцу
кед видзиме празни места коло стола.

И ту би цалком мотивовано могол буц конец писні, могла би ту буц поента, на конец положене значеньске чежиско. Була би то вец одлична балада. Але и то ище раз треба подцагнуц, прето же то не слабосц тей писні — *Бешеда зоз Тису* вироста з усного нариканя и вона лирична писня а не балада. Як такую треба толковац, з того становиска є дошлідно виведзена, и того цо вона могла буц не од значеня за ей спатранє кед виходзи звонка одношеня часцох спрам цалосци.

У шестей и седмей строфи знова ше меня одношенє субекта писні спрам рики Тиси. Тераз субект приповеда рики о подійох и преживіюваньох звонка ей побережйох, скорей як ше водзело уж „означених и вибраних” под ляд, приповеда о психичней ситуації обчекованя и страха хто тераз на шоре:

Не знаеш, док у страшней ноци шмерц кошела
як ю кажди на свой облак дуркац чекал,
як ше мили остатніраз облапали
и ранети як по шнігу боси сцекал.

Знова ше зявює мотив лову на слабшого и невиного, як и у поеми *Жертви цудних войнох*, и топос шмерци як библийного косача: человек у войны постава жвир, гоч то и не сце буц. Кед не тот цо оганя, лови, вона тот цо сцека, намага ше прежиц.

У войны нет неутралних, лапаш або це лапаю, як и у живоце и миру, конечно. Ище еден факт же страхотни, дарвинистични песимизм игумана Стефана з Неґошового *Горского венца* не без реалних причинох живота.

Осма строфа писні *Бешеда зоз Тису* то строфа розходзеня субекта и рики, опомнуце як завит же би ше не забул ляд кирвави. Оплаковач и оплакани, согласно конвенційом усного нариканя, ше розходза по перше стретнуце. Круг здогадованя на войну у Кочишовим литературним ділу преширює и смужка з *Крочайох* о шмерци любеного супеда ципелара Бачика Митра, хторого тиж як немоцну а невиную жвирину забиваю окупаторово вояци.

Кед прировнаме писню *Бешеда зоз Тису* и писні о здогадованю на войну Мирона Колошняя, вец на едним боку маме Кочиша як поета епичного розмаху гоч и субтильного лирика, як шведка найстрашнейших воєних подійох

зоз хторима ше у едним розмаху сцераю виковни здобутки култури и хуманизма, а на друім боку маме Колошняя стриманого лирика хтори шоруюе поетични слики здогадованя на чарну рiku войны чия габа з часу на час зайдзе и до валалу, далеко од воєних маткох, и до своєй води невращаня одцагне познатого и милого.

Батина — *шмерц и слава* з векшей часци права епична писня прето же ше од шеснац строфох лем у штирох зявює глас лиричного субекта, у других дванац строфох вона епична парафраза подійох у дванацскладових стихох. Тоту епичну писню вишпивал поет братови Данилови, хтори погинул у бою на Батини. По нашим думаню то найкрасша Кочишова писня з кругу його революційней и воєней лирики и поезії. Исти мотив стретаме у рускей литературе и у писні *Кед мили руковал*, Елени Солонаровой, лем же Кочишова писня вельо зложенна, богатна од писні Солонаровой вишпиваней у духу поетики усней лиричной писні.

У перших двох строфох писні видзиме опис поля после битки, кирвавого и згореного, чий пах погореніска ше шири, по нім обкопи як гади велі, а по жеми мокрей „скошене клаше” лежи — топос скошеного жита познати од найстарших часох и стретаме го не лем у библийним значеню але и при Еврипидови, Неґошови, Чопичови — дума ше пренешено на мертвих воякох; скошене клаше як урожай з „коспану руку” „шмерц убера” (тиж библийни топос).

У трецей, штвартей и пятей строфи зявює ше лирични субект з апострофу поля после боя як библийней „доліни слизох” и после веліх рокох по законченей битки спомина яке го одношенє вяже за ню (на ей „твари з ешеньским дньом ше гашел пламень у очох, младосц милого брата”). То увод же би ше до рамикох малюнка поля после боя знова лирични субект поцагнул и видзиме умераюцого юнака о хторим тераз бард у епичней парафрази шпива:

Под вельким дубом ранети вояк лежи,
з глібокей рани на перішох крив ше леє,
на младей твари остатні пламень гори,
остатня дума на блядим чолє глєє.

Седма, осма и дзевята строфа — после слики умераюцого сина под дубом (топос символ моралней висоти) — приноша слики застараней мацери хтора би сцела охраниц сина, дзешата строфа финале балади о братовой шмерци, балади яка би була кед би ше ту закончала (случай чежиска и у *Бешеди з Тису* подобни). Дзешата строфа знова и остатніраз приноши глас лиричного субекта у епичней писні, лем тераз не глас поета Кочиша як у трецей, штвартей и пятей строфи, але глас — остатню думку умераюцого сина. По конец ше слуха лем глас епичного шпивача.

Сденаста, дванаста, тринаста и штернаста строфа твора у епичней парафрази круг писні *Мацерино обчекованє* Мирона Колошняя о мацери хтора у празним доме даремно а сцерпезліво, ніжно и боляцо випатра сина хтори не придзе.

У петнастей и шеснастей строфи епични шпивач нас знова враца на слику, централну за швет епичней писні, умераюцого юнака:

Можебуц тєраз, док швидко думи леца,
з рани глібокей остатня крєв вицека,
на блядим чолє остатня дума гашнє
о родним доме . . . мацєри як го чека . . .

И то остатнє . . . Под влажним небом битки
загаснул пламєнь на младеј милєй твари,
и чолє мирнє, лєм цихи витрик плаче,
жалосни вистки мацєри ноша хмари.

Накладаю ше два необходни поровнаня: перше зоз сцену ранєтого Андрея Болконского на Аустерлицким полю з Толстойвей *Войни и мира* — дзе приходзимє до спознаня же Кочишова писня не слабша од ней без огляду на одредзєну мєру заєднїцтва — а другє поровнанє зоз поєму *Червена жима* Володимира Сосюра. Кочишова писня *Батина* — *шмерц и слава* и Сосюрова *Червена жима* на исти способ мишаю часово плани и мєста подїюх, а заєднїцка им и судьба о страчених братох, чия ше шмерц оплакує, здогадованє на родзєни валал и дом у найчєжших хвилькох живота и рєволуциї.

Кочишов циклус „*По шлїдох жвира*” приноши рєволуцијну и воєну поєзию хтору мож цалу толковац з поняцом „рєволуцијно трагичного”, по хторим дати жертви за шлєбоду и справєдлївци живот можебуц за нїх и дарємно у привиду випатраю, алє вшєлїяк обдуманє и смисловє у єднєй у проєкциї будучносци. Тєй будучносци ми нєшка сучаснїки. Виростаю вони зоз конвенцијох и швєта уснєй епичнєй писнї и героїчного єпа вообщє, и по визиї швєта хтори у сєбє ноша вони припадаю швєту чловєка героїского мєнталитєта. Як надбудов того швєта, Кочишово рєволуцијни писнї творя одредзєни гибридни форми, у добрим смислу того слова, злучую у сєбє цєк лирики, сугєрованєй найчєстєйше зоз лиричнїма и синтаксичнїма паралєлизмама и апострофами и поєтичнїма сликама, а мєнєй з мєтафорама и символама як топосама зоз уснєй епикї и библїйнєй героїчнєй традициї, и цєк епикї, у першим шорє прєображуюци з уснєй лїтератури форми клятви, нариканя, балади и епичнєй писнї. Прєто дєлїмє думанє же Микола М. Кочиш голєм у истєй, кєд нє и у вєкшєй, мєри поєт судьби власного народа и рєволуциї, кєльє вон и поєт „нємирох и интимнєй лирики”.

мр Юлијан Тамап

НАЙКРАСШИ РУСКИ МЕДЗИВОЄНИ СОНЕТ

На боку 3 у чишлє 3 медзївоєни новинки Русска заря зоз 1940. року приноша мєдзї иншїма прилогама и сонєт под назву *Шєриу*, подписани з псевдонимом „Гєорѓиєвич”. Сонєт глаши:

Високо у турнї гласни дзвон ше криє,
И широка писня його о животу
Коло нас ше чє. И вон писню тоту
Радосци, и смутку, и надїї бє.

И биц, дзвонїц, глашиц докля го єст будзє,
Нє питаюци ше чи го дахто слуха
И видзи; прєз болю — як палїца суха —
Жє на його писню равнєдушни лю дзє.

И ти, шєрцє моє, будз як дзвон тот гласни:
Шпивай о живоцє, и писнї глас ясни
Най чуд доокола. Шпивай! . . . И кєд будзє

Облапц цє, сцїскац, шмерци рука суха,
Умри, прєз питаня — чи цє дахто слуха,
Прєз болю — жє шпив цї нє слухали лю дзє.

Писня по вєльє чим винїмкова за руску мєдзївоєну поєзию. Ицє значнєйша постава з фактом жє може витрїмац критичну анализу и интерпрєтацию зоз становиска искуствох сучаснєй рускєй поєзиї и можлївосцох сучасного руского язика. Єй вєдносц за руску лїтературу нє лєм исторїйно-гєнєтична и рєзвойна, алє и, насампрєдз, актуална. Сонєт *Шєриу* у прировнаню зоз другїма писняма цо були обявїювани на бокох *Зарї* натєльє красни — зложєни у значєньох и чисти у язикѹ и постушкох оформїюваня — жє читатєль здобува упечаток жє тот сонєт ту случайно заблукал. Прєто його атрибуција од окрємного значєня.

У публикацијох заряшского руху псевдоним „Гєорѓиєвич” стрєта ше барз рїдко. Стрєтамє го, наприкклад, у *Руским народним калєндарє „Заря”* за 1938. рок под прєкладом писнї Алексї Шантїча *Ми знамє судьбу*. За нго приказовач змїсту того калєндара др Йован Шарїк (Русска заря, 1937. ч. 22, стр. 2—4) гвари „наш талантлїви г. Гєорѓиєвич”, а кушїчкє далєй пишє: „Пан Гєорѓиєвич прєшпивал нам єдну од наймоцнєйших сєрбских националних писньох од их вєлького поєти Алексї Шантїча и то писню „Ми знамє судьбу”. Вон жє прєшпивал зоз полним успїхом, так жє писня нє страцєла скоро нїч од своєй умєтнїцкєй вєдносци на сєрбским а так исто єй моц остала потполна”.

Кєд ше огляднємє на руску мєдзївоєну поєзию, на руских учєних поєтох — сонєт форма учєнєй поєзиї — вєц видзимє жє по 1940. рок рїдкї сонєти написали Мафтєй Винай — *Ваша будучносц* (1926), *Лєшик на брєгу* (1928) и *Єдного вєчара* (1938), Гаврїл Надь — *Там* (1938), а зоз рукописного жрїдла: Игоря Гєрєти обявєл Дьора Папгаргаї два сонєти Гаврїла Костєльнїка *Думки* и *Бїда*. З оглядом на познєванє структурних вїмогох сонєта, на чїстоту язика, на култивованосц поєтичного язика, познєйшу прихїлїносц сонєту и стаємним, черствим формам шпиваня — думам жє автор сонєта *Шєриу* Гаврїл Надь, скромни, цихи и нєнадрїлююци учаснїк културного и лїтературного живота Руснацох у Югославїи чїєо дїло, лїнївїстичнє и лїтературнє, як час прєходзи, вшє моцнєйше швици з прєшлосци рускєй култури, без огляду на скромни обсяг писаних шлїдох. Прилог думаню жє Гаврїл Надь автор сонєта *Шєриу* и тот жє зоз його иницијалама — у *Зарї* зоз 1934. року (ч. 11 и 13) и *Русска заря* (ч. 13 и 14 за 1937. рок) — подписани лїнївїстични работи вязани за проблемї руского язика: два писма *Мили Миронє* и статя *О „писовнї”*, цо значи жє Гаврїл Надь бул сотрудицк у публикацијох заряшского руху, правда досц рїдко ше зявює на їх бокох, и трїма ше далєко од розправох коло розлїчнїх визијох статуса и розвою рускєй народносци мєдзї двома войнїма. Тїж так факт жє Гаврїл Надь уж 1934. року пишє и обявює лїнївїстичну

статю за еден рок скорей кладзе початок Надьовой лингвистичней діялносци, процивно потерашнім нашим знаньом. Иницијал „Г-І Г. Н-в, ст. филоз.“ може буц лем Надьов.

Свидоме же ризик виповесц словко „най“ за було хторе зявене у живоце, окреме у уметносци и литератури, дзе шицко цинь цо щезуе спод и наймоцнейшей руки, длужни сом обгрунтовац прецо я за сонет *Шериу* гварим же то найкрасши руски медзивоєни сонет и же то една зок найкрасших писньох руского язика. На яки способ у сонету *Шериу* ришена диялектична напнутосц медзи смислом и форму? Чом уж мешацами у себе и наглас читам тоту писню и ище вше ми є красна и неповторююца, окрем того же у ней ше стретам з проблемами хтори и мне живот и намаганя вяжу, загорчую и обдумую, крипя и смисел ускрацюю? На яки способ то можем рационализовац кед ше дотика кореньох мойого существа?

З оглядом на формални прикмети свойо сонет *Шериу* виполнює шицки вимоги такволаного правилного сонета. Написани є у дванацскладовим стиху зок дошлїднима женским римами. Очиглядно його автор не мал намиру потуплювац структурну норму правилного сонета, и не потупел ю, але знука нього гледал и нашол можливосци за творене неповторююцих стилских и смислових ефектох. Удало ше му то зок частима обкrochenями (анжамбман), едну апострофу хтора покрива обидва терцети, зок паралелизмами стихох хтори не лем паралелизми на уровню рими и формалних ришеньох але су и смислово, як и зок дошлїдним процивставяньом и прелїваном источасно значеньох катренох — топос дзвона — и значеньох терцетох — топос шерца, зок запятами и там дзе их не обчекуеме. Як тоти поступки оформлюваня условюю значеня и дожице сонета у сукцесї читаня?

Несподзива зок свою незвичайносцу уж и сам наслов *Шериу*, оформени як кед би то було пошвецоване човекови чи жени писні хтора шлїдзи. Тот упечаток помощноє и поентуюца часц сонета, терцети, у форми апострофи шерца як живого, свидомого существа, з хторим поет водзи розгварку, точнейше йому висловює свойо монолоґ. З тим поступком зявене, шерцо, у тканю писні достава повласцени статус зявеня хторе у центру значеньского простору писні. У еґзистенцијалним смислу за шерцо вше вяжеме представу по хторей воно стредзиско нашеї людзкосци и живота. Шерцо як естетична катеґория цо би ше мала хасновац за опис литературних дїлох практично остава без поняцового еквивалента у структури литературного и уметнїцкого дїла. Шерцо метафора под хтору подроумюеме човеков емоційни, чувствительни швет, цали обсяг психичного швета зок шветом поривох и цемну бешеду креви и цела, на гранїци хтора неконтролована з рациом. Шерцо нас кладзе вочи метафизики не универзума звонка човека, але метафизики знука човека дзе розум у зраченю зок шерцом вше траци. Прето ше и гвари же у стварох шерца розум не од помощи, або же любов шлепа. Шерцо у духу теорїи о божеским надихнуцу, инспирациї хтора обнїма поета док твори, основне жридли з хторого уметнїцке дїло вицека. О тим и таким шерцу як метонимї чийо ришене доволує поета шпива автор сонета *Шериу*.

Два катрени висловени як парафраза судьби дзвона, з поциснутим лиричним субектом, у мено „нас“. Дзвон за церкву, за турню тельо шерцо кельо и шерцо за човека и поета дзвон. На тей смисловей вязи поставена черствосц писні у ровнї значеня и вязи медзи катренами и терцетами. У першим стиху дознаваме же ше гласни дзвон високо у турнї „криє“, а потим же му „широка

писня“ о „радосци, и смутку, и надїи“. Дзвон ше криє так як цо ше, глїбоко скрите, криє тото цо вредне, жридли божеского, читай творчого, надихнуца. Буквално дзвон не бие писню радосци, смутку и надїи, але ми його бипу даваме наш психични стан, зависно од того чи зме радосни, смутни чи гледаме потїху. Уж перши катрен суґерує нам же цали сонет у основи писня о судьби поета и о судьби писні. Вязане стихох и злученьох зок словком „ми“ и запяти у штвартим стиху цо ше зявюю там дзе зме их не обчековали, суґерую нам у слуху звук дзвона док бие зок шейталовом по мурах свойого цела, аналоґно так бие шерцо у першох поета, аналоґно так би ше у дружтве требали чуц слова и порученя поетових писньох.

У цалим сонету части обкrochenя, окреме у терцетох, творя бешедни ритм, не вше еднаких ритмичних единкох, и з тим змоцнюю упечаток звиковного „дзвоненя“ писні, так як цо и дзвонар не вше еднак цаґа паньваш, та ше дзвон дзекеди „вистане“. Други катрен приноши информация же дзвон шлїдзи власну природу и судьбу без огляду як ше людзе ту ньому буду одношиц, без огляду же його дзвонене людзом упущене. Катрен розвива идею о судьби поета и писні у дружтве, дзе їх дружтвене звучане, одгук, резонанса, без огляду у хторей мири чуते або не чуते, не може вименїц драгу на хтору поет раз з родзеньом спаднул. Шпивац не мож престац так як цо не мож, док ше живе, престац зок диханьом и спаньом. Сонет то вислову, а одимаґинативних тропох ту лем два поровнаня. Перше поровнане у седмим стиху: потреба заґартушиц боль кед це людзе не слушаю прировнана зок „палїцу суху“. Поровнане ма свойо походзене у фольклору (желени односно сухи конар). Фактично у обидвох катренох дошлїдно розвита алеґория преїґ топоса дзвона, частого у рускеї поезиї, як „твари“, а спак алеґорїи през цали час недвосмислово вибива на поверхносцу у подобї шерца, метонимїи поета.

Тото цо нам у катренох преїґ алеґорїи було покус прикриване розодкрива ше у терцетох. Зок заднього плану до першого виходзи лирични субект, зок апострофу шерца, читай поета и писні висловює свойо монолоґ-поенту и поручене. З поровнаньом шерца и дзвона розришує ше алеґория катренох, бешедни ритм постава наглашенши. Од шицких наших учених поетов медзи двома войнами цо написали ридки сонети, едино автор сонета *Шериу* знал плодно вихасновац и мотивовац вязу катренох и терцетох так як цо структура правилного сонета вимага на плану значеня. При других писательох сонета на руским язикау медзи двома войнами терцети у едним плане предлужую еднотнапрямо розвивац мотиви катренох. Терцети сонета *Шериу* з лиричними паралелизмами и истима римами капчаю ше за значеня топоса дзвона зок катренох и висловюю поручене и согласносци зок найлешпу традицию стоїцизма: глас писні ма буц ясни, ма шпивац о живоце и чуц ше доокола и не виставац у любови спрам швета и теди кед будзе:

Облапяц це, сдискац, шмерци рука суха,
Умри, през питаня — чи це дахто слуха,
През болю — же шпив ци не слухали людзе.

Шпиване за поета постава истого значеня як воздух, слунко, хлеб, любов, дихане, понад боль и дружтвену суету. Поетична слика „шмерци рука суха“ доволує з другого катрена слику „палїца суха“ и вона ма у сербскеї поезиї пандан у стиху Воїслава Илича „сува кржљава крушка ко црна огромна рука

суморно надамном стоїи". Бешедуем о аналогії, не о впливу, и приводзим их до вязи прето же бим зоз тоту слику, зоз топосами шерца и дзвона, з поступком алегоризації, черству структурну форму и формалну чистоту сонет *Шериу* видзел у перспективи поетики яка ше писала у постромантизме а скорей сим-волизма.

Цали сонет *Шериу* оправдуе смисел шпиваня як висловйованя власней нукашней терхи, як непрерывну розгварку зоз собу и шветом, як сущни еґзистенциялни акт. Пристава на розгварку зоз глухима. Зна за ситуацию абсурдного положеня поета у одношеню на дружтво и универзум.

Сонет *Шериу* перша наша писня високей уметницькей вредносци, черство организованих значеньох, хтора бешедуе о проблему судьби поета и писні, як ше вона будзе похотйовац у литератури двацетого вику после програмного Камийового трактата зоз штерацетих рокох. Але майме на розуме факт же сонет *Шериу* обявени тиж 1940. року, як и Камийово тексти. На хвильку з нїм лапаме крочай з европскимя литературами, без огляду на ситуацию запожне-того и пошвидшаного розвою нашей рускей литератури.

Автор сонета *Шериу*, и кед би ніч окрем нього ведей не написал, жил би док иснуе руски язык и док за човека литература дацо значи. Источасно, маюци у себе програму едного способу шпиваня яке ушлїдзи у рускей литератури аж 1971. року зоз Стриберовима писнями, збераюци до себе основи едней поетики, висловююци судьбу поета и писні у несигурним, процивсловним и заґадзеним двацетим вику, сонет *Шериу* шветочна хвилька нашей медзивовней, и не лем медзивовней, литератури и як таки не шмел би буц заобиходзени у руских антологийох, читанкох и историй литератури, як ридки вчасни твор рускей литератури чия вредносц не лем литературноисторийна але и актуална, жива.

мр Ю. Тамаш

ПИТАНЯ ОНОМАСТИКИ

СУЧАСНИ ОСОБНИ МЕНА У РУСКИМ КЕРЕСТУРЕ И КОЦУРЕ

У склопе ономастично-лексикологийних вигледованьох котри заплановало Дружтво за руски язык и литературу окончене виписоване власних менох дзедох народзених у Руским Керестуре (1945, 1955. и 1965. року) и Коцуре (1945. и 1955. року). З проєктом руководзи проф. др Велимир Михайлович, котри з целью пририхтованя сотруднїкох за роботу на проєкту отримал тримешачни курс з ономастики.

Спрам виписаного материялу зоз матичних кнїжкох народзених у Руским Керестуре и Коцуре, достава ше основни препатрунок фреквенції власних хлопских и женских менох за спомнути роки. Зоз того доставаме слїдуюци податки:

РУСКИ КЕРЕСТУР

Таблічка 1.

Рок	Шидкого народзени	дзивчата	хлаци	число розличних женских власних м.	число розличних хл влас. м.
1945.	122	46	76	15	21
1955.	126	63	63	22	20
1965.	90	44	46	21	19

Кед у слїдующей таблічки виписаме шидки розлични женски власни мена и шидки розлични хлопски мена за спомнути роки и кед за кажде мено найдзем процент зоз хторим воно заступене у едним року, вец зоз самей таблічки доставаме фреквенцию власних менох.

Зоз приложеной таблічки 2 видно же за 1945. рок у Руским Керестуре не мож видвоїц едно найфреквентнейше хлопске власне мено прето же ше зявюю вецей. Кажде з менох: Владимир, Яким, Янко, ше зявюю 14,47% у одношеню на число народзених хлацих того року. Истого року ше зявюю ище два хлопски мена зоз тиж вельку фреквенцию и то мена: Юлиан и Михайло.

РУСКИ КЕРЕСТУР

Хлопски власни мена, изражени числово и процентуално		Владимир	Яков	Янко	Юлиан	Михайло	Дора	Елемир	Йоаким	Дрослав	Златимир	Звонко	Златко	Любомир	Мирон	Мирослав	Славко
1945. р.	чис.	11	11	11	10	10	5	1							4	1	
	%	14,77	14,77	14,77	13,16	13,16	6,58	1,32							5,26	1,32	
1955. р.	чис.	12	4	4	6	4	7		6	3	2	1			4	1	2
	%	19,05	6,35	6,35	9,52	6,35	11,1		9,52	4,76	3,17	1,59			6,35	1,59	3,17
1965. р.	чис.	5	1	4	2	5	5	2	3	1	1	1	2	5			3
	%	10,87	2,17	8,7	4,35	10,87	10,87	4,35	6,52	2,17	2,17	2,17	4,35	10,87			6,52

Хлопски власни мена котри ше зявели лем раз у даєдним од спомнутих рокох

1945. року: Богдан-Ириной, Владислав-Янко, Звонко, Яков, Янко-Любомир, Янко-Славко, Йовген, Кароль, Любомир-Данил, Мирон-Славко, Микола-Любомир, Томислав.

1955. року: Адам, Алекса, Витомир, Владислав, Желимир, Захарие, Здравко, Мирко, Рафаел.

1965. року: Борис, Владимир-Янко, Радослав.

Таблічка 3.

Женски власни мена у числох и у процентох		Мария	Меланья	Наталя	Ирина	Еуфемия	Елена	Ксения	Леона	Славка	Ана	Амалія	Хелена	Тат'яна	Златина	Златана	Дрослава	Олена	Миряна	Ясмїна	
1945. р.	числ.	9	5	6	1	5		8	1			1	4	1							
	%	19,56	10,87	13,04	2,17	10,87		17,39	2,17			2,17	8,7	2,17							
1955. р.	числ.	15	7	3	7	2	4	5	1	2	2	1	1		1	2	3				
	%	23,08	11,1	4,76	11,1	3,17	6,35	7,94	1,59	3,17	3,17	1,59	1,59	1,59	1,59	3,17	4,76				
1965. р.	числ.	7			1	1	3	2		6	2		1	1	2			2	2	7	
	%	15,9			2,27	2,27	6,82	4,54		13,64	4,54		2,27	2,27	4,54			4,54	4,54	15,9	

Женски власни мена котри ше зявели лем раз у спомнутих рокох

1945. року: Йозефина, Ліляна, Люба, Нада, Славка-Ирина.

1955. року: Анделка, Аранка, Блаженка, Веселина, Веруна, Геновева, Любица.

1965. року: Божана, Весна, Видосава, Зденка, Злата, Лидия, Славица и Снежана.

За 1955. рок ше видвоје мено Владимир, хторе було найфреквентнейше и достало го 19,05% хлапцох народзени 1955. року.

Року 1965, подобно як и 1945, маме вецей еднак фреквентни мена: Владимир, Михайло, Дюра и Любомир заступени зоз 10,87% од шицких народзених хлапцох.

Кед анализуеме обединено тоти три спомнути роки, вед видзимо же мено Владимир найфреквентнейше през цали час.

Тиж так можеме направиц и поровнана тих трох рокох. Знаме же 1945. року народзени 76 хлапци и дате им 21 розличне мено, 1955. року народзени 63 хлапци и дати им 20 розлични власни мена, а 1965. року народзени 46 хлапци и дати им 19 розлични мена.

Заклучене слідующе: У повойновим часе ше зявюе менше число власних хлопских менох и медзи нима ше дзепоедни часто повторюю. О дзешец роки мена поставаю рижнороднейши, а зявюю ше и нови хтори зме не стретали 1945. року.

Нови мена, як цо то Йоаким, Ярослав, Златимир, Звонимир и Славко, досц фреквентни.

Мена у 1965. року подобни як и 1955. року, хлапци того року досц часто доставаю мено Злато и Любомир, яки зме не стретали 1945. и 1955. року.

Интересантне зявене при хлапцох же источасно доставаю два розлични мена. Наприклад: Богдан-Ириней, Владислав-Янко, Янко-Любомир, Янко-Славко итд. Причини того зявенея розлични. Дзекеди хлапец достава два мена прето же едно вибрали родичи, а друге було на памятку на дїда або другу блізшу родзину. Два мена дзепко доставало и теди кед власне мено не було церковне. Векшина такволаних „двойних“ менох дата 1945. року, 1955 таки мена не було, а 1965. року лем еден хлапец достал два розлични мена. При дзивчатох зявене двойних менох ище ридше и за спомнути роки лем раз ше стрета мено Славка-Ирина.

Цо ше дотика женских власних менох, найфреквентнейше мено Мария, и поединечно за кажди рок и ведно за шицки три роки. Року 1945. того мени даване у 19,56% случайох, а 1955. року було ище фреквентнейше и достали го 23,08% дзивчата у одношеню на число дзивчатох родзених того року. У 1965. року мено Мария достали 15,9% дзивчата.

За женски власни мена можеме повесц, патраци на тоти три роки, же поставаю вше рижнороднейши. Наприклад, женски власни мена Мария, Мелания, Наталиа, Ксения медзи найфреквентнейшима 1945. и 1955. року, док ше вони 1965. року зявюю барз ридко, або ше ані не зявюю. У 1965. року попри мена Мария тиж фреквентне и мено Олена. Тото мено ше не зявюе у спомнутих двох (1945. и 1955) и його велька фреквенция резултат „новеј моди“ давана власних менох. Окреме при женских власних менох у 1965. року ше зявюю вецей сербски власни мена. Так ше зявюю слідующи мена: Ясмينا, Мария, Божана, Весна, Златица, Лидия, Снежана...

Податки до котрих зме дошли у Коцуре за 1945. и 1955. рок досц инаки. Даваме их на таблічкох, 4. 5. и 6.

КОЦУР

Таблічка 4.

Рок	Шицкого народзени	дзивчата	хлапци	Число розличних хлопских власних мена.	Число розличних женских вл. мена.
1945.	78	30	40	19	16
1955.	82	42	40	21	22

Хлопски власни мена котри не унесени до таблічки число 5 прето же ше зявели лем по раз у даедним од спомнутих рокох

1945. року: Александер, Дионизис, Дюла, Ириней, Павле, Пальо, Слободан, Софрон.

1955. року: Богдан, Душан, Дьорде, Еуген, Иван, Яков, Марко, Милан, Неделько и Тибор.

Слідующи женски власни мена не унесени до таблічки число 6 пре исти причини.

1945. року: Амалия, Юстина, Ксения, Лидия, Маргита, Павлина и Розалия.

1955. року: Ана, Беба, Бисерка, Зденка, Злата, Марица, Милица, Мира, Нада, Рабия, Радойка и Гелена.

У Коцуре виписани податки лем за 1945. и 1955. рок прето же дзеци народзени 1965. року уписовани до матичних кнїжкох у Вербаще.

Пре мишане жительство у Коцуре и власни мена рижни, медзи нима ест руски, сербскогорватски и мадярски.

Року 1945. у Коцуре ше народзели 40 хлапци и їм дати 19 розлични власни мена. Найфреквентнейши були тоти два: Владимир и Дюра. Хлапци народзени 1955. року најчастейше доставали мено Владимир, та заклучене слідующе: мено Владимир найфреквентнейше хлопске власне мено у Коцуре.

Подобно як у Р. Керестуре и у Коцуре: власни мена з часом поставаю вше рижнороднейши. Хлапци 1955. року перши раз доставлю мена: Милорад, Бошко, Мирослав, Момчило и мена, виписани при таблічки, котри ше зявели лем по раз 1955. року.

Цо ше дотика двойних менох, таки ше у виписаних податкох не зявели у Коцуре ані при хлапцох, ані при дзивчатох.

Од женских власних менох 1945. року найфреквентнейше було мено Мелания и того мена достали 5 од 30 народзених дзивчатох. По 4 дзивчата того року достали мена Мария и Ирина. У Коцуре 1945. року стретаме два характеристични женски власни мена: Цецилия и Серафина. Тоти мена зме не стретли у податкох за Р. Керестур, а 1955. року ше не зявели ані у Коцуре.

**ПРЕЦО ПИШЕМЕ:
ОДОБРИЦ И ОЦУДЗИЦ,
А НЕ: ОДДОБРИЦ И ОДЦУДЗИЦ**

Як нам познате з науки о язика, префикси то часточки словох, морфемии применовніцкого походзеня котри ше кладзе опрез слова, т. є. опрез кореня слова. Злучуюци ше з нїм до единственей цалосци, даваю му нове значене.

Кед у питаню дїєслава, префикси маю трояки вплив на їх основу:

1. меняю вид недокончених дїєсловох и з нїх поставаю докончени, як наприклад: вариц—увариц, вязац—завязац, кошиц—покошиц, куриц—скуриц, мачац—замачац итд.

2. меняю род дїєсловох, та з непреходних поставаю преходни, як наприклад: исц—прейсц, скочиц—прескочиц, спац—преспац, шедзиц—прешедзиц итд.

3. меняю значене основного дїєслава у напярме значеня самого префикса, як наприклад: руциц—уруциц, вируциц, зруциц, наруциц, одруциц итд.

Вид и род дїєслава остали исти (докончени, преходни), але УРУЦИЦ значи руциц до дачого, до нукашньосци, ВИРУЦИЦ значи руциц з даякей нукашньосци, ЗРУЦИЦ значи руциц з даякей поверхньосци итд.

Ми з тей нагоди розпатрїме значеня префиксох О- и ОД-, бо у пракси, частейше писаним комуниковаю як у усним, стретае двояке хасноване дїєсловох: ОДОБРИЦ и ОДДОБРИЦ и ОЦУДЗИЦ и ОДЦУДЗИЦ.

Префикс О- значи:

1. облапиц з роботу дацо зоз шицких бокох: обвиц, ошвициц, оградзиц, облапиц, обвязац, обдзац итд.

2. поняе котрому ше дїєслово приписуе як прикмету, здобуло тото цо основне слово значи: остариц, оголіц, огладніц итд.

3. подполне вивершене роботи: орезац, оглодац, ошкрабац, очисциц, очухац итд.

Префикс ОД- значи:

1. вивершена роботи оддвойованя (аблативне значене): одруциц, одвязац, одорвец, оддодрец, одобрац, одрубац, одзеліц итд.

2. врацане основней роботи дакому: одповесц, одозвец ше, одгукнуц, одбрехнуц итд.

3. подполне закончене роботи: одкармиц, одбавиц, одплациц, одгвариц одслужиц итд.

Розпатїме и поровнайме яке значене єдней истей дїєсловней форми даваю префикси О- и ОД-:

оруцац—одруцац
осипац—одсипац
овязац—одвязац
орецац—одрезац
описац—одписац
оляц—одляц
окусац—одкушиц

одзвоніц—оддзвоніц
ошпицац—одшпицац
оплакац—одплакац
обиц—одбиц
окопац—одкопац
окресац—одкресац
опирскац—одпирскац итд.

Значи, вше кед слово о подполним залапйованю з роботу або о подполним вивершеню роботи — находзиме префикс О-, а кед ше роби о оддвойованю — ОД-.

Спрам того, и дїєслова котри постали од описових прикметнікох як цо: красни, чарни, жовти, шумни, хори, сладки, чисти, стари, голи, гладни, цудзи итд. буду исц зоз префиксом О-, та маме: окрашиц, очарніц, ожовциц, ошумніц, охориц, осладзиц, очисциц, остариц, оголіц, огладніц и, аналогіо тому — ОЦУДЗИЦ.

Треба надпомнуц лем тельо же ше стара прикметнічка основа добрїц у нашим язика не розвила до дїєслава, наприклад *добрїц* (дїєслово витворене зоз компаративней форми прикметніка ДОБРИ = ЛЕПШИ, тиж так зоз префиксами: злепшац, полешпац итд.), але ше хаснуе лем зоз префиксом О- котри спрам спомнутей аналогії ту припада: ОДОБРИЦ, а не ОДДОБРИЦ, цо ма праве процивне, аблативне значене.

Г. Медешова

ЧИЯ НИСНЯ „ПРИЛЕТЬЛА ЗОЗУЛЕНЬКА“?

(Прилог розяшньованно улоги Петра Кузмяка у зборніку тисньох „Русский соловей“ Михайла Врabelя)

Зборнік „Русский соловей“. Народная лира или собрание народных пїсней на разных угрорусских нарїччях” пририхтал и видал Михайло Врabelь 1890. року¹. Такой по виходзеню кнїжки з друку, зявели ше на ню даскельо рецензїї („Наука”, Унгвар 1890, 2; „Новый Галичанин”, 18, Львїв 1890, 3; „Червона Русь”, 203, Львїв 1890; „Wisla”, I, 1890, 935; „Киевская старина”, 1892, 459—474; „Жите и слово”, I, Львїв 1894, 303). Думки авторох були по-

¹ Русский соловей. Народная лира или собрание народных пїсней на разных угрорусских нарїччях Собрал и издал М. А. Врabelь, Унгвар 1890.

дзелени. Полемичнось у писаней дискусії коло того зборніка остала и познейше. Висловени даскельо красни похвали, але тиж так и процивни становиска. Корний Заклинський оцелел же найоштрейши у указоваю на недостатки видрукованей роботи Михайла Врabelя бул Иван Франко, котри наглашел же „тота невелька кнїжочка . . . не ма нїякей науковей вредносьци” понеже „видаватель у ней помишал написани писнї, новши и старши, зоз народнима . . .”, а вреднось зборніка писньох зменшана и зоз тим же Врabelь „при велькей часци писньох не зазначел дзе и од кого су записани”.²

Остало непознате прецо Михайло Врabelь не давал полну паспортизацию писньом котри обявел у зборнику. Не доказане же би у питаню було його непознане технїчного боку роботи котрей ше прилапел и же прето пришло до недостаткох котри допущую же би ше на позберани материял патрело з вецей углох. Не виключене же у питаню була можебуц Врabelьова скромнось и у сущносьци велька остророжност.

Познате же Михайлови Врabelьови у записованю народних писньох помагали вецей особи, його познати, приятеле. Приятель Врabelьови бул и Петро Кузмяк, учитель у Керестуре. Яка вяза була медзи тима двома особами, медзи иншим, мож видзиц и по словох котри Михайло Врabelь написал з нагоди Кузмяковей шмерци:

„У Бач Керестуре на сам наш Нови рок умар пензионирани учитель Петро Кузмяк, 84-рочни. В пияток пред Новим роком нагло ше похорел а слїдующого дня пополадню умар. Покойни П. Кузмяк бул родом з Спишу. За даяки 15—20 роки успишно дїйствовав як учитель и як новтаруш на Спишу у Якубянох и у других валалох, а потим ше преселел до Бач Керестура, тиж як учитель, дзе служел блїзко 40 роки. Покойни коло просвити керестурского народа вельки заслуги себе придобил, длуги час бул вон єдини учитель густо населеней бач-керестурскей општини. Терашнї предводителе Бач Керестура можебуц шицки його школяре, котри ше не можуга заганьбиц же ше учели под руку П. Кузмяка. Крем тих, велї интелїгентни людзе, котри забираю важнейши публични места, тиж под його руку достали першоступньове образование.

У свой час покойни Кузмяк спадал медзи ученших и образованих учительох; ступел до чину св. Василя, одкаль — як покойни не раз сам гуторел — пре строгосц протоиґумана Баванковича з велїма другима примушени бул виступиц и пошведиц ше учительському званю. По латински крашне бешпедовал аж до шмерци, а у младших рокох занїмал ше и зоз руску поезию . . .

З єдним словом покойного крашела велька мудросц и твардосц характера. Медзитим, до державних роботох ше нїгда не мишал. Вон фришко обачел непостоянось бачванских Руснацох, обачел же народ праве на тим плане легко го не порозуми и од дїлох политично-державних вше ше знал уклонїц на бок . . .

През цали живот покойни ше трудзел з чесним трудом на полю народного просвищования, за народни дїла, за добробит народа постоянно ше одушевїювал.

Покойному учительови, Петру Кузмяку, най будзе жем пиречко и медзи нами вична памят!³

² К. Заклинський, Дещо про Михайла Врabelя (1866—1923), Науковий збирник Музею української культури в Свиднику, 3, Пришев, 1967, 297.

³ Смерть єдного заслуженного русского учителя, „Недѣля”, 4, Будапешт 1900, 59.

Очиглядне же медзисобни контакти Врabelя и Кузмяка переходзели звичайни гранїци колеґиялносьци. Нет сумнїву же ше и помагали медзисобно у роботы, а то потвердзуе и мєно Петра Кузмяка у Врabelьовим зборнику народних писньох.

Врabelь пише же Кузмяк бул добри педагоґ и барз добри человек. Таке думане о Кузмякови мали и жетеле Якубянох дзе вон бул скорей учитель,⁴ а тиж так и шицки Керестурци. Медзитим, Врabelь охабел барз важни податок о Кузмякови — же ше „у младих рокох занїмал зоз руску поезию”. З того провадзене тей поезиї. Скорей будзе и єдно и друге. З других жридлох дознаваме же Петро Кузмяк и сам писал писнї, як цо то виявела Мелания Романова, його шеґстра, а тиж так провадзел розвой народней писнї, як К. Заклинський записал, „од другей половки осемдзешатих рокох” прешлого вику. Попри тим П. Кузмяк сотрудзовал о у виданьох на руским язїку тедищней Угорскей. Франтишек Тихи пише же медзи дописователями зоз Бачки у „Виснїку за Русинох австрийскей держави” препознал лем єдного — керестурского учителя Петра Кузмяка.⁵ Мож спомнуц, наприклад, и одвит редактора „Науки” 1898. року Петрови Кузмякови: „Я достал шицки вапо роботы. История з часом можебуц видзе. Вифлеєми преправене . . .”⁶

Очиглядне же Петро Кузмяк бул особа котра активно провадзела збуваня у явним культурним живоце, у першим шоре медзи руским жительством, и прето ані кус не чудне же помагал Михайлови Врabelьови под час їх заєднїцкого учительованя у Керестуре, окреме на такей значней роботы як цо то було записоване и издаване руских народних писньох. Михайло Врabelь не препущел зазначиц тото сотруднїцтво, а чи свидомо або не свидомо охабел питане чи писнї у його зборнику под котрима подписане мєно Петра Кузмяка народни писнї або не.

Од виходзєня Врabelьового зборніка „Русский соловей” писнї „Прилетѣла зозуленька” и „Спивай, жаворонку” приписую ше до творчосци Петрови Кузмякови. Так и у „Антологїї поезиї бачванско-сримских руских писательох”, видане у Руским Керестуре 1963. року, Петро Кузмяк учишлєни як перши руски поет. У „Антологїї” медзи иншим стої:

„Под час службованя у Руским Керестуре його литературна работа состояла ше у тим же вон, як популярни, напредни и учени человек, коло своей культурно-просвитней дїялносьци, и сам составял писнї патриотского характера, рецитовал их у дружтве и на тот способ давал инициятиву младшим за творене писньох. Прешвечени зме же спомнути писнї не єдини його записани писнї и же би ше материял о його творчосци, як и о творчосци других наших национално свидомих и учених людзох зоз скорейшого и того периоду, могли найсц даїдзе у редакцийох и архивох за гранїцу . . .”⁷ Петро Кузмяк як поет учишлєни и до антологїї „Поєти Закарпаття”, Пришев 1965. року.⁸

Олена Рудловчакова у роботы „До биографїї П. Кузмяка”, тиж так висловює же „Прилетѣла зозуленька” Кузмякова писня, и же у ней автор обробоє „основни конфликт эпохи — борбу шлєбоды з панцину, т. є. борбу нових буржоазних порядкох з феудалнима”.⁹

⁴ Опатриц: „Недѣля”, 17, Будапешт 1899, 266.

⁵ „Наука”, 22, Унгвар 1898, 8.

⁶ Антология поезиї бачванско-сримских руских писательох. Руски Керестур, 1963, 12.

⁷ О. Рудловчак, 3 лїхтарем у минуле. До биографїї П. Кузмяка, „Дукля”, 1, 1977, 52—57.

⁸ О. Рудловчак, 53.

М. Мушинка, у роботі „До історії збирання українського фольклору Східної Словаччини”, кладзе Петра Кузмяка до шорох авторох чийо писні літературного походзєня заступени у Варбельовим зборніку, насампредз попри О. Духновича.¹⁰

Спомніме и найновше зявєне, наприклад при Юліянови Тамашови у роботі „Руска література”, дзе висловєне же „два писні у Врабельовим зборніку (Прилетѣла зозуленька и Слѣвай жаворонку) першого познатого руского поета и културно-просвітного роботніка Петра Кузмяка (1816—1900)”.¹¹

Нове шветло на тото питанє руца факт же писня „Прилетѣла зозуленька” обявєна у „Науки” у Унгвару (Ужгороду) як народна писня ище 1898. року, осем роки по виходзєню Врабельового зборніка.¹² Нет сумніву же писня обявєна як народна. Непознати автор под насловом „Предь 50 годами” медзи иншим пише (дословно):

„Перву думу: „Коли муровали бѣлу Маковицу” записаль батько Александрь Павловичѣ, а другу думу: „Прилетѣла зозуленька” записаль Петръ Кузмякъ . . . Обѣ думы записаны изѣ устѣ народа.

Дума „Коли муровали” перешла изѣ устѣ пра-прадѣдовѣ до теперѣшняго поколѣнія; а „Прилетѣла зозуленька” составлена 1848-го года. Я и самъ чувалѣ еѣ спѣвати вѣ Залужѣ отъ одного старика именовъ Лендель Иванъ”.

Писня котру, як непознати автор наводзи, „записал Петро Кузмякъ зоз устох народу”, а котру вон и сам „чул у Залужі”, наведзєна под насловом „Дума изѣ 1848-го года”. Попри тим же автор зоз самим надпомнуцом уж наглашел старосц писні, вон ю и зоз насловом кладзе до периоду полней актуальности теми котру оброблює. То не значи же ю Петро Кузмякъ не могол и сам написац, з оглядом же мал тєди 32 роки. Медзитим, писні революційного характера не цудзи у народней усней творчосци, цо мож видзиц и зоз народних писньох котри позберал Володимир Гнатюк при бачких Руснацох 1897. року окреме циклус о мераню ярашох и о виберанкох.

Поровнанє наведзєней писні у Врабельовим зборніку и варианты обявєней у „Науки” указує лєм на дзєпєдни менши розлики:

Прилетѣла зозуленька, тай стала кувати,
А что я вамъ благи люде маю сказовати;
Какъ ужъ гай зеленѣли, я до васѣ вертала,
Сѣла’м себѣ на деревѣ, мало почивала.
А и доразъ засобою великій гукъ чула,
Посмотрѣла’мъ, что такъ гучить, ажъ есмь ся забыла:
А свобода все панцину передъ собою гнала
Загнала ю въ темны лѣсы, чтобы тамъ пропала.
А за нею бѣжать пань, зачали тужити:
Вертай, вертай панцинонько, не естъ отъ кудъ жити!
Панцина имъ отвѣчає: я вамъ была вѣрна.
Сами ’сте мя отправили, и тому не винна,
Мы не знали, что такъ тяжко на хлѣбъ працювати,
Мы думали ещє съ тобою даколи витати;

¹⁰ М. Мушинка, До історії збирання українського фольклору Східної Словаччини Науковий збірник Музею української культури в Свиднику, I, Пряшев 1965, 202

¹¹ Ю. Тамаш, Руска література, „Літературне слово”, 10, Нови Сад 1976, 2.

¹² Предь 50 годами, „Наука”, 7, Унгвар 1898, 4—5.

Мы не знаемъ молотити, наши женки жати,
Просиме тя, верни ся къ намъ, будемъ тя кохати!
До трактырни не можъ ити картати, гуляти,
Бо въ кешени всюды пусто, не естъ откудъ брати;
И арендашь ужъ не хочетъ грошей позычати
Бо и мужикъ ужъ не идетъ на боргъ попивати!

(„Русский соловей”)

Прилетѣла зозуленька, тай стала ковати,
А что я вамъ благи люде маю сказовати;
Какъ ужъ гай зеленѣли, я до васѣ вертала,
Сѣла’м себѣ на деревѣ, мало почивала.
А я доразъ за собою великій гукъ чула,
Посмотрѣла’мъ что такъ гучить? ажъ есмь ся забыла.
А свобода все панцину передъ собою гнала
Загнала ю въ темны лѣсы, чтобы тамъ пропала.
А за нею бѣжать пань, зачали просити:
„Вертай, вертай панцинонько, не естъ отъ кудъ жити!”
Панцина имъ отвѣчає: „Я вамъ была вѣрна,
Сами ’сте мя отправили, я тому не винна.”
„Мы не знали, что такъ тяжко свой хлѣбъ зарабатати
Мы думали ещє съ тобою даколи витати;

Мы не знаемъ молотити, наши женки жати,
Просиме тя, верни ся къ намъ, будемъ тя кохати!
До трактырни не можъ ити картати, гуляти,
Бо въ кешени всюды пусто, не естъ откудъ брати;
И арендашь ужъ не хочетъ грошей позычати
Бо и мужикъ ужъ не идетъ на боргъ попивати!

(„Наука”)

У першим случаю под писню лєм написанє мєно Петра Кузмяка, а у другим наглашенє же Кузмякъ записал писню з устох народа, з другима совами, толкованє у „Науки” дополнєне перше обявѣованє писні у „Русским словєю”.

Понєже видно же писня записана з руку истого человека, Петра Кузмяка, розлики котри ше зявлюю, а котри не сущного характера, не указую на варианты истей писні, але лєм на интервєнованя котри зробєл сам записовач, а цо нам дава за право думац же законитосци автєнтичного записованя народних писньох, а можебуц и літературного походзєня, нє були таки як нешка, або ше им нє придавалатака важносц. З того становиска вєц мож толковац и причину прецо Михайло Врабель нє давал паспортизацию писні, и прецо ше иста писня, на папер положєна од истей особи, зявлює з меншим розликами. Прєто мож на цалє тото питанє патриц и зоз становиска же Петро Кузмякъ добре познал дух народу и народну поезию, же знал шпивац народни писні, але як учени человек, спрам потреби окончовал менши виправки же би дотична писня достала у краси, або ище вєдєй у блѣзкосци зоз законитосцями лингвистики и стилистики.

Любомвр Медєши

**БИБЛИОТЕКА ДРУЖТВА ЗБОГАЦЕНА З ИЩЕ ЄДНИМ
ПРИКЛАДНИКОМ СТАРИХ ВИДАНЬОХ**

Закладане членох Дружтва за руски язык и литературу же би ше поз-
берали стари виданя на руским языку не остало без резултатох. На плане
пренаходзеня и чуваня старих виданьох и документох, котри маю вельке
значене за спатрене просвітней діялносци при руским жительство, роби ше
організовано. З оглядом же подполну ретроспективу видавательней діялносци
не мож зробиц покля ше не пополня шцички празніни розвойного ланца з

РУССКАЯ АЗБУКА

ПЕРВАЯ ЧИТАНКА

ПЕРВОЙ КЛАССЫ

ГРЕКО-КАТОЛИЧЕСКИХЪ НАРОДНЫХЪ ШКОЛЬ.

Лавочная цѣна въ переплетѣ 30 фил.

Право перевода и передѣланія задержуется.

Будапешть, 1904.

Собственность венгерской королевской державы.

тей обласци, кажди пренайдзени прикладник еден крочай бліжей ту поставе-
ному цилю. Так, дзекуюци закладаню Янка Барнового, члена Дружтва, пре-
найдзена „Русская азбука и первая читанка для первой классы греко-католи-
ческихъ народныхъ школь”, видане у Будапешту 1904. року.

„Русская азбука и первая читанка” пренайдзена у Коцуре, а як видно
по напису на перших бокох, зоз ней учела Павлина Олеярова, родзена 1896.
року у Коцуре. Спрам того, Павлина Олеярова мала осем роки и ходзела до
першей класи кед тот учебник бул видани.

Учебник зложил Пал Генчи, а видала го малярска власц. Як видно з
едного надпомуца на малярским языку, на 1. боку, учебник мал буц за шарш-
ски, спишски и земплински руски дзеци, але вироотно же ше хасновал и у
других обласцох дзе жило руске жительство, та аж и у Бачки.

Учебник ма 108 боки, а зарамиковани є зоз твардима, картонским рами-
ками, формату 12 × 18,5 м. Ма два основни часци. Перша часц одноши ше
на учене такволаней гражданскей азбуки, а друга часц церковней.

Учене гражданскей азбуки зложено з двох часцох. У першей часци учене
малых буквох, а у другей часци вельких буквох. Букви пошоровани по сліду-
ющим шоре: А, Б, В, Г, Д, Е, Ж, З, И, І, Й, К, Л, М, Н, О, П, Р, С, Т, У, Ф,

Начальныя писанныя буквы по ряду:

А Б В Г Д

Е Ж З Ч Ц

Ш Щ Ъ Ы Ь

О П Р С Т

У Ф Х Ц Ч

Ш Щ Ъ Ы Ь

Ѣ Ю Я

Х, Ц, Ч, Ш, Щ, Ъ, Ы, Ь, Ъ, Ю, Я. Дзеци учели и писани и друковани букви паралелно, а так написани и тексти котри ше хасновали за вежби.

Начальны печатаны буквы по ихъ ряду:

А Б В Г Д Е Ж
З И І Й К Л М
Н О П Р С Т У
Ф Х Ц Ч Ш Щ Ъ
Ы Ь Ъ Ю Я.

Язык „Русской азбуки и першей читанки” ше розликуе од нешкайшого, сучасного руского языка. За приклад наведземе еден текст зоз поглавья число 28, бок 81—82:

Ремесленники.

Бочарь (Боднаръ) робить изъ дубовыхъ, или сосновыхъ (яловыхъ); дугъ бочки, кади, шафлики, гаргалы, дойницы.

Ямъ обтесуетъ дерево, тромы, править верхи на мурованныхъ домахъ, и деревянны дома готовить.

Столяръ, стругомъ (гублемъ) своимъ гублюетъ разныя доски, робить изъ нихъ двери столы, кресла, скрини, лады и рамы на окна.

Шлюсаръ, править желъзны замки, ключи, колодки, скобли.

Коваль куетъ возы, кладетъ подковы на коня, и ладить разны газдовски орудія, и начиня.

Пекаръ печетъ хлѣбъ, булки (землики), калачи, и перецы.

Мельникъ мелетъ въ млинѣ жито, пше- ницу, ярець на муку и на отруби.

ДРУЖТВО ЗА РУСКИ ЯЗИК И ЛИТЕРАТУРУ
И
ПОКРАЀНСКИ ЗА ВИДАВАНЕ УЧЕБНИКОХ

СЛОВНИК

ТЕРМИНОХ ФИЗИЧНЕ ВОСПИТАНС

СЕРБСКОГОРВАТСКО-РУСКИ

за основне и заеднице
стредне воспитане и образоване

НОВИ САД — 1978.

Дружтво за руски јазик и литература у сарадњи са зов Покрајинским заводом за издавање учебника, од којегу достало и финансијну помоћ, у 1977. року розпочало роботу на виробку словника терминов зов физичног воспитаня. За тоту роботу була формована работна група котра у 1978. року утврдила перши раз, на руским јазиком, фахово терминов зов физичног воспитаня. Понеже то перше утврђоване терминов, можеме ше наздавац же о даскельо роки тот мали словник будзе преширени и же даседни терминов удатнейше розриши як цо то зробене на тот завод. Без огляду на шикци можливи пригварки, работна група на доле зов др Юлианом Малацком, а у котрей ище робели

А

акробат(а) х. акробат(а).
акробатика ж. акробатика.
алпинизам х. алпиниз(е)м.
амплитуда ж. амплитуда.
арабеска ж. арабеска.
ас х. (мн. асови) ас (мн. асове)
атлета х. атлета.
атлетика ж. атлетика
атлетичар х. атлетичар.
атлетичарка ж. атлетика.
атлетски -а -о атлетични.
аут х. аут. аут-линија аут-линия.

Б

бављење с. занџмане. ~ спортом занџмане зов спортом.
бадминтон х. бадминтон.
балет х. балет.
балон х. балон.
базен х. базен. ~ за купање базен за купане.
бацање с. рудане. слободно ~ шлебодне рудане.
бек х. бек.
бекенд х. бекенд, спакруки.
„бенди“ х. „бенди“.
билијар х. билијар.
бициклизам х. бицилиз(е)м.
блокада ж. блокада. ~ лопте блокада лабди. ~ у месту блокада на месце.
бочна ~ бочна блокада. „екран“-блокада „екран“ блокада. леђна ~ хрибтова блокада. предња ~ предня блокада.
блокирање с. блокироване. ~ лопте блокироване лабди.
бојинште с. бојско.
ок х. бок. руео боккбруки на бок.

Гелена Кашохова, Владимир Фа и Гелена Медешова як јазични лектор, окончела барз значну и потребну роботу. З тим будзе олегчана работа каждому просвитуному работнику на годзинох физичног воспитаня, и у шлебодних активносках з физичней култури, а тиж так будзе ускладзене хасноване даседних терминов з теј обласци котри по тераз, у форми писаного або бешедного слова, хасновани на розлични способи. Точносц терминов зов фахового боку, як и их јазична и правописна правилносц буду основа за виедначене хасноване у пракси зов чим будзе дате велике доприношене у общих намаганьох за чистейши и красши јазик.

бокс х. бокс.
боксер х. боксер.
боксовати -ујем боксовац.
борилачки -чка -чко боряцки. ~ спортовни боряцки спорти.
борилиште с. борилище.
боћање с. бочане.
брзи -а -о швидки.
брзнина ж. швидкосц.
бројалица ж. розчитованка.
бучица ж. (мн. бучице) тека.

В

вага ж. вага. ~ бочна вага бочна. ~ чеона (са извлачењем) вага чолна (зов вицаганьом).
валцер х. валцер.
васпитање с. воспитане. физичко ~ физичне воспитане.
ватерполо х. ватерполо.
вежба ж. (мн. вежбе) вежба. вежбе обликовања вежби оформиваня. партерна вежба партерна вежба.
вежбање с. вежбање.
вежбати -ам вежбац.
вежбач х. вежбач.
вежбачица ж. вежбачка.
велеслалом х. велеслалом.
ввјача ж. штрандрок.
вис х. вис ~ завесом вис зов завишаньом. ~ предњи вис предни ~ стојејни вис стояци. ~ стражњи вис задкови. ~ стрмоглав вис горезбдом.
ввшебој х. вецейбой.
вольно присл. вольно.
вратило с. вратило. дочелно вратило дочолне вратило.
вратоломан -мна -лно карколамни.
врста ж. шор.
вучење с. цагане.

Г

гађање с. циљоване.
галоп х. галоп.
гибање с. гибане.
гимнастика ж. гимнастика. естетска ~ естетична гимнастика. јутарња ~ равна гимнастика. корективна ~ корективна гимнастика.
гимнастичар х. гимнастичар.
гимнастичарка ж. гимнастичарка.
гибкосц ж. гибкосц.
гледалиште с. патрилище.
гмизати -исем шмикац.
гвјурање с. муряне.
гол х. гол.
голман х. голман.
греда ж. греда. висока ~ висока греда. ниска ~ ниска греда.
грчење с. курчене ~ ногу курчене ног.
„грчко-римски“ -а -о „греческо-римски“ ~ стил у рваку „греческо-римски“ стил у пасоваию.
гурање с. дриляне.

Д

дванаестерац х. двацатерец.
двокорак х. двокрок.
дворучни -а -о дворучни.
двоскок х. двоскок.
двострук -а -о двойности.
деветерац х. дзевятерец.
„делфин“ х. „делфин“.
десетобој х. дзешепбой.
десно присл. право. на ~ на право. на ~ равнаје! на право ше равнай!
десноручке присл. праворуч.
десноручан присл. праворучно.
дидактичан -чна -чно дидактични. дидактичке игре дидактични бависка.
дизање с. дзвигане.
дизач х. дзвигач. ~ тегова дзвигач кульох. ~ терета дзвигач терхи.
динамнка ж. динамика. ~ композиције динамика композиције.
диск х. диск.
добацивање с. доруцоване. ~ лопте доруцоване лабди.
додавање с. додаване.
докорак х. докрок.
докрочан -чна -чно докрочни. ~ ступање докрочне ступане.
доскок х. доскок.
доскочити -им доскочити.
доскочни -а -о доскочни. ~ кругови доскочни карики.
досук х. досук.
дотрк х. добег.
дохват х. дохват. ~ руке дохват руки.

дохватити -а -о дохватни. ~ кругови дохватни карики.
дрес х. дрес.
дресура ж. дресура.
дриблање с. триблане.
дриблинг х. дриблинг.
„дубл“ х. „дубл“.
душли -а -о душли. ~ лопта душла лабда. ~ пас душли пас.

Е

екшпа ж. екшпа, тим.
елементаран -рна -рно елементарни. елементарне игре елементарни бависка.

Ж

жонглирање с. жонглироване.
жребање с. жребане.

З

забацивање с. заруцоване.
завес х. завишане.
завеслај х. завеслане.
закорачни -а -о закорачни.
залет х. розбег.
залетиште с. розбеговалище.
заљуљај х. загомбане.
замах х. замахнуце.
заножити -им заножити.
заножни -а -о заножни.
заношка ж. заножка.
зањих х. загойсане.
заокрет х. заобрамене.
заручити -им заручити.
заскок х. заскок.
засук х. засук.
захват х. залапане.
збор х. збор.
„звезда“ ж. „гвизда“
згнб х. згнб.
згрчити -им скурчити.
згрчка ж. склубка.
згрчни -а -о склубни.
згб х. поклекнуце.
зимовање с. зимоване.
зона ж. зона. ~ залет: зона розбегованя.
зонски -а -о зонски. ~ одбрана зонска одбрана.

И

игра ж. бависко. народне игре народни танци. хваталице игре бависка з лапаньом.
игралиште с. бавице.
играње с. бавене.

взлет х. вилет.
вскорак х. вшрок.
вскрет х. вшруг.
вспад х. вшпад.

Ј

јачање с. змоцњоване.
јахање с. шедлане. **даљинско** ~ далеко-
сне шедлане.
једанастерац х. еденацтерец.
једноножни -а -о едноножни.
једноручно присл. едноручно.

К

карате х. карате.
клађење с. шейталоване.
клек х. (мн. клекови) клек. ~ десном
погом клек з праву ногу.
клечећи присл. клечаца.
клизачка ж. корчоля.
клизаче с. шлизкане, корчоляне.
клизач х. корчоляц, шлизкач.
клизачица ж. корчоляшка, шлизкачка.
клизмање с. кизване.
клон х. клон. ~ главом клон зоз главу.
~ трупом клон зоз целом.
коврља = коврљај х. прерудене.
козлий х. магарец.
коло с. коло. **народно** ~ народне коло.
колона ж. колона. у двојне колоне! до
двојних колонох!
колут х. багинда. **летећи** ~ летаца ба-
гинда.
колутање с. багиндане. ~ удвоје багин-
дане по двојо.
кондиција ж. кондиция. **радна** ~ работна
кондиция.
конопац х. штрант.
контранапад х. контранапад.
координација ж. координация. ~ по-
крета координация рухох.
кошље с. кошля.
корак х. крок, крочай, клизни ~ шлиз-
каци, корчоляци крок, крочай, ма-
зуркин ~ мазурков крочай, полкин ~
полков крочай, **поскочни** ~ подскочни
крочай. **преступни** ~ преступни кро-
чай.
корачни -а -о крочни. ~ нога крочна
нога.
корективни -а -о корективни. ~ дејство
телесних вежби корективне дејство
тлесних вежбох.
корнер х. корнер.
котрљање с. катуляне. ~ лопте катуля-
не лабди.
кош х. кош.
кошарка ж. кошарка.

кошаркашки -а -о кошаркашки. ~ став
кошаркашки став.
краул х. краул.
кретање с. рушане. **криволинијско** ~
криволинијне рушане. **лажно** ~ (фин-
та) фалшиве рушане (финта). **фигу-
ративно** ~ фигуративне рушане. **цик-
цак** ~ цик-цак рушане.
крос х. крос.
круг х. (мн. кругови) круг, карика. **бочни**
кругови бочни круги. **дохватни кру-
говн** долашни карики. **налево** ~! на
ліво круг!
кугла ж. куля.
куглање с. гуглане.
култура ж. култура. **физичка** ~ физична
култура.

Л

лабављење с. лабавене.
лево присл. ліво. **на** ~ на ліво
леворучно присл. **ліворучно**
лестве мн драбинка **морнарске** **лестве**
моряца драбинка
лет х. лещене
лигамент х. лигамент.
лични -а -о особни. ~ **грешка** играча
особна гришка бавяча.
лобовање с. лобоване.
логор х. табор.
логоровање с. табороване.
логорски -а -о таборски. ~ **ватра** табор-
ски огонь.
лопта ж. лабда. **медицинске** **лопте** ме-
дицински лабди. **повратна** ~ повратна
лабда. „**чекићем**“ **додавање** **лопте**
зоз „млатком“ **додаване** лабди.
лоптање с. лабдане.
лоптица ж. лабдошка.
лордоза ж. лордоза.
лук х. лук. **чеони** **луковн** чолови луки.

Љ

љуљање с. гомбане.

М

марш х. марш. **напред** ~! **напредок**
марш!
марширање с. маршироване.
мач х. мач.
мачевалац х. мачовач.
мачевање с. мачоване.
медаља ж. медаля, металія.
међуноскок х. међашиодскок.
међураступ х. међазирозступ.
међускок х. међзискок.

(*Мясарча*), мясникъ рѣжетъ быдло и про-
даеть мясо.

Горсаръ робить изъ глины горчки, жбаны,
миски, блюда, тепши, брытванки, горлята.

Ткачъ робить изъ пряжи полотно: изъ его
працы — полотна — маемъ сорочки, обрусы,
плахты, ручники, и мѣхи.

Мотузаръ крутитъ изъ прядива, или изъ
клуча мотузы.

Гарбаръ выправить сыру (сурову) кожу: изъ
ней править *чижмаръ* чижмы, а худобный
человѣкъ *себѣ* бочкоры; изъ кожи готовить
сапожники (*шустеръ*) топанки, черевики.

Кравецъ шить платя, ноговицы; а *зубаньяръ*
стареется, чтобы мы мали гуни.

Капеломошаръ править капелюхи (калапы),
клубуки.

Учебник зложени на основи народней бешеди, а цо видно по народних
загадкох и присловкох. Една загадка глаши:

„Ето округли млин,
полно у нѣм колеса:
цо то у нѣм шепта: тик, так, тик,
як у шерточку: тик, так, тик;
гоч колеса ма вельо,
не змеле вон нічого“.

Даскельо присловки:

Без работи нет колача;
Яки кореня, таки и нашеня;
Без муки нет науки;
Дзе хлѣб и вода, там нет гладу;
Хвали до повали;
Пес бреше, витор неше.

Лю. М.

ПРИЛОГ ЗОЗ ТЕРМИНОЛОГІЇ

Члени Секції лектороx и прекладательоx при Дружтве за руски язик и литературу отримали даскельо роботни сходи на котриx розпатране и верификоване векише число терминоx котри ше зявели у рижних обласцоx прекладательства. Найвецей термини, медзитим, доручени зоз Прекладательней служби Скупштини САПВ и Вивершней ради и Рускей редакції РТВ Нови Сад, цо, правда, указуе на одредзене сотрудничтво у розришованю тей проблематики але источасно не може значит и тото же други служби и институції не маю подобни почежкосци. Прето ше у 1979. року обчекуе и ще ширше сотрудничтво членоx зоз шидцких пунктоx, окреме гевтиx при котриx ше терминологийни почежкосци зявлюю такповесц каждодньово.

A

аргатоване — тур. ист. аргатоване, випольнов. натур. обовязки, приму-
щуоца робота

B

берзански — берзови
борт — борт
брвно — бревно
бурташ — шуйташ
бушачи — вартаче

B

важећи — важащи
већати — радзити ше
вѣјак — вѣвѣт
вѣтло — корба
врзѣна — шлот
врхушка — верхушка

Г

гајка — прецка, каричка
геодетски — геодетни
глежњак — надципелове плаценко
глодачи — фрезере
гојзерѣца — гојзерѣца, алхимистична ци-
пела
голет — гола поверхносц
голотѣна — голота
горноник — горилник
градобитан (-тѣи) — камеишови, лядови
гуњ — гуњ (файта кожука)
гусле — гусли

Д

дангуба — нероботник, ленох
двојство — двојство
дивит — дивит, каламар, тинтарница
доламанца — доламочка
доља — долина
домаја — завичай, дом
доставна књѣга — доручна књѣжка
доставница — доручница
дроб — бураги, дробина
дубоке ципеле — високи ципели
дурашан — ветромовни

Ђ

ђуле — куля

Ж

жагор — жубротане
жит — жит, печат
жрвањ — млински камен, ручни млин

З

земаи — тур. земаи, час
злочиначки — злодѣйски
зобати — есц зарно
зобити — кармити з овсом
зона — габза
зонаја — труба за доволване
значај — значносц
значење — значене
злурадост — злурадосц
зујање — гурчане; бринене; гучане

И

изазов — виволанка
изиграти — 1. заобисц (закон) 2. спред-
нуц (особу)
изрека — вирекнуце
изузеће — виокремене
имендан — имени дзень
исказ — виказ
испостава — вишпостава
испуск — вишпущене

Ј

јаукати — йойчац

К

казиване — приповедане
капуљача — капуљача
кејски зид — кејски мур, кејови мур
кепер — кепер
клада — кладка
клизна (лежипта) — шлизкаюци лежиска
кљуна — ключка
кожарски — скорарски
кожна галантерија — скоряна галанте-
рия
коље — колѣки
комешати се — кормацац ше
косар — косир
котрљајући — котуляци
крагна — галер, газучка
крвнички — збойнички
крвинна — даванѣна у крви
кресити — искриц
крма — керма
крзнари — бундичкаре
крзнаши — бундичкаше
крој — крой
крсна слава — кресна слава
крстак — крижник
куглични лежај — куљкове лежиско
кукавац — бидник
кукавче — бидвятко
кукаче — заквачуюци драбинки
кукавица — зоол. куковка, фиг. бидник
кукавични — биднички
куршум — кулька

Л

лелекати — нарикац
лепнути се — зорвѣц ше, таргвуц ше
литѣца — прикра стена

М

меднотекари — медиотекаре
менгеле — птафшток
мрачванство — обскуранство

Н

навртка — клатка, матка
надзорник — надпатрач
надметање — змагане
нараменица — наплечник
нарукавље — нарукаве
наруквица — бразлета, наруквица
нафтни деривати — нафтово деривати
нафтна индустрија — нафтна индустрия
неваљалство — недоброта
недолично понашање — непришвечливе
справоване
ниподаштаване — онѣчомъванене
напивак — нашиток

О

обест — бесносц
обојак — онучка
оборив доказ — звалѣви доказ
одбацити — одруциц
одбранацтво — одбранацтво
одрон — оброн
оковратник — галер
опак — зли
орашје — орехов овоцник, орешник
опасач — пашемник
ородити се — породзинац ше
осујетити — онеможливити
отимарити — очесац
отпремна књѣга — књѣжка одпосиланя
отсек — оддѣл
очевѣдац — очевѣдник

П

пазар — приход
пазарити — куповац, тарговац
перјаница — чуба (о птицоx)
печат — печат
пеш — пеш
пишак — пишалка
писан — писани
писмени — писани, писмени
плетачки — штрикерски, кошаркарски
плоха — поверхносц
побратим — побратим
поданик — поддани
подбрадник капе — подбрадник шапки
подвргнути (се) — подложѣти, поддац
(ше)
повратница — повратница
поименично — понаособ
полазни — рупаюци
посластичари — цукраре, лакоткаре
поштански преградац — поштански фах
потоњи — спидуюци, наступни
прамац — нос чамца (ладѣ) (о плѣвадлу)
превозник — превозник
превознички — превознички

прегршт — гарсц
предбележба — предзначка
предноички — предзальнови
преклопац — преклоп
пресвлака за капу — преблечиво за шапку
претеза — превага
приводити — приводиц
прикучити се — приближиц ше, прицагнуц ше
прометни — обточни
проследити — прешлѣдиц
професионалан — професионални, професијни
пртина — угажена, уташпана дражка у штигу

P

разборит — розумни, мудри, розложни
раље — челосц
раскрикати — розодкриц, демаскировац
расположивост — розполагаюцосц
рачунар — рахунар
ревер — ревер
революционаран — революционерни
революциони — революцијни
резачи — резаче
реметити — нарушовац, потушовац, нагубйовац
руно — волна

C

самар — тур. самар
својатање — својтане, наволоване својм
селамент — ратунок
сердар — старшина, поглавар
синтетски полиметри — синтетични полиметри
скуп — 1. мат. множество; 2. сход
слабић — слаби човек
смер — 1. физ. смисел; 2. пед. напјам
соптати — чеждо дихац, хришц
спојница — тех. злучница, капча
спратност — поверховносц
спроводити — припровадзовац
спроводна документација — документација припровадзованя
спроводничка служба — служба припровадзованя
срма — чисте стрибло
ставити ван употребе — вигопчиц зоз хаснованя, положити звопка хасн.
сталак — столк, ножсц
стругар — токар
сунцобран — 1. слункобран; 2. криса
сурунѣја — старудия
сучељанање — соочоване, конфронтоване

T

тамнопути — цмей скори
ткачки — ткацки
туристички водич — туристични водзач
тор — аколь

Ђ

ђурак — першњак

У

уквѣжба — уквѣжоване
уложак — уложок
уметак — укладок, укладка
умиљат — умилни
умоболан — душевно хори
уиртач — шлецови ремень
упросечивање — устредковане
уровниловка — уравниловка
усијано гвождје — розжирячене железоз
успор — спомалшене
утрошак — утрошок
утроштити — утроштити

X

хемиграфи — хемиграфи

Ц

цокуле — боканчи

Ч

чаура — фишек
чешагѣја — огребло
чивѣја — клинок

Ш

шајака — шаяка, аба
штамбиљ — штемшель
шугерице — онучки

Пририхтали:

Гелена Медсцова и
Владимир Бесермија

место с. место. на месту вољно! на месце вољно!
мета ж. мета.
мотка ж. палица.
моторични -а -о моторични. моторичке
особине моторични прикмети.
мрежа ж. мрежа.

Н

набацивање с. наруцоване.
надлактни -а -о надлокцови.
назад присл. назадок.
наизменичан -чна -чно вименкови. ~ став вименкови став.
напад х. напад.
нападач х. нападач.
напор х. усиловносц.
напрезање с. напнане.
наскок наскок. ~ до упора наскок до упору.
наступ х. виступ.
натрашке присл. задком.
натхврат х. надхврат.
наупор присл. наупор.
нишан х. мушка. — узети на ~ вжац на у мушку.
нишањење с. циљоване.
ногомет х. футбол.
нокаут х. нокаут.

Њ

њих х. гойсане. ~ у подпору гойсане у подпору.
њихање с. гойсане.

О

обеножни -а -о двоножни.
оберучно присл. з обидвома руками.
обликовање с. оформйоване ~ кретѣя оформйоване рушањох.
вежбе обликовања вежби оформйованя.
оброњавање с. (скиац.) одшлѣковане.
обртање с. обрацане.
обруч х. обруч.
обухват х. облапунок.
оданињање с. одпуцоване.
одбојка ж. одбойка.
одбочка ж. одбочка.
одбрана ж. охрана. зонска ~ зонска охрана.
одбрабени -а -о охранебни. ~ играч охранебни бавяч.
одгиб х. одгиб.
одгуравање с. одриљоване.

одклон х. одклон.
одмор х. одпочивок. активан ~ активни одпочивок.
одножни -а -о одножни. ~ упор одножни упор.
однопка ж. однопка.
одњих х. одгойсане.
одручење с. одручене.
одручити -им одручит.
одручно присл. одручно.
одскок х. одскок. једноножни ~ едноножни одскок.
одсук х. одсук.
окно с. очко ~ лестава очко драбинки.
окомнто присл. вертикално.
окрет х. обрацене. двојни ~ двојне обрацене.
окретност ж. верткосц.
олимпијски -а -о олимпијни. олимпијске игре олимпијни бависка.
омча ж. шилка.
опирање с. одперане.
опкорачни -а -о обкочни. ~ техника обкочна техника.
опрема ж. опрема.
опружен -а -о випросцени. опружени седови випросцени шеди.
опружено присл. випросчено.
откорачни -а -о одкочни.
отискивање с. оддисковане.

П

пад х. пад.
падобранство с. падобранство.
палица ж. палица.
пар х. пара. на парове разбројс! на пари пречипшл ше! у паровима по парох.
партер х. партер.
педаљ х. педаљ.
пелота ж. пелота.
пењање с. пендране. ~ присловом пендране з операньом.
пераје с. (мн. пераја) парки за плѣване.
пест ж. песц.
петобој х. пейѣбой.
пехар х. погар спортски ~ спортски погар.
пивота ж. пивота.
пивограње с. пивотоване.
пѣруета ж. пѣруета.
плес х. танец.
плесање с. танцоване.
плесач х. танечник.
плесачица ж. танечница.
плесни -а -о танечни. ~ елементи танечни елементи. ~ корацн танечни крочаї.
пливање с. плѣване.
плочца ж. (гок.) пак.
плужење с. плутоване.

пљужни -а -о пљужни. ~ завој пљужна кривина. ~ лук пљужни лук.
пљескање с. кляпкане.
пљоптимце присл. плязом.
победник х. побидник.
повалка ж. повалька.
повлачење с. поцаговане.
погнуто присл. погнуто.
погрчено присл. скурчено.
подлакти -а -о подлокпови.
подпор х. подпор. ~ о рукама подпор на рукох.
подражавање с. имитоване.
„позор„! викр. „меркуј“!
поет х. поет.
поигравање с. побављоване.
појас х. пас. ~ у ђудоу пас у джудоу.
поклецавање с. поклековане.
покрет х. рух.
покретљивост ж. рухомосц.
покретни -а -о рухоми. ~ игра рухоме бависко.
полазак х. рушане.
полигон х. полигон.
полка ж. полка.
поло х. поло.
положај х. положене. приземни ~ приземне положене
полузасук х. полузасук.
полунелзон х. полунелзон.
полуодсук х. полуодсук.
полуфинале х. полуфинале.
померање с. премесцане.
помицање с. помцкуване.
поџих х. погойсане.
попречно присл. крижом.
поскок х. подскок. „жабљџ“ поскоци „жабово“ подскоки.
потгљак х. затгљок.
потгскивање с. поцисковане.
потрбушке присл. на бруху.
потрком присл. з побегом.
потстицај х. порив.
потхват х. подхват.
почуцањ х. покукнуче.
пратилац х. провадзач.
пратилца ж. провадзачи рух.
пратња ж. провадзене.
предвежба ж. предвежба.
предводник х. предводник.
предводница ж. предводница.
предгиб х. предгиб.
предклон х. предклон.
предкорак х. предкрочай.
предкорачни -а -о предкрочни.
предљуљај х. предгомбане.
предножење х. предножене.
предножити -им предножити.
предножни -а -о предножни.
преднопка ж. преднопка.
предџих х. предгойсане.
предручење с. предручене.

предручити -им предручити.
предручно присл. предручно.
предскок х. предскок. ~ надесно предскок на право.
преклапање с. преклопљоване.
преклапањем присл. з преклопљованом.
прекопит х. прекопит. ~ назад прекопит назадок. ~ напред прекопит напредок.
прелажење с. переходзене.
премах х. премах.
претмет х. преруцене. летећи ~ летаце преруцене. летећи ~ странце летаце преруцене на бок. ~ назад преруцене назадок. ~ напред преруцене напредок. ~ странце преруцене на бок, нар. „циган-карикя“.
пренос х. преношене.
препона ж. препона.
препрека ж. препречене.
пресед х. прешед.
преседање с. прешедане.
пресинг х. пресинг.
прескакање с. прескаковане.
прескок х. прескок.
престројавање с. претройоване.
претрчавање с. пребеговане.
прехват х. прехват.
пречка ж. друкоч.
привлачење с. прицаговане.
примање с. примане. бочно ~ лопте бочне примане ладди.
приножити -им приножити.
приножно присл. приножно.
припрема ж. прирхтоване. физика ~ физичне прирхтоване.
приредба ж. манифестација.
приручење с. приручене.
прятка ж. друкоч.
провлачење с. прецаговане.
продор х. пребиване.
проигравање с. пребављоване.
простор х. простор. казнени ~ каребни простор.
пропулзивни -а -о пропулзивни. ~ фаза (плв.) пропулзивна фаза.
пропулзија ж. рпопулзија.
пружено присл. випросчено.
пузање с. пшмикане.
пуцањ х. штрелене.
пушка ж. пушка.

Р

раван ж. ровня. бочна ~ бочна ровня. чеона ~ чолова ровня.
равнотежа ж. равновага.
рагби х. рагби.
разбој х. розбой. двовисински ~ двовисотни розбой. паралелни ~ паралелни розбой.

развлачење с. розпаговане.
разгибавање с. розрушоване.
разгибати -ам розрушац.
разножно присл. розножно.
разноручно присл. рижноручно.
разношка ж. розношка.
разовка ж. разовка.
рамени -а -о плецови. ~ појас плецови појас.
рамени -а -о плецови. ~ бацање плецове руцане.
рам х. рамик. рамови шведске ктупе рамики шведскей лавки.
раскорачни -а -о розкрочни. ~ заклон розкрочни заклон. ~ колут розкрочна багинда.
рвање с. пасоване. пеливанско ~ пеливанске пасоване.
регата ж. регата.
ред х. шор. у двојне редове! до двојних шорох! одвајање редова оддвојоване шорох.
реквизит х. реквизит.
рекет х. рекет.
рекреација ж. рекреација.
рекорд х. рекорд.
рели х. рели.
репрезентација ж. репрезентација.
риболов х. риболов. подводни ~ подводни риболов.
риболовац х. рибар.
ринг х. ринг.
рипстол х. рипстол.
рис х. рис.
ритам х. рит(е)м.
ритмика ж. ритмика.
ритмички -а -о ритмички ~ гимнастичка ритмична гимнастика.
ритмичке игре ритмични танци.
ројтер х. ројтер. ~ даска ројтер даска
рошпе ж. мн. рошпу
рошење с. мурање.
рукомет х. рукомет.

С

сагнут -а -о зогнути. сагнутом положају у зогнутим положено.
салто х. салто.
санкање с. санкане.
санке х. саночки.
саскок х. зоскок. подметни ~ подкладни заскок. ~ странце заскок боком. ~ у заљуљају зоскок у загомбаню. ~ у предљуљају зоскок у предгомбаню.
саступ х. зоступ.
сед х. шед. ~ разножни шед розножни.
седмерац х. седмерец.
серва ж. серва.
сет х. сет.
скакалица ж. скакальня.
скакутање с. подскаковане.

скијање с. скијање.
скије ж. мн. скиј.
склек х. склек.
склонка ж. склонка.
склопци -им склопиц. ~ тело склопиц цело.
склопка ж. склопка.
скок х. скок. далековисоки ~ далековисоки скок. „дечја“ ~ „дзецински“ скок. = „јеленски“ ~ „елењски“ скок. „маказе“ ~ у вис“ „ножнички“ скок до висока. „мачји“ ~ „мачков“ скок. ~ у вис скок до висока. — у даљ скок до далека. „скок-шут“ „скок-руцање“.
сколиоза ж. сколиоза.
скочост ж. скочосц.
слалом х. слалом.
слет х. злет.
смеч х. смеч.
смечер х. смечер.
смечирати -ам смечовац.
смук х. смук.
смучање скијање. алпско ~ алпийске скијање.
сножити -им сножити.
спорт х. спорт.
спортиста х. спортист.
спортски -а -о спортски. ~ значка спортска значка. спортске гране спортски ковари.
способност ж. способносц. психофизичка ~ психофизична способносц. физичка ~ физична способносц.
спремност ж. порихтосц.
спретност ж. схопносц.
спринт х. шпринт.
спринтер х. шпринтер.
спринтерице ж. мн. шпринтерици.
спуст х. спуст.
сраз х. сраз.
став х. став ~ мерни став мерни. ~ мирно став мирно. ~ на раменима на раменима став на плечох. ~ ножни став ножни. ~ откочни став откочни. ~ равни став равни. ~ раскорачни став розкрочни. ~ распетни став розпетни. ~ „свећа“ став „швичка“. ~ спетни став спетни. спој ни предџи ~ злучни предџи став.
сталак х. сталок.
старт х. старт. ниски ~ низки старт.
стартер х. стартер.
стартни -а -о стартни. ~ блок стартни блок.
статива ж. статива.
стил х. стил. леђни хрибтови стил. прени ~ першови стил.
стиплчез х. стилчез.
стојећи присл. стојац.
стојни -а -о стојни. ~ нога стојна нога. ~ упор стојни упор.

стони -а -о столни. ~ тенис столни тенис, пинг-понг.
стопало с. талпа. пуна стопа лаполни талпи. равна стопала ровни талпи.
стражњи -а -е задкови.
странце присл. боком. вођење лопте ~ водзене лабди боком.
„средл“, х. „средл“.
стрелаштво с. штреляцтво.
стрмоглаво присл. горездом.
строй х. строй.
стројеви -а -о стройови. стројеве вежбе стройови вежби. стројеве игре стройови бависка. ~ корак стройови крочай.
струњача ж. струњача.
сувежбач х. совежбач.
сунграч х. собавјач.
сун х. таргнуце. гйбање суновима гйбане з таргнуцама.
суножно присл. зножно.
суручно присл. зручно.

Т

табор х. табор.
такмичар х. змагатель.
такмичење с. змагане.
тактика ж. тактика. ~ игре тактика бависка.
тег х. кулиа.
телесни -а -о тјлесни. ~ деформитет тјлесни деформитет.
теловежба ж. тјловежба.
теловежбени -а -о тјловежбовни. ~ композиције тјловежбовни композицији.
тенис х. тенис.
терен х. терен.
техника ж. техника. „корачна“, ~ кро- чайна техника.
трзај х. таргнуце.
тренер х. тренер.
трибина ж. трибина.
трка ж. обеговане.
тркач х. бегач.
тркачки -а -о обеговацки. ~ корак бегачи крочай. ~ стаза дражка за бегане.
троскок х. троскок.
тротинет х. тротинет.
трчање с. бегане.

У

убацивање с. уруцоване.
увинуће с. винуће.
ударац х. руцене. вдерене, бице, коп- нуце.
удвоје присл. по двојо.
уже с. панъвап.

уздуж присл. воздлуж.
узмах х. возмах.
узнет -а -о вознешени.
узручити -им возручиц.
узручење с. возручене.
уједначен -а -о виедначени.
укрштате с. прекржоване.
улажење с. уходзене.
улучити -им улучиц. ~ склопљено улу- чиц склопено.
унакрсни -а -о накржни. ~ корацн на- кржни крочай.
унакрсно присл. накржно.
„уни ач“, х. „унивач“.
упирање с. уперане.
упор х. упор. ~ задњи упор задњи. ~ на рукама упор на рукох. ~ предњи упор предњи. ~ пред шакама упор пред дланяма. ~ седећи упор шед- заци. на јачуши на упор шедлаци.
упоредо присл. паралелно.
ускакање с. ускаковане.
усклопни -а -о усклопни.
успон х. спиване.
успон х. спиване.
усправ х. виспросцене.
усправно присл. випросчено.
утакмица ж. змагане.
утрквивати -ујем обеговац.
утрчавање с. убеговане.

Ф

фаул х. фаул.
фаулиран -а -о фауловани.
фер-шлеј х. фер-шлей.
феннале с. финале.
финални -а -о финални.
финиш х. финиш.
финта ж. финта.
финтирање с. финтоване.
„флап“, „флап“.
„фозбери“, х. „фозбери“.
формаија ж. формация.
форхенд х. форгенд.
фотофиниш х. фотофиниш.
футбал х. футбол.

Х

хват х. хват.
хватаљке ж. мн. ручки коњ са хватаљ- кама коњ з ручкама.
ход х. ходзене. ~ усправно ходзене випросчено.
ходање с. ходзене. ~ у успону ходзене зоз спинањом, спинаце ходзене. сло- бодно ~ шлебодне ходзене. четворо- ножно ходање ходзене опшвернож.
хокеј х. гокеј.
„хорајн“ х. „горайн“.
хрбат х. хрибет. ~ пести хрибет пестци.

Ц

центарфор х. центерфор.
циљ х. циљ.

Ч

чамац х. чамен.
чланица ж. член.
четвртфинални -а, -о штвартинфинални.
чун х. бабка, кегла.
чучањ х. кукунуце.

Џ

џудо х. држудо.

Ш

шатор х. шатор.
шпах х. шпах.
шведски -а -о шведски. ~ клупа шведска лавка. ~ сандук шведска лада. швед- ске лестве шведска драбинка, рип- стол.
шпага ж. шпага.
штап х. палица.
штафета ж. штафета.
штјатник х. штјатник.
штоперница ж. штоперка, секундомер.
шут х. рудане, бице, копнуце.

ЗВИТ О РОБОТИ ВИВЕРШНОГО ОДБОРУ, СЕКЦІЙОХ И КОМИСИЙОХ У 1978. РОКУ

Дружтво за руски язык и литературу основане у децембру 1970. року зоз цильом же би непрерывно робело на розвою языка и литературней творчосци, оценьовало стан у тей обласци и указовало на дальши напрям розвою языка и литературней творчосци у нашим самоуправним соціалістичним дружтве.

Перша делегатна Скупштина Дружтва за руски язык и литературу отримана у Новим Садзе 20. децембра 1975. року и у ей роботі вжали учасц коло 60 члени. На основи нового Статута Дружтва, ускладненого з Уставом и одлуками X конгреса СКЮ, була отворена можливість за звекшане членох. Дзекуючи тому, по штицких наших местох оформени нови організаційни єдинки Дружтва — активи и подружніци (у Руским Керестуре, Кули, Вербаше, Коцуре, Дюрдьове, Новим Орахове, Новим Садзе и Шиду), котри делеговали до новей Скупштини Дружтва 41 делегата. Спомедзи того числа 11 делегати вибрани за членох Вивершного одбору, 3 до надпатраючого, котри на основи Статута не лем вивершни орган Скупштини але и цалого Дружтва у тирваню штирох рокох, т. е. по конец 1979. року, кеди ше ма окончич виберанкова схадзка Скупштини Дружтва.

Цала работа Дружтва ше одвивала у секційох и комисийох, потим у подружніцох и активох по местох. Дружтво ма 360 членох.

Вивершни одбор отримал штири преширени схадзки на котрих окремпку увагу, од початку по конец, пошвечел організовано и реалізовано наукового Советованя на тему „Стан и розвой руского языка и литературней творчосци”, зоз чим источно означал и 50-рочніцу народзєня

нашого найвизначнейшого повойнового лингвіста и познатого писателя и педагога — професора Миколи Кочиша.

Тиж так, не менша увага була придана розпатраню и анализованю витворіюваня планох и програмох роботи Вивершного одбору, секційох и комисийох, а меней подружніцох и активох. Вивершни одбор през цали час порядне информовал своїх делегатох о роботі на реалізовано проектах, потим о достатих средствах од СИЗ-ох за культуру и науку за роботі на існуючих проектах.

Уж такой на почетку рока, а по отриманей рочней Скупштини Дружтва, Вивершни одбор, на своей преширеней схадзки 14. януара 1978. року на основи прилапеней програми, конкретне задлужел и особи за реалізоване дзепоедних задаткох. Оформена роботна група котра виробела концепцію наукового Советованя, а потим и конечни елаборат. У вязи зоз спомнутим Советованьом водзени розгварки у ПК ССРНВ, дзе присуствовали представителе зоз штицких покраїнских дружтвено-політичних, культурно-просвітних и науково-образовних організаційох и институтіюх, на основи чого дата полна потримовка спомнутому Советованю. Окреме були водзени розгварки и на Деканату Філософского факультета, у КО КПЗ Войводини, у Покраїнским секретариату за образование, науку и культуру, Педагогійним институту, Матичи сербскей, зоз студентами на Лекторату за руск яз к на Філософским факультету и индзей. Источно тоті розгварки були вихасновани и за оцєну тєрашнього стану и дальшого розвою языка и литературней творчосци, о роботі на проектах, о кадро-

вих проблемох и винаходзєню драги за їх рішованє итд.

Члени ВО були задлужени присуствац, допомогнуц и провадзиц роботу активох и подружніцох по местох. Константованє же подружніци ище вше не нашли свойо место дійствованя за цо ище вше існовали оправдани причини, док нови програмни задатки ПК ССРНВ предвидзую корєньово вимєнки у поглядзє організованосци членства по општинаох и месних засадіцох, так же уж у слідуючим року можеме очековац успішнейшу роботу активох и подружніцох.

ВО порядне провадзел и анализовал роботу секційох и комисийох по квадратох, а тиж и полрочни и рочни витворєня програмох, ведно зоз финансијними звитами и планами. Окреме у тим року работа ВО була интензивна и динамична.

Лингвістична секція на роботі сербскогорватско-русского словніка першу часц роботи приводзи ту концу. У першим кварталє 1979. року материя ма буц обробена и придата.

Комисия за правопис у 1978. року не приступела ту роботі на Правопису. Члени комисіи ше соглашели же би матерію поделєли по букваох и у 1979. року почали зазберовац материял за Правопис и Правописни словнік.

Секція за науково-вигледовацку и видавательну діялносц на реалізовано Лексикологійней картотеки руского языка обробела понад 100 тисячи матрици, за котри преостало лем финалне узбучованє цалосного материялу.

Работа на виробку ретроспективней Библиографіи Руснацох у Югославіи ше одвива справ усвоєней програми. Приведзени ту концу слідуюци роботи:

— Ретроспективна библиография кнїжкох на руским языке (оригинални діла и прєклади на руским языке) и кнїжки прєложени з руского языка;

— „Руски калєндар” за период 1920—1940. рок и „Руски народни калєндар Заря” за период 1935—1941. рок. Змист и рєгистри.

На основи існуючого стану виробена програма роботи на реалізації прєкєта Ономастично-лексикографских вигледованьох. Отримани семинар зоз сотрудіками и окончєне вписованє власних менох зоз Кнїжки народзєних у Руским Керестуре и Коцуре за период 1945—1955. рок.

Секція лекторох и прєкладательох отримала пейцсхадзки самостойно и

ведно зоз Здружєньом наукових и фахових прєкладательох Войводини.

Окрем роботи на реалізовано своей програми роботи, члени тей секції участвовали у пририхтованю и розпатраню фондуса терминох и виразох з основних тезох за пририхтованє становискох и документох XI конгреса СКЮ, потим у розпатраню роботней верзиі Словніка дружтвено-політичєй терминологіи, розширишо; ваню терминох котри ше зявлюю як проблем у каждодньовей пракси и под.

— Зробена анализа провадзєня усного и писаного висловіюваня у школах, а работа обявена у брошурі Педагогійного института Войводини.

— Розпатрена єдна часц терминох котра будзє и обявена.

— Члени секції вжали активну учасц у пририхтованю, а тиж так и на самим Советованю о языке и литератури.

Секція за виучованє и пєствованє руского языка отримала два схадзки. Зоз запланованих активносцох витворєла:

— активно сотрудзовала з Педагогійним институтом Войводини на організовано семинарох за просвітних роботнікох;

— дала помоц Институту у роботі на анализі реалізації наставней програми руского языка у основней школи, при виробку програми руского языка за школярох у иножємствє, при роботі на корєкційох наставних програмох и концєпційох учебнікох руского языка;

— прєвжала крочач же би АТП „Дядя” ведно з Радио Новим Садом окончєли зниманє потрібних литературних текстох у прози на магнєтофонски пантліки за потреби настави;

— ведно зоз Секцию лекторох и прєкладательох порушала роботу на виробку терминологійного словніка з физичней культури и биології.

Секція за литературу з нагоди отримованя „Митинга поезиі и музики младих”, у рамикох Фєстивала „Червена ружа 78”, беспостредно по закончєню Митинга, отримала розгварки о литературней творчосци вообщє, односно о литератури младих.

У рамикох стретнуца писательох „Фрушкогорски сусрєти” у Врднику з активну учасцу була заступєна и руска литература у форми писаного реферата на тему: „Шлєбода творчосци у рускей литератури”. Секція тиж так пририхтала и часц реферата з нагоди „Мєшаца кнїжки” у Зрєнїяниу.

У рамках Совітованя о язика и літератури, Секція пририхтала и реалізувала рецитал (колаж текстох Миколи Кочинца): „Чом таке кратке небо на во-стоку”.

Секція за заберованє и виучованє народногу скарбу робела на записованю, на магнетофонски пантліки, усну народну творчосц у Руским Керестуре и Коцуре и на салаших медзи Керестуром, Коцуром, Вербасом и Кулу. У часопису МАК предлужена акция на заберованє старих фотографийох, а найактивнейшим подзелени награди, котри забезпечел Войводянски музей и Мак. У „Пионерскей заградки” успішно предлужена акция на записованю и обявйованю народних творох у котрей уключени школяре и старши. У Коцуре оформени Клуб любителейох народней культуры, а предвидзене же би ше тото зробело и у Руским Керестуре.

ПРОГРАМА РОБОТИ ВИВЕРШНОГО ОДБОРУ, СЕКЦИЙОХ И КОМИСИЙОХ У 1979. РОКУ

Вивершини одбор у своїм обяжним плане роботи окреме визначел означованє ювильейох 60-рочнїци КПЮ/СКЮ, Свндикатох, СКОЙ-а и 35-рочнїци ошлебодзєня Войводини. Понеже ше у тим року наповнює и 60 роки од снованя РНПЦ, завжате становиско же би ше приступело ту за заберованю жридлох культурней прешлосци, а за початок же би ше обявйовало прилоги док не дозрею условия за отворанє проєкта.

Окремна увага будзе унапрямена на розпатранє и прилапйованє Закона о дружтвених організаційох, потим на прилапйованя заєднїцких програмох дружтвух за язика народох и народносцох Войводини, забезпечованє учаснїкох у роботи Конгреса славистох у Любляни, забезпечованє виданя материялох з наукового Совітованя и других проєктох.

Члени Во буду активно робити на ускладзованю програмох секційох и комисийох, як и на розпатраню и прилапйованю витворєних програмох роботи. Тиж так не виостане ані помоц у роботі активом и подружнїцом по местох, а запланована и активносц на звекшаню числа членох, як и видаваню рочного гласнїка „Творчосц”.

Лингвистична секция предлужа роботу на виробку Словнїка сербскогорват-

У акції на заберованю старих виданьох зазначени значни успихи. Позберани даскельо контракти зоз конца прешлого вику; чече акция на збераню старих виданьох зоз медзивойноговго периоду итд.

Діялносц Дружтва, його секційох и комисийох у 1978. року була финансowana з боку Самоуправней интересней заєднїци за наукову роботу Войводини, Самоуправней интересней заєднїци культуры Войводини, Самоуправней интересней заєднїци општини Бачка Тополя, Покраїнского заводу за видаванє учебнїкох и власних приходох од членарини. На мене порядней діялносци и роботи на наукововигледавацких проєктох у 1978. року Дружтво достало 432.680 динари.

ско-русского, на другой фази: дополньованю и редитованю. Робота будзе тирва през цали рок и предлужа ше у 1980.

Комисия за правопис приступи заберованю материялу за Правопис и Правописни словнїк.

Секция за наукововигледавацку и видавателнѹ діялносц ма у плане забезпечит матрици за обробок, так же би у доглядним чаше могла забезпечит 250—300 тисячи матрици зоз чим би ше могло приступити ту науковому обробку материялу.

На проєкту Библиография о Руснацох у Югославиї остало ище обробит: „Руски новини” од 1924. по 1940. рок; „Руске слово” од 1945. року та надалей; потим библиографию текстох на язикох народох Югославиї и народносцох Войводини обявених у часописох (преклады з руского, тексти о Руснацох и тексти писателюх Руснацох). Тот план будзе реалізуван под час вел орочної роботи.

На проєкту Ономастично-лексикологични вигледованя ше предлужа з виписованьом власних менох по наших местох зоз Кнїжки народзєних.

Секция лекторох и прекладателюх будзе систематично ршовац проблеми котри ше каждодньово зяваю у роботі редакційох, прекладателнїх службох и

школох, а окреме будзе розришовац и утвердзовац термини котри ше по шхадзку зявели як нерішени.

Секция предлужа роботу на започатим провадзєню усного и писаного висловйованя у школи, ведно зоз Секцию за виучованє и пєстованє руского язика як и з Педагогичним институтом Войводини. Запровадзи анализи новопреложєних учебнїкох за заєднїцке общє и профєсйноунапрямене образованє. Оброби фондус продукційно-технїчней и марксистичней терминологий, цо остало ище незробєне у одношеню на други школски предмети.

Секция за виучованє и пєстованє руского язика будзе и надалей помагач при планованю и організованю усовершованя просвїтних роботнїкох ведно з Педагогичним институтом и Лекторатом Филозофского факултета. Ведно з Институтом вежне учасц у провадзєню и окончованю анализи реалізацій наставней програми руского язика у основним и среднїм образованю; помогне у роботі на корекційох програмох руского язика и при виробку концепцій учебнїкох руского язика.

Окремну увагу Секция прида провадзєню пєстованя культуры висловйованя школярох; зроби анализу найновших прекладаох учебнїкох за основну и средню школу (ведно зоз Секцию лекторох и прекладателюх).

У сотрудинїцтвє з Педагогичним институтом Войводини и Лекторатом руского язика пририхта план усовершованя у руским язика по пунктох: Руски Керестур, Коцур, Нови Сад (просвїтни роботнїки, новинаре и прекладателе). У рамках акцій „Мєшац кнїжки”, ведно з младежским часописом МАК, розпише конкурс за школярох на тему: „За красу и чистоту руского язика”.

Секция за литературу заплановала реалізувац теми: „Нова руска драматургия” и „Кратка руска приповедка” у рамках стретнуца литературних секційох.

Тиж так заплановала и отримованє традиційного „округлого стола” у рамках Митинга поезий и музики младих, кеди предвидзєне и означованє 75-рочнїци виходзєня кнїжки „З мойого валала”, потим отримованє вистави руских кнїжкох и учебнїкох, як и означованє рочнїцох

наших писателюх Янка Фейси и Михайла Ковача.

Секция ше уключи до акцій „Мєшац кнїжки”, як и до других литературних манифєстацийох (совітованя, стретнуца, розгварки, симпозиума итд.).

Секция за заберованє и виучованє народногу скарбу тиж предлужа свою започату роботу з прешлого року на акції заберованя и записованя усней народней творчосци на магнетофонски пантліки, але источасно приступи и ту преписованю позбераного материялу, як и ту пририхтованю нового виданя руских народних писньох.

Разпочати акції у „Пионерскей заградки” и МАК-у ше предлужа и у тим року, з тим же ше заберованє старих фотографийох, т. е. обявйованє у МАК-у планує по тематичних цалосцох (руски учителе, дакедишнї роботнїки на плане культуры, свадзба, младежски пратки и подобне).

У акції на заберованю и очуваню старих виданьох и документох, попри уж утвердзєного способу роботи, жєчиско будзе положєне на фотокопиранє шцицкогго тогго цо вязанє за нашу народну культуру, а цо нешка мож чєжко найсц и зачувац у оригїналу, як цо, наприклад, роботи В. Гнатюка, М. Врєбєля и других.

*
* *

Спрам прилапєних п ог амох о-боти Вивершного одбору, секційох и комисийох на рочней Скупштини Дружтва, отриманєй 23. децембра 1978. року, діялносц Дружтва у 1979. року би мала предлужити континуитет своей потерашней успишней роботи. На основи того од СИЗ-ох за науку и культуру Войводини гледанї средства виноша 450 000 динари.

У рамках Дружтва уж треци рок діялствовал и Актив Союзу комунистох. Актив критично анализовал роботу Дружтва у 1978. року, а тиж так окончел и идейну анализу програми роботи за 1979. рок.

Янко Рац

ИНФОРМАЦИЯ О ОТРИМАНИМ СОВИТОВАЊО НА ТЕМУ: „СТАН И РОЗВОЈ РУСКОГО ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРНЕЙ ТВОРЧОСТИ“

У Новим Садзе, дня 7. и 8. децембра 1978. року, у просторийох Матици сербскей отримане совитоване на тему: „Стан и розвој руского языка и литературней творчости“. На Совитованю поднешени 15 науково реферати и сообщенија з боку 18 домашних наукових работничкох и фахових сотрудник, як и два сообщенија котри поднесли авторе з УССР зоз Києва. Першого дня на Совитованю присуство вали коло 120 учасникох, а другого понад 60.

Перша часц Совитованя була пошвещена творчей роботы нашого визначного лингвиста покойного Миколи Кочипа, а з нагоди 50-рочнїи його народзєня. У той часци Совитованя була глибоко и конструктивно опшвищена всестрана діялносц Миколи Кочипа як науковца, писателя и педагога, зоз чим була дата значна допомога у одредзованю места Миколи Кочипа у рускей литературе и у культурним заєднїцтве народох и народносцох САРП Войводини, та и шарше.

Друга часц Совитованя у значней мири опшвищела терапнї стан руского языка и сучасну хвилку литератури югославянских Руснацох. Авторе сообщенюх указали и своєю видзєне на пряму дальшого розвою руского литературного языка як литературней творчости.

Понеже на Совитованю присуствовало и значне число просвїтних работничкох и викладачох руского языка у школах основного воспитаня и образования, заєднїцкого стреднього и професийноупряменого образования стреднього ступня, зоз интересованьом вислухали и викладали госцох з УССР.

Зоз винешеных змїстох у сообщенюх мож було заключиц же на плане розвою руского языка и литератури ест надосц роботы котру не може окончовац лем Дружтво за руски язык и литературу, але

же би фахову роботу на розробку одредзєних темох и науково анализи одредзєних языкових зявєнюх преберал на себе Лекторат за руски язык Филозофского факултета у Новим Садзе з витворйованьом одвитуючим кадрових условийох, з прерастаньом Лектората до катедри руского языка, односно Института за русиништку у дальшей перспектїви.

Совитоване було отримане зоз провадзацима манифестациями: У Антикварнї Матици сербскей була отворена вистава книжкох пошвещена творчости Миколи Кочипа и литератури на руском языке, а у просторийох КУД „Максим Горки“ приказани рецитал: „Чом таке кратке небо на востоку“, котри реализовани з вельким успихом.

Совитоване було отримане у организациї Дружтва за руски язык и литературу ведно з Лекторатом руского языка Филозофского факултета у Новим Садзе, а у його реализациї вельку допомогу дали дружтвено-политични организациї, СИЗ за науку и культуру Войводини, СИЗ за культуру општини Бачка Тополя, Матица сербска, Библиотека Матици сербскей, НВП „Руске слово“, КУД „Максим Горки“ и други.

Секретариат Организацийного одру Совитованя, на своєї сшадзки отриманей 20. децембра 1978. року, оцєнел же Совитоване було успишне и хасновите, а поднешени сообщенија були на високим и прикладним уровню. Средства информованя преса, радио и телевизия тїжк пошвещели вельку увагу тому Совитованю з обяжнїма написами и информациями, а як єдно зоз заключенюх зазначєне же би ше на час обезпечело средства за обявйованє цалого материялу, же би бул доступни широкей явности.

СПИСОК НОВИХ ЧЛЕНОХ ДРУЖТВА З РУСКИ ЯЗЫК И ЛИТЕРАТУРУ

ВУКОВАР

313. Дюрдїца Павлович

ДЮРДЬОВ

314. Ана Буила
315. Яким Гарди
316. Мелания Кичић
317. Елена Мудри
318. Мария Мудри
319. Зденка Сегеди

КОЦУР

320. Владимир Горняк
321. Мария Дротар
322. Давид Мученски
323. Мелания Макаї
324. Ксеня Тамаш

КУЛА

325. Гордана Радичић
326. Зоран Ханак

ЛАЛИЧ

327. Владимир Ђрња
328. Миљина Турчан
329. Ана Фаркаш

ПЕТРОВЦИ

330. Любїца Медєши

РУСКИ КРЕСТУР

331. Евфемия Будински
332. Ксеня Бучко
333. Наталия Варѓа
334. Геленка Горњак
335. Евфемия Дудаш
336. Михайло Зазуляк
337. Мария Кишондер
337. Мария Кишондер
338. Мария Ковач
339. Ярмила Колбас
340. Блаженка Костелник
341. Мелания Лазор
342. Геленка Макаї
343. Ксеня Макаї
344. Мария Надь
345. Янко Нїколић
346. Мелания Пашо
347. Славка Пашо
348. Мария Рац
349. Наталия Рац
350. Славка Рац
351. Мария Русковски
352. Олеся Сабадош
353. Владимир Семан
354. Славка Сивч
355. Владимир Стрибер
356. Евфемия Уйфалуши
357. Евфемия Фа
358. Нада Чахан
359. Ксеня Чизмар
360. Наталия Югик

З М И С Т

Ѓу памятки на Миколу М. Кочиша: др Митар Пешпикан, Андрей Чипкар, др Йован Ёркович	3
ПИТАНЯ ЯЗИКА	
др Александер Д. Дуличенко: Нормовател и преучовател литературного языка югославянских Руснацох	7
др А. Д. Дуличенко: Ѓу еволуциј синтаксичней системи литературного языка югославянских Руснацох и принципом ей описованя	26
ПИТАНЯ ЛИТЕРАТУРИ	
мр Юлиан Тамаш: Революцијна поезия Миколи М. Кочиша	41
мр Юлиан Тамаш: Найкрасши руски медзивоени сонет	48
ПИТАНЯ ОНОМАСТИКИ	
Гелена Кишова: Сучасни особни мена у Р. Керестуре и Кошуре	53
ПРИЛОГИ	
Гелена Медешова: Прецо пишеме: одобриц и опудзиц, а не: оддобриц и одпудзиц.	60
Любомир Медеш: Чия писня „Прилетѣла зозуленька“?	61
Лю. М.: Библиотека Дружтва збогацена з ище едним прикладником старих виданьох	66
Г. Медешова и В. Бесерминѣ: Прилог зоз терминологиѣ	70
Физичне воспитане — словник терминох сербскогорватско-руски	73
ХРОНИКА ДРУЖТВА	
Янко Рац: Звит о работи Вивершного одбору, секцийох и комиссийох Дружтва у 1978. року	82
Програма работи ВО, секцийох и комиссийох у 1979.	84
Информация о отриманим советованю на тему: „Стан и розвой руского языка и литературней творчосци“	86
Список нових членох Дружтва	87